

ZIELONE PŁUCA POLSKI

wałory przyrodnicze i kulturowe

ZIELONE PŁUCA POLSKI

Walory przyrodnicze
i kulturowe

ZESPÓŁ KOORDYNACYJNY PROJEKTU

Jędrzej Grygoruk, Anna Kasjaniuk,
Bartłomiej Wolfram, Teresa Orłowska, Krzysztof Wolfram

ZDJĘCIA

Andrzej Bielonko, Archiwum Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi,
Archiwum UM w Ciechanowie, Archiwum UM w Lidzbarku Warmińskim,
Archiwum UM w Toruniu, Jacek Będkowski, M. Wereszczuk,
RM, Tomasz Kotelon, Waldemar Bzura, Wiktor Wołków

OPRACOWANIE GRAFICZNE I SKŁAD

Maciej Grycz

KOREKTA JĘZYKOWA

Bogumiła Jolanta Mancewicz

TŁUMACZENIE

Beata Skobodzińska

REDAKTOR WYDAWNICTWA

Krzysztof Wolfram

WYDAWCA

Fundacja Zielone Płuca Polski
Ul. Dojlidy Fabryczne 23, 15-554 Białystok
fzpp@fzpp.pl www.fzpp.pl

ISBN: 978-83-62090-04-4

Druk: „PANORAMA” S.C. Leszek i Maria Staleńczyk, Białystok

SPIS TREŚCI

I. Wprowadzenie	7
II. Obszary i obiekty przyrodnicze	11
Parki Narodowe	11
Parki Krajobrazowe	12
Rezerваты przyrody	15
w województwie podlaskim	15
w województwie warmińsko-mazurskim	21
w województwie mazowieckim	28
w województwie kujawsko-pomorskim	30
w województwie pomorskim	31
Obszary NATURA 2000	32
Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO)	32
Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk (SOO)	34
Pomniki przyrody	36
Obszary chronionego krajobrazu	36
Obszary objęte Konwencją RAMSAR	39
Użytki ekologiczne	40
Strefy ochrony ptaków oraz żółwia błotnego	40
Ostoje żubrów	40
Inne	40
III. Wybrane obiekty kulturowe na obszarze Zielone Płuca Polski	41
Obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Ludzkości	41
Zespoły grodzisk i kurhanów	41
Zamki krzyżackie	41
Zamki polskie	42
Skanseny	42
Obiekty kultu religijnego	43
Wybrane cerkwie zabytkowe	43
Wybrane zabytkowe kościoły katolickie	46
Wybrane zabytkowe kościoły protestanckie	49
Meczety	50
Molenny	50
Miejsca martyrologii	50
Miejsca zbrodni nazistowskich i sowieckich	51
Pola bitew	52
Muzea	53
Obiekty sztuki inżynierskiej	54

INDEX

I. Introduction	55
II. Natural areas and objects under protection	59
National Parks	59
Scenic Parks	61
Nature reserves	64
Podlaskie Province	64
Warmian-Masurian Province	70
Masovian Province	77
Kuyavian-Pomeranian Province	80
Pomeranian Province	81
European Ecological Network NATURA 2000	82
Special Protection Area (SPA)	82
Special Areas of Conservation (SAC)	84
Nature monuments	86
Areas of protected landscapes	86
Areas falling under the scope of the Ramsar Convention	90
Sites of ecological significance	90
Zones for the protection of birds and mud turtles	91
Bison refuges	91
Other	91
III. Selected cultural objects in the area of Green Lungs of Poland	93
Objects enlisted as World Heritage Sites	93
Complexes of grads and kurgans	93
Teutonic castles	93
Polish castles	94
Open-air museums	94
Objects of religious worship	96
Selected historic Orthodox churches	96
Selected historic Catholic churches	101
Selected historic protestant churches/chapels	106
Mosques	106
Molennas	106
Places of martyrology	107
Concentration and prisoner-of-war campsAreas of extermination in WW II	107
Prisoner-of-war camps	108
Sites of Nazi and Soviet massacres	108
Battle fields	109
Museums	110
Objects of engineering art	111

ZIEŁONE PŁUCA POLSKI

– WALORY PRZYRODNICZE
I KULTUROWE

I. WPROWADZENIE

Region północno-wschodniej Polski należy do jednego z ostatnich w Europie obszarów o nieskażonej przyrodzie i niezwyklej walorach krajoznawczych. Wychodząc naprzeciw naturalnej potrzebie ochrony dziedzictwa przyrodniczego, Krzysztof Wolfram sformułował w 1983 roku ideę Zielonych Płuc Polski (ZPP), zakładającą integrację ochrony środowiska z rozwojem gospodarczym i postępowaniem cywilizacyjnym na obszarze północno-wschodniej Polski.

13 maja 1988 roku w Białowieży zostało podpisane porozumienie pięciu byłych województw: białostockiego, łomżyńskiego, olsztyńskiego, ostrołęckiego i suwalskiego w sprawie kompleksowej ochrony i ekorozwoju regionu ZPP. Od 21 grudnia 1990 roku do Porozumienia przystąpiła Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, 15 czerwca 1991 roku Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, a 3 czerwca 1992 roku Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. 14 września 1994 roku Sejm RP przyjął Deklarację w sprawie obszaru Zielonych Płuc Polski, w której stwierdza się, że Sejm RP uznaje obszar ZPP za region, w którym należy konsekwentnie przestrzegać zasad ekorozwoju. Obecnie Zielone Płuca Polski

obejmują powierzchnię 63 234 km², czyli 20,2% powierzchni kraju, mieszka tu 4012967 tys. osób, co stanowi 10,53% ludności. W nowym podziale administracyjnym obszar funkcjonalny ZPP rozciąga się na terenie województw: kujawsko-pomorskiego (3442 km²), mazowieckiego (14811 km²), podlaskiego (20187 km²), pomorskiego (794 km²) i warmińsko-mazurskiego (24000 km²). Na obszarze ZPP znajduje się 386 gmin oraz 58 powiatów. Od 2005 roku wszystkimi działaniami na rzecz materializacji i upowszechniania idei Zielonych Płuc Polski zajmuje się Fundacja Zielone Płuca Polski z siedzibą w Białymstoku. Jest ona bezpośrednią kontynuatką działań Biura Porozumienia Zielone Płuca Polski Narodowej Fundacji Ochrony Środowiska, które funkcjonowało w latach 1990-2005.

Na terenach północno-wschodniej Polski od stuleci ścierały się różne żywioły narodowościowe i wyznaniowe. Graniczą tu ze sobą trzy odmienne regiony kulturowe: Mazowsze, Podlasie oraz Warmia i Mazury, dawniejsze Prusy Wschodnie. Na przestrzeni wieków tereny te należały do Polski, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Państwa Krzyżackiego, Prus i Niemiec. Świadcstwem minionych kultur są liczne grodziska,

kurhany, zamki i świątynie. Jak nigdzie w Europie Zachód sąsiaduje tu ze Wschodem, częstokroć tworząc niepowtarzalną mozaikę. Słowianie, Germanie, Bałtowie, Tatarzy i Żydzi przez wieki tworzyli oblicze tego zakątka Europy. Przetaczały się tędy liczne wojny. Nic jednak nie zdołało zatrzeć niepowtarzalnego, nostalgicznego piękna tej ziemi.

Morfologia wszystkich terenów pojeziernych regionu ZPP w znacznej mierze została ukształtowana w wyniku działalności lądolodu i wód fluwiogłacialnych w czasie kolejnych faz i etapów zlodowacenia bałtyckiego. Żywą i urozmaiconą powierzchnię tworzą przede wszystkim faliste obszary wysoczyzn polodowcowych, wzgórz moren czołowych, liczne jeziora rynnowe i morenowe oraz doliny, którymi sphywały niegdyś wody fluwiogłacialne. Krajobraz ten uzupełniają wzgórza kemów, ozów, drumlinów i moren martwego lodu. Najwyższym wzniesieniem na obszarze ZPP jest Góra Dylewska (312 m n.p.m.) w okolicy Lubawy i Wzgórz Szeskie (309 m n.p.m.) w okolicy Gołdapi. Duże obszary północnego Mazowsza są pokryte przez rozległe, płaskie powierzchnie piaszczyste sandry, czyli stożki napływowe naniesione przez wody wypływające z topniejącego lodowca. Na południe od linii pojezierzy występują tereny ukształtowane przez wcześniejszy lądolód zlodowacenia środkowopolskiego.

Pod względem hydrograficznym region ZPP jest zróżnicowany. Największe zbiorniki wód stojących znajdują się w pasie po-

jezierzy, natomiast zasobne w wody duże rzeki nizinne płyną w części południowej. W części południowo-wschodniej głównymi rzekami regionu ZPP są Narew z jej dopływem Biebrzą oraz Bug, a w części zachodniej Drwęca, Pasłęka i Łyna.

Kraina Wielkich Jezior Mazurskich z dwoma największymi w Polsce jeziorami: Śniardwy (109,7 km²) i Mamry (102,3 km²) jest usytuowana w centralnej części Pojezierza Mazurskiego. Dużymi zbiornikami są także: jezioro Jeziorak (32,3 km²) leżące na zachodnim i jezioro Wigry (21,15 km²) na wschodnim skraju ZPP. Znajduje się tu również najgłębsze w Polsce i na Niżu Europejskim jezioro Hańcza (108,5 m²). Lesistość regionu ZPP wynosi około 28,5% (średnia krajowa około 28,9%). Szata roślinna obejmuje ponad 1250 gatunków roślin naczyniowych i ukształtowała się dopiero po całkowitym ustąpieniu lądolodu, co nastąpiło zaledwie 14 tys. lat temu. Największe kompleksy leśne występują na piaszczystych obszarach sandrowych. Na pojezierzach są to Lasy Iławskie, Lasy Taborskie, Lasy Napiwodzko-Ramuckie, Puszcza Piska, Puszcza Borecka, Puszcza Romincka i Puszcza Augustowska. Na Mazowszu i Podlasiu główne kompleksy leśne stanowią: Puszcza Kurpiowska, Puszcza Biała, Puszcza Knyszyńska oraz najbardziej naturalna i najcenniejsza w Polsce Puszcza Białowieńska. Na terenie ZPP występują głównie lasy iglaste, które stanowią 77,5% drzewostanu. Wśród drzew iglastych dominuje sosna (70%). Ten skład nie jest jednakże naturalny, a kilkadziesiąt lat temu proporcje drzew iglastych do liściastych były dokładnie odwrotne.

Dominujący wpływ na dzisiejszy obraz puszczy i lasów miała gospodarka człowieka.

Na obszarze ZPP, prócz gatunków polspolitych w całej Polsce, występuje żubr, którego populacja liczy około 820 sztuk, ryś – ok. 60 sztuk, wilk – ponad 200 sztuk oraz głuszcak ok. 130 sztuk. Wielkim bogactwem obszaru ZPP jest ornitofauna, licząca około 300 gatunków ptaków gniazdujących. Na obszarze ZPP znajdują się ostoje ptaków o znaczeniu europejskim, do których należą m.in. Lasy Napiwodzko-Ramuckie, jezioro Łuknajno, Bagna Nietlickie, Puszcza Augustowska, Dolina Biebrzy, Bagienna Dolina Górnej Narwi, Puszcza Knyszyńska, Puszcza Białowieska i Dolina Górnego Bugu.

Klimat regionu ZPP jest ostry i sprawia, że jest to najzimniejszy obszar nizinny Polski. Szczególnie zimne są północno-wschodnie krańce ZPP. Zima trwa w Olecku 115 dni, a w Ostródzie tylko 94 dni. Średnie opady na terenie ZPP wynoszą 500-700 mm rocznie.

Na obszarze Zielonych Płuc Polski znajdują się najważniejsze polskie obszary chronione, tworzące system ekologiczny, w skład którego wchodzi: 4 parki narodowe, 13 parków krajobrazowych, 263 rezerваты przyrody oraz około 4700 pomników przyrody. Łącznie różnymi formami ochrony przyrody objęto około 40% całego obszaru ZPP. W najbliższym czasie planuje się powołanie Mazurskiego Parku Narodowego oraz rozszerzenie Białowieskiego Parku Narodowego na obszar całej Puszczy Białowieskiej. Ponadto, planowane jest utworzenie 6-8 parków krajobra-

zowych, a w tym objęcie formułą parku krajobrazowego całej doliny Bugu położonej na obszarze ZPP oraz utworzenie Kurpiowskiego Parku Krajobrazowego.

Oddając Czytelnikom publikację „ZIELONE PŁUCA POLSKI – walory przyrodnicze i kulturowe”, która zawiera część opisową oraz mapę w skali 1 : 460 000, pragniemy przybliżyć i utrwalić wiedzę o najważniejszych dla naszego kraju wartościach cywilizacyjnych.

W zestawieniu obszarów i obiektów przyrodniczych oraz w części publikacji poświęconej wybranym obiektom kulturowym znajdują się walory oznaczone symbolem liścia.

Oznacza to, że wydawca pragnie zwrócić szczególną uwagę P.T. Czytelników na ten obiekt i zachęcić go do odwiedzenia. Umieszczenie znaku Zielonych Płuc Polski obok tytułu „Parki Narodowe”. Parki Krajobrazowe” i „Europejska Sieć Ekologiczna NATURA 2000” sugeruje, że wszystkie wymienione w nich obiekty zasługują na szczególną uwagę. Jednocześnie pragniemy zwrócić uwagę na fakt, że wybór „najważniejszych” czy „najcenniejszych” obiektów i obszarów jest wyborem subiektywnym, autorskim i nie może być traktowany jako ranking uzasadniony naukowo. Dotyczy to zarówno elementów chronionych sfery przyrodniczej, jak kulturowej.

Czytelników prosimy o wszelkie uwagi, korekty i uzupełnienia, które zostaną uwzględnione przy redagowaniu kolejnych edycji.

Miłej lektury.

ZDJĘCIA

1. Narew w okolicach Siemienia (fot. archiwum Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi)
2. Rusałka pokrzywnik (fot. M. Wereszczuk)
3. Kanał Cichówka (fot. RM)
4. Żaba wodna (fot. RM)
5. Sowa uszata (fot. RM)
6. Jez. Bełdany (fot. Jacek Będkowski)
7. Rezerwat przyrody Krutynia (fot. Jacek Będkowski)
8. Mazurski Park Krajobrazowy (fot. Jacek Będkowski)
9. Czapla siwa (fot. Waldemar Bzura)
10. Rusałka osetnik (fot. RM)
11. Pychówki w Narwiańskim Parku Narodowym (fot. Andrzej Bielonko)
12. Kozioł sarny (fot. RM)
13. Bez tytułu (fot. Jacek Będkowski)
14. Jezioro Gardeńskie (fot. Jacek Będkowski)
15. Turystyka kajakowa na Krutyni (fot. Waldemar Bzura)
16. Jezioro Krasne w Parku Krajobrazowym Puszczy Knyszyńskiej (fot. Jacek Będkowski)
- 17-22. Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej (fot. Jacek Będkowski)
23. Dolina Narwi w okolicach Kruszewa (fot. Andrzej Bielonko)
24. Bez tytułu (fot. Jacek Będkowski)
25. Zagospodarowanie turystyczne w WPN (fot. Jacek Będkowski)
26. Pomnik przyrody w WPN (fot. Jacek Będkowski)
- 27-36. Charakterystyczne fragmenty Brodnickiego Parku Krajobrazowego (fot. Jacek Będkowski)
37. Zagospodarowanie turystyczne Pojezierza Iławskiego (fot. Jacek Będkowski)
38. Buławik czerwony (fot. Jacek Będkowski)
39. Gniesznik leśny (fot. Jacek Będkowski)
40. Lilia złotogłów (fot. Jacek Będkowski)
41. Wawrzynek wilczyłyko (fot. Jacek Będkowski)
42. Rosiczka (fot. Jacek Będkowski)
- 43-47. Nadbużański Park Krajobrazowy (fot. Jacek Będkowski)
- 48-53. Charakterystyczne fragmenty doliny Czarnej Hańczy (fot. Jacek Będkowski)
- 54-55. Dekoracyjne budownictwo drewniane „Szlaku otwartych okiennic” (fot. Jacek Będkowski)
- 56-57. Obrzędy liturgiczne w Grabarce (fot. Jacek Będkowski)
58. Dekoracyjne budownictwo drewniane „Szlaku otwartych okiennic” (fot. Jacek Będkowski)
59. Toruń z lotu ptaka (fot. archiwum Urzędu Miasta w Toruniu)
60. Cmentarz prawosławny na Podlasiu (fot. Jacek Będkowski)
61. Zabytkowy wiadukt kolejowy w Stańczykach (fot. Jacek Będkowski)
62. Dekoracyjne budownictwo drewniane „Szlaku otwartych okiennic” (fot. Jacek Będkowski)
63. Kaplica cmentarna Bucholzów w Supraślu (fot. Jacek Będkowski)
64. Widok na monastyr w Supraślu (fot. Jacek Będkowski)
65. Ekumeniczny obraz z Podlasia (fot. Wiktor Wołków)
66. Kaplica w Odrynkach (fot. Wiktor Wołków)
67. Zamek Książąt Mazowieckich w Ciechanowie (fot. archiwum UM w Ciechanowie)
68. Zamek w Lidzbarku Warmińskim (fot. archiwum UM w Lidzbarku Warmińskim)
69. Panorama Torunia (fot. archiwum Urzędu Miasta w Toruniu)
70. Św. Lipka (fot. Tomasz Kotelon)
71. Podlaska cerkiew drewniana (fot. Wiktor Wołków)
72. Pałac Branickich (fot. Jacek Będkowski)
73. Wzgórze Krzyży w Grabarce (fot. Wiktor Wołków)

II.

OBSZARY I OBIEKTY PRZYRODY CHRONIONEJ

Istotą idei Zielonych Płuc Polski jest funkcjonowanie wielkoprzestrzennego systemu ochrony przyrody, składającego się z obszarów prawnie chronionych oraz przestrzeni między nimi, pełniących funkcje gospodarcze podlegające rygorom na mocy innych przepisów uwzględniających ich położenie w pobliżu obszarów przyrodniczo cennych.

PARKI NARODOWE

Białowieży Park Narodowy – utworzony w 1921 roku jako rezerwat, w 1932 roku został przekształcony w Park Narodowy, a w 1947 roku uzyskał pełne podstawy prawne jako Białowieży Park Narodowy. Ścisły rezerwat przyrody obejmuje 4 747 ha Parku i chroni ostatni na Niżu Europejskim las o cechach pierwotnych, z dużym udziałem drzew liściastych. Szczególnie cenne są drzewostany dębowe z domieszką lipy, klonu, grabu. Park jest największą na świecie ostoją żubra, gatunku restytuowanego w puszczy w 1929 roku, aktualnie żyjącego zarówno w rezerwacie, jak i na wolności.

Park posiada status Światowego Dziedzictwa UNESCO (jedyne w Polsce w kategorii obiektów przyrodniczych) oraz

Światowego Rezerwatu Biosfery. W dowód uznania walorów przyrodniczych w skali starego kontynentu, Białowieży Park Narodowy otrzymał w 1997 roku Dyplom Europy. Obecnie powierzchnia Białowieżskiego Parku Narodowego wynosi 10 502 ha, a w czerwcu 2009 roku minister środowiska zaakceptował utworzenie parku narodowego na powierzchni około 35 000 ha.

Biebrzański Park Narodowy – największy park narodowy w Polsce zajmuje 59 223 ha, a jego otulina 66 824 ha. Został utworzony w 1993 roku w celu ochrony i zachowania ekosystemu Doliny Biebrzy, największych i najcenniejszych w tej części Europy obszarów bagiennych, wyróżniających się występowaniem rzadkich zbiorowisk roślinnych, ornitofauny i cennych gatunków ssaków. Do najcenniejszych gatunków roślin zaliczany jest: gnidosz królewski, wielosił błękitny, turzyca strunowa, skalnica torfowiskowa. Bytuje tu 235 gatunków ptaków, m. in.: orzeł przedni i orzeł bielik, labędź krzykliwy, gadożer, mewa mała, wodniczka, sowa błotna. Do cenniejszych ssaków zaliczane są: wilk, wydra, bóbr, gronostaj i nietoperz. Bagna Biebrzańskie jako unikatowy obiekt w skali europejskiej wkrótce otrzymają miano Świa-

towego Rezerwatu Biosfery, objęte są konwencją RAMSAR.

Narwiański Park Narodowy – najmłodszy park obszaru Zielonych Płuc Polski, istnieje od 1996 roku na powierzchni 7 350 ha, otulina zajmuje 15 408 ha. Park obejmuje fragment bagiennej Doliny Górnej Narwi z licznymi rozlewiskami, pomiędzy Surazem a Rzędzianami. Z różnorodnych roślin na szczególną uwagę zasługują: grzybień biały, grązel żółty, irys syberyjski, rosiczka okrągłolistna oraz storczykowate. Park jest jedną z dziesięciu najważniejszych ostoi ptaków wodno-błotnych, dzięki temu w 2002 roku objęty został Konwencją RAMSAR. Najcenniejsze gatunki ptaków to: wodniczka, derkacz, bąk, bączek, bocian czarny, cyraneczka, rozeniec, błotniak stawowy, zbożowy i łąkowy, kropiatka, zielonka, wodnik, dubelt, kulik wielki, sowa błotna, żuraw, rybitwa czarna, podróżniczek, drożdżik i brzęczka. Żyją tu liczne ssaki, m.in.: łoś, bóbr, wydra, gronostaj. Starorzeczka Narwi na obszarze Parku nazywane są Polską Amazonią.

Wigierski Park Narodowy – utworzony w 1989 roku na powierzchni 14 840 ha, obejmuje jezioro Wigry wraz z terenami bezpośrednio otaczającymi. W roku 2002 park objęty został Konwencją RAMSAR, która wyróżnia obszary wodno-błotne mające znaczenie międzynarodowe.

Północną część Parku pokrywają utworzone morenowe ostatniego zlodowacenia,

o bardzo urozmaiconej rzeźbie terenu; południową część stanowią obszary sandrowe, płaskie, prawie równinne. Obszary leśne zajmują 61% powierzchni Parku, a wody powierzchniowe 18,5%. Dużą osobliwością Wigierskiego Parku Narodowego są niewielkie dystroficzne jeziora śródleśne, zwane sucharami. Zbiorowiska leśne tworzą bory mieszane i lasy mieszane. Występuje tu wiele gatunków borealnych i subborealnych. Na szczególną uwagę zasługują zbiorowiska torfowiskowe: torfowisko wysokie z rosiczką okrągłolistną i długolistną, żurawiną drobnolistną, bazyłą czarną i torfowisko przygielkowe z przygielką białą i bagnicą torfową. Z roślin chronionych w Parku roślinie zimoziół północny, wawrzynek, wilczelyko, lilia złotogłów, pełnik europejski. Charakterystycznym ssakiem jest bóbr. Ponadto żyją tu: wydra, jeleń, borsuk, łoś i sarna oraz rzadkie gatunki ptaków: orlik krzykliwy, myszół, kania i najliczniejszy łabędź.

PARKI KRAJOBRAZOWE

W województwie podlaskim są 3 parki krajobrazowe o powierzchni ok. 90 000 ha. Są to:

Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej im. prof. Witolda Stawińskiego – powołany w 1988 roku, powierzchnia parku wynosi 74 447 ha; otulina parku zajmuje powierzchnię 52 255 ha. Jest największym obszarem chronionym województwa podlaskiego i jednym z największych w Polsce. Powołany został w celu

ochrony obszarów leśnych oraz dolin rzek Supraśli i Sokoldy wraz z dopływami.

Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi – powołany w 1994 roku, powierzchnia parku wynosi 7 354 ha; powierzchnia otuliny parku – 12 311 ha. Ideą utworzenia Parku było zachowanie, prawie w naturalnym stanie, doliny rzeki Narew z wartościowymi zbiorowiskami roślinności wodnej, szuwarowej, torfowiskowej, łąkowej oraz ochrony unikalnej rzeźby tego terenu.

Suwalski Park Krajobrazowy – powołany w 1976 roku jako pierwszy park krajobrazowy w Polsce. Powierzchnia parku wynosi 6 284 ha; powierzchnia otuliny – 8 617 ha. Park utworzony został w celu ochrony unikalnego krajobrazu polodowcowego. Na obszarze Parku znajduje się najgłębsze w Polsce jez. Hańcza – 108,5 m.

Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego utworzono 8 parków krajobrazowych zajmujących łącznie powierzchnię ok. 145 000 ha. Spośród nich 5 parków znajduje się w całości na terenie województwa:

Mazurski Park Krajobrazowy – powołany w 1977 roku. Powierzchnia parku wynosi 53 655 ha; otulina zajmuje 18 608 ha. Ma na celu ochronę przyrody i krajobrazu oraz dóbr kulturowych, a także tradycyjnych układów

przestrzennych w formie alei, zadrzewień śródpolnych oraz parkowych. Na obszarze Parku znajduje się jezioro Śniardwy o powierzchni 11 380 ha, które jest największym jeziorem w Polsce.

Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich – powołany w 1994 roku, powierzchnia parku wynosi 7 484 ha; obszar parku charakteryzuje się dużą różnorodnością szaty roślinnej, co wynika ze zróżnicowania siedlisk, a to z kolei związane jest z bogactwem rzeźby tego terenu. Ponad połowa powierzchni parku pokryta jest lasami, wśród których dominują lasy liściaste: grądy, buczyny, łęgi i olsy.

Welski Park Krajobrazowy – powołany w 1995 roku, powierzchnia 20 444 ha. Podstawowymi wartościami predysponującymi powyższy obszar do szczególnej ochrony są: rzeka Wel z naturalnym i urozmaiconym przebiegiem przez jeziora, jeziora polodowcowe typu rynnowego, urozmaicona rzeźba terenu oraz bogactwo flory i fauny.

Park Krajobrazowy Puszczy Romińskiej – powołany w 1998 roku, powierzchnia parku wynosi 14 620 ha; otulina zajmuje powierzchnię 8500 ha. Park obejmuje polską część Puszczy Romińskiej, zaś otulina obszary pojezierne i tereny zajęte przez wsie. O malowniczości obszaru decyduje w dużej mierze rzeźba terenu: duże wysokości względne sięgające miejscami 80 m.

Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej – powołany w 1985 roku. Powierzchnia parku wynosi 13 732 ha otulina zajmuje powierzchnię 22 948 ha. Park utworzony został w celu zachowania i ochrony walorów przyrodniczo-krajobrazowych zachodniej i południowej części falistej wysoczyzny morenowej, zwanej Wzniesieniami Elbląskimi.

Częściowo na terenie województw warmińsko-mazurskiego i sąsiadujących województw: kujawsko-pomorskiego i pomorskiego położone są 3 parki:

Górznieńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy – powołany w 1990 roku, powierzchnia wynosi 27 764 ha. Obszar parku wyróżnia się nieprzeciętnymi walorami przyrodniczymi. W północnej i centralnej części dominuje wysoczyzna morenowa, porozcinana głębokimi rynnami. Z obszarem morenowym wiąże się obecność licznych jezior, rzek, małych potoków i źródeł.

Park Krajobrazowy Pojezierza Iławskiego – powołany w 1993 roku. Powierzchnia parku wynosi 25045 ha; otulina parku zajmuje powierzchnię 18 038 ha. Park charakteryzuje krajobraz młodoglacjalny z dużym udziałem zwartych kompleksów leśnych. Liczne jeziora parku, wraz z otaczającym kompleksem leśnym, stanowią zbiór unikalnych zasobów fauny i flory. Na terenie parku znajduje się najdłuższe jezioro w kraju – Jeziorak (27,5 km).

Brodnicki Park Krajobrazowy – powołany w 1985 roku, powierzchnia 16 685 ha. Był to pierwszy park krajobrazowy, jaki powstał w byłym województwie toruńskim. Obecnie położony jest na woj. kujawsko-pomorskiego i warmińsko-mazurskiego. Dominuje tu rzeźba polodowcowa. Osobliwością morfologiczną tego terenu są pagórki oraz wzgórza kemowe w okolicy jeziora Sumówko.

W województwie mazowieckim w części należącej do obszaru Zielonych Płuc Polski utworzono 1 park krajobrazowy:

Nadbużański Park Krajobrazowy – powołany w 1994 roku, powierzchnia 74 136,5 ha, a razem z otuliną 113 671,7 ha. Swym zasięgiem obejmuje lewobrzeżną część doliny Dolnego Bugu od ujścia rzeki Tocznnej do ujścia Liwca. Największym walorem jest zachowana dolina Bugu, z meandrującą rzeką, licznymi starorzeczami i wyspami w nurcie oraz piaszczystymi łachami i skarpami.

W województwie pomorskim w części należącej do obszaru Zielonych Płuc Polski znajduje się 1 park krajobrazowy:

Park Krajobrazowy Mierzeja Wiślana – powołany w 1985 roku, powierzchnia 4410 ha. Mierzeja Wiślana powstała jako efekt akumulacji morza i wiatru w strefie brzegowej Bałtyku i jest zbudowana z materiału piaszczystego nanieśionego przez Wisłę. Na szczególną uwagę zasługuje obecność potężnych wałów wydmyowych, których grzbiety i kulminacje stanowią naturalne punkty widokowe.

REZERWATY PRZYRODY

W granicach obszaru Zielonych Płuc Polski powołano 258 rezerwatów o łącznej powierzchni 51 857,59 ha. Wykaz wszystkich rezerwatów wraz z ich powierzchnią i datą powołania przedstawia poniższa tabela.

WOJEWÓDZTWO PODLASKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Powierzchnia (ha)	Rok powołania
1.	Antoniuk	70,07	1995
2.	Bagno Wizna I	30,00	1967
3.	Bagno Wizna II	76,00	1967
4.	Bahno w Borkach	286,90	1990
5.	Berezewo	115,26	1995
6.	Bobruczek	0,90	1962
7.	Brzozowy Grąd	0,08	1963
8.	 Budzisk – położony na terenie gminy Supraśl i gminy Czarna Białostocka. Stworzony został dla ochrony fragmentu Puszczy Knyszyńskiej ze zbiorowiskami leśnymi grądowymi i torfowiskowo-bagiennymi oraz licznymi źródłiskami.	328,51	1970
9.	Chomontowszczyzna	234,42	1999
10.	Ciemny Kąt	125,95	1984
11.	 Cmentarzysko Jaćwingów – rezerwat położony we wsi Szwajcaria na Suwalszczyźnie, około 5 km na północny wschód od Suwałk. Celem ochrony rezerwatu jest zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych boru świeżego wraz z cmentarzyskiem kurhanowym użytkowanym w okresie od II do V wieku ery nowożytniej przez ludność tzw. grupy suwalskiej, kultury zachodniobałtyckiej utożsamianej z ludem Jaćwingów. Głównym walorem kulturowym są kurhany.	4,12	1959
12.	Czapliniec Belda	11,58	1958
13.	Czarny Kąt	32,97	1989
14.	Czechy Orlańskie	77,95	1995
15.	Dębowe Góry	99,62	2001

16.	Dębowy Grąd	100,47	1985
17.	Dolina Waliczówki	44,75	1995
18.	 Glinki – najmniejszy rezerwat na terenie Puszczy Augustowskiej, chroniący jedyne stanowisko pióropusznika strusiego. Orientacyjna liczba rosnących tu paproci wynosi 450 sztuk. Osobliwością jest również występowanie czosnku niedźwiedziego.	15,70	1971
19.	 Głazowisko Bachanowo nad Czarną Hańczą – geologiczno-krajobrazowy rezerwat przyrody, objęty ochroną częściową, położony na Suwalszczyźnie (gmina Jeleniewo, powiat suwalski), na południe od jeziora Hańcza, nieopodal wsi Bachanowo. Celem ochrony rezerwatowej na tym obszarze jest zachowanie unikatowego głazowiska, prezentującego wyjątkowo naturalny krajobraz polodowcowy. Na małej powierzchni występuje skupisko ok. 10 000 głazów narzutowych o obwodach od 0,5 do 8 m.	0,98	1972
20.	 Głazowisko Łopuchowskie – rezerwat przyrody w gminie Jeleniewo we wsi Łopuchowo. Rezerwat obejmuje las, łąki i pastwiska z nagromadzonymi głazami narzutowymi. Rezerwat stanowi unikalny krajobraz wyniesień czołowo-morenowych zlodowacenia bałtyckiego. Obejmuje fragmenty dwóch wałów moren bocznych występujących między jeziorem Hańcza a zagłębieniem Szeszupy. W opinii specjalistów geologów na Niżu Europejskim nie ma odpowiednika nagromadzenia tak wielkiej ilości o tak dużych rozmiarach skandynawskich głazów narzutowych, tworzących głazowisko powierzchniowe.	15,88	1988
21.	Głębokki Kąt	40,46	1979
22.	Gnilec	37,21	1995
23.	 Gorbacz – rezerwat położony w gminie Michałowo. Rezerwat torfowiskowy. Stworzony dla ochrony oligotroficznego jeziora Gorbacz z interesującą roślinnością wodną, torfowiskami niskimi i wysokimi.	113,73	1966
24.	Góra Pieszcza	220,10	1987
25.	Góra Uszeście	12,02	1985
26.	Grabówka	60,80	1996
27.	Grąd Radziwiłłowski	24,16	1990
28.	Jałówka	277,03	1990
29.	Jelonka	227,00	1989
30.	Jesionowe Góry	376,55	1987

31. 	Jezioro Hańcza – rezerwat przyrody położony na terenie gminy Przerześl. Jest rezerwatem wodnym objęty ochroną częściową. Hańcza to jezioro polodowcowe rynnowe, najgłębsze w Polsce i Europie niżowej (głębokość maksymalna 108,5 m, głębokość średnia 38,7 m, objętość 120,4 mln m ³ , powierzchnia 304 ha, długość linii brzożowej 11750 m). Brzegi jeziora otacza wysoka i stroma skarpa. Strefa przybrzeżna pokryta jest rozległym gładzowiskiem, powstałym podczas wytapiania zalegającej w rynn timer jeziora bryły martwego lodu. Największy z tych gładzów – pomnik przyrody – nazywany jest „Kamieniem Granicznym”.	304,00	1963
32. 	Jezioro Kalejty – rezerwat przyrody położony na terenie gminy Nowinka, w zachodniej części Puszczy Augustowskiej, 3,5 km na północny wschód od Augustowa. Rezerwat obejmuje jezioro Kalejty wraz z fragmentami drzewostanów puszczańskich naturalnego pochodzenia.	763,51	1980
33.	Jezioro Kolno	269,26	1960
34.	Jezioro Wiejki	22,50	2005
35.	Kalinowo	69,76	1989
36.	Kaniston	136,59	1984
37.	Karczmisko	16,57	1971
38.	Koryciny	89,06	1975
39. 	Kozi Rynek – rezerwat przyrody położony na terenie gminy Sztabin. Jest to rezerwat leśny, mający na celu ochronę resztek naturalnych drzewostanów grądowych i łęgowych puszczy, a także ochronę istniejących tu stanowisk łosia i bociana czarnego, charakterystycznego dla Puszczy Augustowskiej. Na terenie rezerwatu znajdują się mogiły powstańców z powstania styczniowego z 1863 roku.	146,63	1959
40.	Kozłowe Borki	246,97	1995
41.	Kozłowy Ług	139,45	1997
42.	Krasne	85,22	1990
43. 	Krzemianka – rezerwat położony w gminie Dobrzyniewo Duże i Czarnej Białostockiej. Rezerwat powołano w celu zachowania fragmentu Puszczy Knyszyńskiej charakteryzującej się dużym bogactwem szaty roślinnej i urozmaiconą rzeźbą terenu oraz zachowania obszaru źródłiskowego. Teren rezerwatu tworzy szeroka zabagniona dolina strumienia Krzemianka otoczona wzniesieniami morenowymi. Na terenie rezerwatu znajduje się prehistoryczna kopalnia krzemienia „Rybniki – Krzemianka”.	230,91	1987

44.	 Krzemieńskie Góry – rezerwat położony w Puszczy Knyszyńskiej w gminie Supraśl, utworzony w celu zachowania w naturalnym stanie typowych dla Puszczy Knyszyńskiej zbiorowisk leśnych występujących na wale kemowym. Teren rezerwatu urozmaicają morenowe wyniesienia o stromych stokach.	73,56	1987
45.	Kukle	313,54	1983
46.	 Kulikówka – rezerwat położony na terenie gminy Dobrzyńsko Duże. Rezerwat powołano w celu zachowania fragmentu łągów w dolinie strumienia Kulikówka w Puszczy Knyszyńskiej z bogatym stanowiskiem pióropusznika strusiego, objętego ścisłą ochroną gatunku paproci.	10,88	1987
47.	 Kuriańskie Bagno – rezerwat przyrody położony w południowo-wschodniej części Puszczy Augustowskiej na terenie gminy Płaska i gminy Sztabin. Przedmiotem ochrony jest obszar o unikalnej geomorfologii oraz naturalnych, rzadko spotykanych zbiorowiskach leśnych oraz stanowiskach wielu rzadkich i chronionych roślin i zwierząt. Rezerwat jest jedną z ostatnich ostoi głuszca w Polsce.	1716,71	1985
48.	Las Cieliczański	370,58	1990
49.	 Las Zwierzyniecki – rezerwat przyrody położony na terenie miasta i gminy Białystok w celu zachowania ze względów naukowych i dydaktycznych drzewostanu o charakterze grądu wilgotnego. Już za czasów rodziny Branickich znajdował się tu na powierzchni ok. 14 wiorst ogrodzony zwierzyniec, który był miejscem wielu polowań dworskich.	33,84	1996
50.	Lasy Naturalne Puszczy Białowieskiej	8581,62	2003
51.	Lipiny	56,29	1962
52.	Ławski Las I	108,93	1998
53.	Ławski Las II	74,11	1998
54.	Łempis	132,21	1983
55.	Łokieć	139,50	1989
56.	Mały Borek	90,53	1959
57.	Michnówka	85,86	1979
58.	Międzyrzecze	249,86	1990
59.	 Nietupa – rezerwat położony na terenie gminy Krynki, blisko wsi Kruszyniany, powołany w celu zachowania ostoi bobra w zabagnionej dolinie rzeki Nietupa płynącej w zlewni Niemna.	273,73	1996

60.	Nieznanowo	27,70	1974
61.	Olszanka – Myśliszcze	278,32	1995
62.	Ostoja bobrów Marycha	207,85	1960
63.	Perkuć – rezerwat krajobrazowo-leśny położony w środkowej części Puszczy Augustowskiej, na terenie gminy Płaska. Przedmiotami ochrony są: bór świerkowo-sosnowy, typowy dla Puszczy Augustowskiej, polodowcowe ukształtowanie terenu oraz zarastające jeziora.	209,82	1970
64.	Podcerkwa	228,17	1995
65.	Podolany	15,10	1995
66.	Pogorzelce	6,15	1974
67.	Pomorze	20,50	1983
68.	Przewłoka	78,38	1995
69.	Rezerwat Krajobrazowy im. prof. Władysława Szafera – rezerwat przyrody położony na terenie gmin Hajnówka i Białowieża, po obydwu stronach drogi 689 (Białowieża – Hajnówka) na długości 17 km. Przedmiotem ochrony są reprezentujące niemal całą Puszcze zbiorowiska leśne od łągów i olsów poprzez grądy do borów świerkowych i sosnowych – łącznie 17 różnych zbiorowisk. Zbiorowiska charakteryzują się zróżnicowaną strukturą wiekową i wielkością drzew, rosną tu liczne drzewa pomnikowe. Na terenie rezerwatu zlokalizowano 37 kurhanów z X-XIII wieku. Największym wzniesieniem jest Góra Batorego – 183 m n.p.m.	1356,91	1969
70.	Rabinówka	652,45	2005
71.	Ruda	3,38	2007
72.	Rutka	49,06	2001
73.	Rycerski Kierz	43,52	1989
74.	Siemianówka	224,62	1995
75.	Sitki	34,09	1979
76.	Sokóle	44,33	1990
77.	Stara Dębina	33,54	1987
78.	Stara Ruda	83,15	1980
79.	Stare Biele	255,65	1987
80.	Starodrzew Szyndzielski	79,74	1990

81.	 Starożyń – rezerwat przyrody położony na terenie gminy Płaska. Przedmiotem ochrony jest grąd niski, las mieszany i ols w Puszczy Augustowskiej tworzący naturalne, a miejscami półprywatne siedliska leśne.	298,43	1960
82.	Starzyna	370,08	1979
83.	Surążkowo	134,05	1987
84.	 Szczekotowo – rezerwat przyrody archeologiczno-przyrodniczy położony w Puszczy Białowieskiej, w kwartale 214, na terenie gminy Hajnówka. Rezerwat jest jedną z głównych atrakcji turystycznych w Puszczy Białowieskiej. Znajdują się tu dwa stanowiska kurhanów (po lewej stronie Łutowni), których jest w sumie 131. Jest to największe zgrupowanie kurhanów na terenie Puszczy. Na polanie rezerwatu w wiekach XVII-XVIII istniała wieś budnicka o nazwie Szczekotowo. Wytwarzano tu węgiel drzewny, smołę i potaż.	36,63	1979
85.	Szelągówka	62,04	1995
86.	Taboły	302,44	1999
87.	Tobolinka	4,32	1959
88.	Uroczysko Dzierzbia	71,80	2001
89.	Wielki Dział	120,07	1990
90.	Wielki Las	129,33	1990
91.	Witanowszczyzna	80,80	2007
92.	Woronicza	133,08	1989
93.	 Wysokie Bagno – rezerwat przyrody położony na terenie gminy Białowieża. Przedmiotem ochrony rezerwatowej jest rozległe torfowisko porośnięte borem świerkowym oraz fragment zatorfionej doliny rzeki Narewki. Przez rezerwat biegnie od Białowieży do Ośrodka Edukacji Leśnej „Jagiellońskie” ścieżka edukacyjna „Krajobrazy Puszczy”.	78,92	1979
		Łącznie 23647,77	

WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Powierzchnia (ha)	Rok powołania
1.	Bagno Koziana	54,85	1991
2.	Bagno Mostki	35,18	1996
3.	Bagno Nadrowskie	58,10	1991
4.	Bajory	216,37	1988
5.	Boczki	108,80	1974
6.	 Borki – rezerwat położony na terenie gminy Krukłanki. Jest obiektem unikalnym zarówno w skali regionu jak i Polski. Wynika to z historii lasów rezerwatowych, powstałych prawie w całości w sposób naturalny i obfitego nagromadzenia gatunków rzadkich i reliktowych oraz typowych dla wschodnich obszarów Pojezierza Mazurskiego zespołów roślinnych.	235,04	1958
7.	 Buki Wysoczyzny Elbląskiej – rezerwat znajduje się w centralnej części Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej, na wschód od miejscowości Łęcze w powiecie elbląskim, w gminie Tolkmicko. Celem utworzenia rezerwatu było zachowanie fragmentu żyznej buczyny niżowej (las bukowy z minimalną domieszką jaworu, sosny i grabu). Rezerwat znajduje się w granicach Parku, obszaru bardzo cennego pod względem przyrodniczym, o niezwykle urozmaiconej rzeźbie, z głębokimi rozcięciami erozyjnymi, o deniwelacjach dochodzących do 60 m.	94,02	1961
8.	Bukowy	8,35	1954
9.	Cieletnik	3,38	1959
10.	Cisowy Jar	10,68	1959
11.	Czapliniec	17,10	1947
12.	Czaplisko – łąwny Lasek	7,62	1963
13.	Czerwica	11,63	1957
14.	 Czerwona Struga – rezerwat florystyczny, chroniący fragment łągu gwiazdnicowo-olszowego ze stanowiskiem pióropusznika strusiego. Położony jest na terenie Parku Krajobrazowego Puszczy Rominckiej na terenie gminy Dubeninki.	3,60	1973
15.	Dębowa Góra	163,32	1994
16.	Dębowo	24,72	1954

17.	Dęby Napiwodzkie	37,11	1989
18.	Dęby w Krukach Pasłęckich	9,66	1960
19.	Dolina Rzeki Walszy	205,00	1957
20.	Dolina Stradanki	119,86	2006
21.	Dylewo	113,80	1970
22.	Dziki Kąt	34,10	1973
23.	Galwica	95,09	1958
24.	Gązwa	204,76	1958
25.	Jar Brynicy	26,07	1955
26.	Jasne	106,30	1988
27.	Jeziorko koło Drozdowa	9,93	2000
28.	Jeziro Czarne	9,28	1957
29.	 <p>Jeziro Dobskie – rezerwat przyrody położony w powiecie giżyckim, w leśnictwie Kamionki, gmina Giżycko. Obejmuje cztery wyspy oraz część półwyspu Fuledzki Róg. Rezerwat utworzony został dla ochrony morenowego jeziora Dobskiego oraz położonych na nim wysp: Gilma, Wyspa Lipka, Wyspa Heleny oraz Wysoki Ostrów. Na wyspie Gilma znajduje się grodzisko. Jezioro oraz jego brzegi są też miejscem odpoczynku i żerowania ptaków przelotnych w czasie ich wiosennych i jesiennych wędrówek. Na półwyspie Fuledzki Róg znajduje się duże nagromadzenie głazów. Są one przykładem reliktowego krajobrazu polodowcowego.</p>	1833,22	1976
30.	 <p>Jeziro Drużno – rezerwat obejmuje akwen jeziora Drużno. Utworzony w celu ochrony miejsc lęgowych ptactwa wodnego, błotnego oraz ze względów krajobrazowych. Jezioro Drużno położone jest w południowo-wschodniej części Żuław Elbląskich. Jest pozostałością dawnego Zalewu Wiślanego. Płytkie, położone poniżej poziomu morza leży w depresji ok. 0,5 m p.p.m. Ekosystem Jeziora Drużno jest unikalny. Bardzo płytkie (0,8 m), rozległe, silnie zeutrofizowane jezioro o silnym wahaniu lustra wody. Duża różnorodność występujących biotopów – od lasu lęgowego, przez ols, szuwały, do pasów roślin pływających i zanurzonych. To miejsce gniazdowania 110 gatunków ptaków i obszar odpoczynku na trasie przelotów dla dalszych 100 gatunków. Obiekt ten jest na liście potencjalnych parków narodowych w Polsce i od 2002 roku na liście obiektów objętych Konwencją RAMSAR.</p>	3021,60	1966

31.	Jezioro Francuskie	13,64	1963
32.	Jezioro Gaudy	332,53	1957
33.	Jezioro Ilgi	74,71	1957
34.	 Jezioro Karaś – położone w gminie Łąwa stanowi specjalny obszar ochrony siedlisk, utworzony w celach naukowych i dydaktycznych dla zachowania zarastającego jeziora wraz z bagnami. Ostoja obejmuje rozległy kompleks torfowiskowo-bagienny-jeziorny znajdujący się w schyłkowej fazie ewolucji jeziora. Lustro wody otoczone jest zamkniętym pierścieniem szuwarów, zarośli i podmokłych lasów, które stanowią naturalną strefę buforową wokół jeziora i bronią dostępu z zewnątrz. Rezerwat wpisany jest na listę obiektów objętych Konwencją RAMSAR od roku 1984.	688,65	1958
35.	Jezioro Košno	1260,63	1982
36.	Jezioro Kozuchy	100,00	1963
37.	 Jezioro Lisunie – rezerwat położony w gminie Mikołajki. Celem utworzenia rezerwatu było zachowanie w naturalnym stanie dla celów naukowych i dydaktycznych zarastającego jeziora z najdalej na wschód wysuniętym stanowiskiem <i>kłoci wiechowatej</i> .	15,80	1958
38.	 Jezioro Łuknajno – Położone w gminie Mikołajki. Rezerwat Biosfery (od 1977 r.) chroniący jezioro wytopiskowe z całym bogactwem flory i fauny wraz z linią brzegową oraz trzcinowiskami i podmokłymi łągami. Obiekt stanowi miejsce bytowania 175 gatunków ptaków błotnych i wodnych, w tym około 2000 par łabędzia niemego, odbywającego tu corocznie proces pierzenia. W rezerwacie prowadzone są zoologiczne i ekologiczne badania naukowe. Znajduje się tu także Stacja Terenowa Uniwersytetu Warszawskiego im. prof. Kazimierza Dobrowolskiego. Wpisane na listę obiektów objętych Konwencją RAMSAR od roku 1977.	710,00	1947
39.	Jezioro Martwe	17,73	1970
40.	Jezioro Neliwa	33,16	2006
41.	 Jezioro Nidzkie – położone w gminie Ruciane-Nida. Rezerwat leży na Równinie Mazurskiej, w Puszczy Piskiej. Głównym celem powstania rezerwatu jest ochrona charakterystycznego krajobrazu pojeziernego wraz z drzewostanami Puszczy Piskiej. Uważane jest za jedno z najpiękniejszych jezior w Polsce. Ma kształt silnie wydłużonej, wygiętej rynny o długości maksymalnej 23 km	2934,71	1972

	i dość zróżnicowanym dnie z wypłycciami i zagłębieniami. Brzegi jeziora, przeważnie wysokie, w 80% porośnięte są zwartymi kompleksami leśnymi Puszczy Piskiej.		
42.	Jezioro Orłowo Małe	4,50	1958
43.	Jezioro Pogubie Wielkie	716,29	1971
44.	 Jezioro Siedmiu Wysp – to jezioro Oświn wraz z otaczającym je terenem, położone w gminie Węgorzewo, przy granicy polsko-rosyjskiej. Rezerwat utworzono dla ochrony naturalnego środowiska gnieźdzenia się licznych gatunków ptactwa wodno-błotnego (ok. 110) oraz szaty roślinnej. Jest to miejsce odpoczynku przelatujących ptaków, przede wszystkim gęsi. Rezerwat należy do terenów ściśle chronionych i jest wpisany na listę Konwencji RAMSAR (chroni obszary wodno-błotne o znaczeniu międzynarodowym) oraz Natura 2000.	1618,34	1956
45.	Jezioro Warnoły	373,3	1976
46.	Jezioro Zdedy	182,00	2003
47.	Kadyński Las	8,11	1972
48.	Kałeckie Błota	186,48	1988
49.	Kamienna Góra	95,14	1955
50.	Klonowo	32,64	1955
51.	Kociołek	7,44	1958
52.	Koniuszanka I	24,04	1958
53.	Koniuszanka II	64,55	1978
54.	 Królewska Sosna – rezerwat położony w Mazurskim Parku Krajobrazowym. Utworzony w celu ochrony boru mieszanego, charakterystycznego dla Puszczy Piskiej. Chroni 200-letni mieszany starodrzew oraz trzy jeziora Kruczki z reliktową florą torfowisk wysokich. Jest tu pomnikowa, obumarła już sosna, od której pochodzi nazwa rezerwatu.	103,76	1959
55.	 Krutynia I – rezerwat obejmuje fragment rzeki Krutyni i chroni krajobraz wodno-leśny na terenie dwóch gmin: Mikołajki i Ruciane-Nida. Jeden z najpiękniejszych w Europie szlaków kajakowych, który przebiega od Jeziora Mokrego do Jeziora Beldany.	273,12	1983

56.	 Krutynia (Dolna) II im. M. Wańkowicza – rezerwat na terenie gminy Mikołajki, w dolnym biegu rzeki Krutyni. Celem utworzenia rezerwatu było zachowanie w naturalnym stanie krajobrazu polodowcowego, naturalnych ekosystemów wodnych rzeki Krutyni i jezior: Malinówka, Gardyńskie, Dłużec, Smolak oraz unikalnego bogactwa fauny i flory, torfowisk wysokich, przejściowych i niskich wraz z ich florą oraz biotopów ptaków drapieżnych. Rezerwat charakteryzuje się bardzo urozmaiconym ukształtowaniem powierzchni. Dolina rzeki obramowana jest wyniesieniami morenowymi o bardzo bogatej rzeźbie. W Krutyni występują raki, co świadczy o dużej czystości rzeki.	969,33	1989
57.	Kulka	12,39	1955
58.	Las Warmiński	1803,00	1982
59.	Lenki	9,74	1959
60.	Lipowy Jar	48,50	1981
61.	Łabędź	10,61	1958
62.	Małga	150,36	1991
63.	 Mazury – rezerwat obejmuje wielogatunkowe lasy na powierzchni 293,2 ha porastające wydłużone wzniesienie między jeziorami: Wielki Szwałk, Pilwąg i Łażno, trzy zalesione wysepki na Jeziorze Pilwąg, pas lasu przylegający od północy do jeziora Pilwąg, a także wschodnią część tego jeziora o powierzchni 80 ha. W obrębie rezerwatu występują grądy odmiany mazurskiej.	372,69	1981
64.	Mechacz Wielki	146,72	1974
65.	Mokradła Żegockie	33,63	1991
66.	Mokre	7,00	1958
67.	Mszar	4,45	1953
68.	Niedźwiedzie Wielkie	34,02	1955
69.	 Nietlickie Bagno – rezerwat położony między jeziorami Niegocin i Śniardwy, na terenie gmin Orzysz i Miłki. Nietlickie Bagna to także urozmaicone skupisko fauny i flory bagiennej, m.in. brzozy niskiej, która zachowała się od czasów polodowcowych. Występują tu również rzadkie gatunki zwierząt, m.in.: żurawi, których latem gniazduje tu około 350 par, a czasami więcej.	310,76	2003
70.	Nowinka	74,25	2006
71.	Osiek II	43,60	1970

72.	Ostoja Bobrów Bartosze	190,17	1964
73.	 Ostoja Bobrów na Rzece Pasłęce – rezerwat ma na celu całkowitą ochronę bobrów na terenie gmin Wilczęta i Godkowo. Stanowi dużą atrakcję turystyczno-wypoczynkową ze względu na ukształtowanie terenu, przez który przepływa rzeka Pasłęka. Jest bardzo atrakcyjnym terenem wędkarskim.	4249,20	1970
74.	Ostrów Tarczyński	108,58	1993
75.	 Perkuny – rezerwat położony na terenie gminy Giżycko, w celu zachowania torfowiska wysokiego z naturalnymi zespołami roślinności zielnej. W wyniku zarośnięcia oczka polodowcowego powstało torfowisko Pierkunowo. W części środkowej powstało torfowisko wysokie, a na obrzeżach pozostało torfowisko przejściowe.	2,89	1954
76.	Piekiełko	26,19	2001
77.	Pierwos	605,48	1987
78.	Piekiełko	277,17	1989
79.	Piłaki	52,45	1991
80.	Pióropusznikowy Jar	37,78	1962
81.	Półwysep i Wyspy na Jeziorze Rydzewskim	26,00	1957
82.	Pupy	58,12	1995
83.	Redykajny	14,00	1948
84.	 Rzeka Drwęca – rezerwat przyrody obejmujący całą długość rzeki Drwęca łącznie z drugim fragmentem położonym w woj. pomorsko-kujawskim. Najdłuższy rezerwatichtologiczny w Polsce. Ochronie podlega środowisko wodne i bytujące w nim ryby: pstrąg, łosoś szlachetny, troć, certa, minóg rzeczny i inne. Ekosystem rzeki stwarza dogodne warunki do występowania licznych gatunków ptactwa wodno-błotnego. Na szczególną uwagę zasługuje tzw. Bagienna Dolina Drwęcy, uznana za ostoję ptactwa o randze europejskiej.	1344,87	1961
85.	Sołtysek	10,47	1969
86.	 Sosny Taborskie – rezerwat położony na terenach znajdujących się w okolicach wsi Tabórz, w gminie Łukta. Obejmuje liczący ponad 230 lat starodrzew sosnowy rasy taborskiej. Cenione na świecie sosny taborskie wykorzystywane były od wieków do budowy masztów żaglowców. Przekroje sosen wystawiono na wystawie światowej w Paryżu w 1900 roku. Atrakcją jest 1,5-kilometrowa ścieżka dydaktyczna z tablicami informacyjnymi.	76,85	1957

87.	 Struga Żytkiejmska – rezerwat położony w gminie Dubeninki. Ochroną objęto fragment wschodniej części Puszczy Rominckiej ze stanowiskami rzadkich gatunków flory i fauny. Z całej, głównie leśnej powierzchni rezerwatu, 91,3 ha zajmują torfowiska. Obszar objęty ochroną przedstawia typowy krajobraz morenowy, z geomorfologią i borealnymi siedliskami charakterystycznymi dla północno-wschodniej części Pojezierza Mazurskiego.	467,07	1982
88.	Strzałowo	13,13	1958
89.	Świńskie Bagno	16,10	1993
90.	Torfowisko Spytkowo	2,10	1958
91.	 Ujście Nogatu – rezerwat ornitologiczny położony w gminie Elbląg, obejmuje fragment delty Nogatu oraz obszar wód Zalewu Wiślanego u ujścia tej rzeki. Celem utworzenia rezerwatu jest: „Zachowanie bogatej i zróżnicowanej fauny ptaków wodno-błotnych i leśnych (lęgowych i migrujących) oraz ich siedlisk.	356,72	2001
92.	Uroczysko Kramnik	75,96	2001
93.	Uroczysko Piotrowice	40,07	1998
94.	Ustnik	32,50	1991
95.	Wyspa Lipowa	5,00	1968
96.	Wyspa Lipowa na Jeziorze Szwałk Wielki	2,74	1975
97.	Wyspa na Jeziorze Partęczyny Wielkie	0,60	1958
98.	Wyspy na Jeziorach Mamry i Kisajno	215,35	1957
99.	Zabrodzie	27,30	1972
100.	Zakręt	37,80	1957
101.	 Zatoka Elbląska – rezerwat położony w gminie Elbląg, ornitologiczny, swoim zasięgiem obejmuje Zatokę Elbląską i północną część Wyspy Nowakowskiej. Ochronie rezerwatu podlegają głównie miejsca lęgowe ptactwa wodno-błotnego. Na obszarze rezerwatu znajduje się tzw. <i>Złota Wyspa</i> – ciągle rosnący wąski półwysep wrzynający się w akwen Zalewu Wiślanego.	723,50	1991
102.	Zielony Mechacz	94,30	1962
103.	Źródła Rzeki Łyny	120,54	1959
104.	Żurawie Bagno	5,56	1958
		Łącznie: 30097,42	

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Powie- rzchnia (ha)	Rok powołania
1.	Baranie Góry	176,62	1994
2.	Bartnia	14,6	1977
3.	Biele	27,9	1990
4.	Bojarski Grąd	7,02	1995
5.	Czaplowizna	213,23	1980
6.	 Czarnia – rezerwat w powiecie ostrołęckim w gminie Czarnia. Ochronia 160-180-letni bór świerkowo-sosnowy. Niektóre drzewa mają nawet 190-210 lat. Osobliwością rezerwatu są, występujące tylko tu, sosny bartne. Można je podziwiać na trasie szlaku turystycznego „barci kurpiowskich”.	141,87	1964
7.	Dębina I	51,21	1952
8.	Dębniak	20,84	1978
9.	Dolina Mławki	141,87	1994
10.	Dziektarzewo	5,35	1964
11.	Dzierżeńska Kępa	1,2	1991
12.	Gołuska Kępa	9,95	1972
13.	Jegiel	18,54	1981
14.	Kaliniak	54,41	1979
15.	Kantor Stary	95,43	1996
16.	Lekowo	5,31	1979
17.	 Mingos – rezerwat leśny położony w gminie Łyse. Głównym celem ochrony jest zachowanie dla potrzeb naukowych i dydaktycznych fragmentu boru sosnowego Puszczy Kurpiowskiej z naturalnym drzewostanem. Sosna odnawia się tu w sposób naturalny, co stanowi rzadkie zjawisko.	13,46	1971
18.	Moczydło	58,08	1981
19.	Modła	9,36	1979
20.	Mokry Jagiel	114,98	2002
21.	Noskowo	75,79	1977

22.	 Olsy Płoszyckie – rezerwat leśny położony w północno-wschodniej części gminy Lelis, niedaleko wsi Płoszyce. Przedmiotem ochrony są olsy w wieku 70-90 lat.	140,86	1997
23.	Olszyny Rumockie	149,51	1994
24.	Podgórze	37,76	1987
25.	Podjabłońskie	38,48	2005
26.	Popławy	6,28	1977
27.	Przekop	21,08	1964
28.	Skarpa Mołożewska	2	1987
29.	Stawinoga	146,51	1981
30.	Sterdyń	11,91	1979
31.	Surowe	4,57	1964
32.	Ślize	44,29	1981
33.	Śnieżyczki	25,27	1980
34.	 Tabory – rezerwat leśny położony w gminie Łyse. Głównym celem ochrony jest zachowanie boru sosnowo-świerkowego naturalnego pochodzenia na obszarze Puszczy Kurpiowskiej. Zachowały się tu sosny i świerki w wieku 160-180 lat.	17,21	1974
35.	 Torfowisko Karaska – rezerwat torfowiskowy Karaska położony w gminie Kadzidło koło miejscowości Piasecznia. Celem ochrony jest zabezpieczenie fragmentu jednego z największych w Polsce torfowisk wysokich z typowo wykształconą i dobrze zachowaną roślinnością i fauną. Torfowisko Karaska jest największym na terenie Nizin środkowopolskich torfowiskiem wysokim i jednym z największych torfowisk wysokich w Polsce. Na obszarze torfowiska występują rzadkie i ginące w Polsce naturalne zbiorowiska roślinne torfowiskowe.	402	2000
36.	 Torfowisko Serafin – rezerwat torfowiskowy położony w gminie Łyse. Głównym celem ochrony jest zachowanie torfowiska powstałego w wyniku zarośnięcia jeziora z bogatą szatą roślinną i fauną. Większość powierzchni rezerwatu stanowi tzw. pło, powstałe w wyniku zarośnięcia powierzchni jeziora „kożuchem” roślinności pływającej.	184,92	1997
37.	Wielgolas	6,73	1981
38.	Wilcze Błota	89,26	1996

39.	 Wydma Mołożewska – ornitologiczny rezerwat przyrody położony w Pradolinie Bugu w gminie Jabłonna Lacka, na wschód od miejscowości Mołożew-Wieś. Celem utworzenia rezerwatu jest ochrona stanowisk lęgowych rzadkich gatunków ptaków oraz miejsc koncentracji ptaków w okresie jesienno-zimowo-wiosennym. Znaczną powierzchnię rezerwatu zajmują zbiorowiska murawowe.	63,8	1987
40.	Zwierzyniec	40,42	1964
		Łącznie:	2689,88

WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Powierzchnia (ha)	Rok powołania
1.	Bachotek	22,71	1984
2.	Bagno Mostki	135,05	1996
3.	Bobrowisko	3,24	1958
4.	Czarny Bryńsk	13,13	1963
5.	 Jar Brynicy – rezerwat położony na terenie Górnienio-Lidzbarskiego Parku Krajobrazowego w gminie Janowo. Jego os stanowi przepływająca w głębokim do 40 m jarze rzeka Brynica. Rośnie w nim Dąb Rzeczypospolitej, jeden z piękniejszych dębów w Polsce – wysoki na ponad 32 m i o obwodzie ponad 6 m.	28,27	2001
6.	Jar Grądowy Cielęta	70	2003
7.	 Kępa Bazarowa – rezerwat znajduje się w mieście Toruniu. Jest to wyspa leżąca pomiędzy głównym korytem Wisły a tzw. Małą Wisłą (na lewym brzegu Wisły) naprzeciwko Starego Miasta, od którego oddziela ją główne koryto rzeki. Rezerwat leży na szlaku migracyjnym ptaków wzdłuż Wisły. Gniazduje tu ponad 58 gatunków ptaków.	32,4	1987
8.	Mieliło	11,37	1958
9.	 Mszar Płociczno – rezerwat torfowiskowy na terenie gminy Świedziebna. Powstał w celu ochrony zarastających torfowisk przejściowych, które obecnie zajmują około 27 ha. Na torfowiskach rozwinęły się populacje wielu owadów i płazów chronionych. Poza terenem podmokłym wykształciły się w bory sosnowe.	182,39	1997

10.	Okalewo	5,28	1965
11.	Okonek	9,04	1963
12.	Ostrowy nad Brynicą	2,06	1962
13.	Retno	33,6	1981
14.	 Rzeka Drwęca – wodny rezerwat przyrody obejmujący całą długość rzeki Drwęca (łącznie z drugim fragmentem położonym w woj. warmińsko-mazurskim). Ochronie podlega środowisko wodne i bytujące w nim ryby: pstrąg, łosoś szlachetny, troć, certa, minóg rzeczny i inne. Ekosystem rzeki stwarza dogodne warunki do występowania licznych gatunków ptactwa wodnoblotnego. Na szczególną uwagę zasługuje tzw. Bagienna Dolina Drwęcy, uznana za ostoję ptactwa o randze europejskiej, zlokalizowana pomiędzy Brodnicą a Nowym Miastem Lubawskim. Rzeka Drwęca jest również ważnym korytarzem ekologicznym o znaczeniu nie tylko lokalnym, ale i krajowym. Z Doliną Wisły stanowi jedną z głównych osi ekologicznych kraju.	444,38	1961
15.	Stręszek	4,46	1963
16.	Szumny Zdrój	37,16	1958
17.	Tomkowo	15,82	1965
18.	Wronie	68,74	1978
		Łącznie: 1119,1	

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Powierzchnia (ha)	Rok powołania
1.	Buki Mierzei Wiślanej	7	1962
2.	Kąty Rybackie	4,13	1957
3.	 Mewia Łacha – ptasi rezerwat przyrody na Pobrzeżu Gdańskim, położony na obszarze gminy Stegna. Rezerwat chroni miejsca lęgowe różnych gatunków rybitw i siedliska żerowania i odpoczynku ptaków siewkowych. Od roku 2007 jest to ponownie jedyne w Polsce miejsce gnieźdzenia się rybitw czubatych – ok. 400 par. W rezerwacie znajdują się też m. in. stanowiska podlegających ochronie mikołajka nadmorskiego i kruszczyka rdzawoczerwonego.	131,5	1991
		Łącznie: 142,63	

EUROPEJSKA SIEĆ EKOLOGICZNA NATURA 2000

Na obszarze Zielonych Płuc Polski do sieci NATURA 2000 zakwalifikowano 84 obszary, 33 w randze Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) oraz 36 w randze Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk (SOO). Łączna powierzchnia obszarów należących do sieci NATURA 2000 w Zielonych Płucach Polski to ok. 25 883,85 km².

OBSZARY SPECJALNEJ OCHRONY PTAKÓW (OSO)

WOJEWÓDZTWO PODLASKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Bagienna Dolina Narwi	PLB200001	234,71
2.	Bagno Wizna	PLB200005	144,71
3.	Dolina Dolnego Bugu	PLB140001	130,95
4.	Dolina Dolnej Narwi	PLB140014	259,06
5.	Dolina Górnej Nurca	PLB200004	39,95
6.	Dolina Górnej Narwi	PLB200007	183,84
7.	Ostoja Biebrzańska	PLB200006	1499,29
8.	Przełomowa Dolina Narwi	PLC200003	76,49
9.	Puszcza Augustowska	PLB200002	1343,78
10.	Puszcza Białowieska	PLC200004	631,48
11.	Puszcza Knyszyńska	PLB200003	1361,45
12.	Puszcza Piska	PLB280008	1728,02*
Łącznie: 7633,73			

* Powierzchnia całego obszaru

WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Bagna Nietlickie	PLB280001	40,81
2.	Dolina Paštěki	PLB280002	206,70
3.	Doliny Omulwi i Płodownicy	PLB140005	343,87
4.	Doliny Wkry i Mławki	PLB140008	287,51

5.	Jezioro Dobskie	PLB280012	64,52
6.	Jezioro Drużno	PLC280001	30,89
7.	Jezioro Łuknajno	PLB280003	13,80
8.	Jezioro Oświn i okolice	PLB280004	25,16
9.	Lasy Iławskie	PLB280005	252,18
10.	Lasy Skaliskie	PLB280011	12644,70
11.	Ostoja Polygon Orzysz	PLB280014	212,08
12.	Ostoja Warmińska	PLB280015	1420,16
13.	Puszcza Borecka	PLB280006	189,63
14.	Puszcza Napiwodzko-Ramucka	PLB280007	1166,05
15.	Puszcza Piska	PLB280008	1728,02*
16.	Zalew Wiśłany	PLB280010	322,24
		Łącznie: 18948,32	

* Powierzchnia całego obszaru

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Dolina Dolnego Bugu	PLB140001	743,10
2.	Dolina Kostrzynia	PLB140009	143,76
3.	Dolina Liwca	PLB140002	274,31
4.	Dolina Omulwi i Płodownicy	PLB140005	343,87
5.	Doliny Wkry i Mławki	PLB140008	287,51
6.	Puszcza Biała	PLB140007	837,80
		Łącznie: 2630,35	

WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Bagienna Dolina Drwęcy	PLB040002	33,66
2.	Dolina Dolnej Wisły	PLB040003	236,63
		Łącznie 270,29	

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Dolina Dolnej Wisły	PLB040003	111,35
2.	Ujście Wisły	PLB220004	17,48
		Łącznie: 128,83	

SPECJALNE OBSZARY OCHRONY SIEDLISK (SOO)

WOJEWÓDZTWO PODLASKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Dolina Biebrzy	PLH200008	1210,03
2.	Jeleniewo	PLH200001	0,004
3.	Narwiańskie Bagna	PLH200002	68,23
4.	Ostoja Suwalska	PLH200003	63,49
5.	Ostoja Wigierska	PLH200004	150,75
6.	Ostoja w Dolinie Górnej Narwi	PLH200010	203,07
7.	Ostoja Knyszyńska	PLH200006	1360,84
8.	Ostoja Nadbużańska	PLH140011	460,37*
9.	Pojezierze Sejneńskie	PLH200007	70,11
10.	Przełomowa Dolina Narwi	PLC200003	76,49
11.	Puszcza Augustowska	PLH200005	1057,66
12.	Puszcza Białowieska	PLC200004	631,48
13.	Schrony Brzeskiego Rejonu Umocnionego	PLH200014	1,17
		Łącznie: 5353,69	

* Powierzchnia całego obszaru

WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Bieńkowo	PLH280009	1,23
2.	Budwity	PLH280010	4,51

3.	Dolina Drwęcy	PLH280001	69,31
4.	Gązwa	PLH280011	4,99
5.	Gierłoż	PLH280002	0,57
6.	Jezioro Drużno	PLC280001	30,89
7.	Jezioro Karaś	PLH280003	8,15
8.	Mamerki	PLH280004	1,62
9.	Ostoja Borecka	PLH280016	253,40
10.	Ostoja Lidzbarska	PLH280012	73,98
11.	Ostoja Welska	PLH280014	30,17
12.	Przełomowa Dolina Rzeki Wel	PLH280015	12,72
13.	Puszcza Romincka	PLH280005	147,54
14.	Rzeka Pasłęka	PLH280006	66,82
15.	Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana	PLH280007	408,63
		łącznie: 1114,53	

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Baranie Góry	PLH140002	1,81
2.	Kantor Stary	PLH140007	0,97
3.	Krogulec	PLH140008	1,11
4.	Olszyny Rumockie	PLH140010	1,5
5.	Ostoja Nadbużańska	PLH140011	460,37*
6.	Wydmy Lucynowsko-Mostowieckie	PLH140013	4,28
		łącznie: 470,04	

* Powierzchnia całego obszaru

WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Nieszawska Dolina Wisły	PLH040012	38,92
2.	Forty w Toruniu	PLH040001	0,13
		łącznie: 39,05	

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE

Lp.	NAZWA REZERWATU	Kod	Powierzchnia (km)
1.	Ostoja w Ujściu Wisły	PLH220044	8,83
Łącznie: 8,83			

POMNIKI PRZYRODY

Na obszarze Zielonych Płuc Polski zarejestrowanych jest ponad 4300 pomników przyrody.

W województwie podlaskim jest ich 2 167. Należą do nich pojedyncze drzewa – 1 917, grupy drzew – 118, aleje – 27, głązy narzutowe – 103 i inne – 1 (kem i kolonia mewy).

Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zarejestrowanych jest 2 277 pomników przyrody, w tym pojedyncze drzewa – 1619, grupy drzew – 357, aleje – 89, głązy narzutowe – 204 oraz inne – 8.

W województwie pomorskim w części należącej do Zielonych Płuc Polski występuje 20, a w kujawsko-pomorskim – 36

zarejestrowanych obiektów pomnikowych. W części mazowieckiej Zielonych Płuc Polski występuje łącznie 825 obiektów pomnikowych.

OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

W granicach Zielonych Płuc Polski ustanowiono ponad 82 obszary chronionego krajobrazu, o łącznej powierzchni ponad 1 412 286 ha. Poniżej podano wykaz obszarów chronionego krajobrazu w województwach podlaskim i warmińsko-mazurskim.

Na obszarze województwa podlaskiego funkcjonuje obecnie 15 obszarów chronionego krajobrazu o łącznej powierzchni 462 717 ha. Są to:

Lp.	NAZWA OBSZARU	POWIERZCHNIA (ha)
1.	Dolina Biebrzy	32 635
2.	Dolina Biebrzy	1 241
3.	Dolina Błędzianki	3 550
4.	Dolina Bugu	30 162
5.	Dolina Bugu i Nurca	2 921
6.	Dolina Narwi	41 862
7.	Dolina Rospudy	25 250

8.	Jezioro Rajgradzkie	3 930
9.	Pojezierze Północnej Suwalszczyzny	39 510
10.	Pojezierze Rajgradzkie	12 027
11.	Pojezierze Sejneńskie	37 880
12.	Puszcza Białowieża	78 538
13.	Puszcza i Jeziora Augustowskie	65 475
14.	Równina Kurpiowska i Dolina Dolnej Narwi	48 994
15.	Wzgórza Sokólskie	38 742

Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego ustanowiono 67 obszarów chronionego krajobrazu o powierzchni 949 569 ha.

Lp.	NAZWA OBSZARU	POWIERZCHNIA (ha)
1.	Bagna Mazańskie	1 180
2.	Buchnowski	197
3.	Dąbrówieński	5 565
4.	Dolina Błędzianki	5 995
5.	Dolina Dolnej Drwęcy	17 472
6.	Dolina Dolnej Łyny	16 430
7.	Dolina Elmy	8 923
8.	Dolina Gołdapy i Węgorapy	30 534
9.	Dolina Górnej Drwęcy	8 040
10.	Dolina Górnej Wkry	4 098
11.	Dolina Legi	8 580
12.	Dolina Pastęki	43 307
13.	Dolina Rzeki Guber	14 364
14.	Dolina Rzeki Orzyc	4 642
15.	Dolina Rzeki Wel	5 254
16.	Dolina Symsarny	19 330
17.	Dolina Środkowej Łyny	15 308
18.	Doliny Rzek Nidy i Szkotówki	8 392

19.	Grabowo	3 765
20.	Grzybiny	2 085
21.	Hartowiecki	384
22.	Jeziora Legińsko-Mragowskie	20 616
23.	Jeziora Rajgrodzkie	7 423
24.	Jezioro Drużno	11 739
25.	Jezioro Goryńskie	1 463
26.	Jezioro Mielno	10 498
27.	Jeziora Oleckie	10 521
28.	Jeziora Orzyckie	21 153
29.	Jezioro Oświn	15 183
30.	Kanał Elbląski	30 150
31.	Kraina Wielkich Jezior Mazurskich	85 527
32.	Lasy Taborskie	29 942
33.	Naguszewski	206
34.	Narieński	7 984
35.	Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Kierwik	250
36.	Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Ruciane Nida	1 637
37.	Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Szeroki Bór	592
38.	Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Wschód	9 250
39.	Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Zachód	7 381
40.	Otulina Welskiego Parku Krajobrazowego – Dębień	1 757
41.	Otulina Welskiego Parku Krajobrazowego – Stup	2 138
42.	Pojezierze Elckie	49 297
43.	Pojezierze Iławskie – A, – B	13 032
44.	Pojezierze Iławskie – Wschód	2 063
45.	Pojezierze Olsztyńskie	40 997
46.	Puszcza Borecka	22 861
47.	Puszcza Piska	43 630
48.	Puszcza Napiwodzko-Ramucka	131 444
49.	Puszcza Romincka	7 740

50.	Rzeka Bauda	16 678
51.	Rzeka Banówka	4 529
52.	Rzeka Dzierzgoń	2 413
53.	Rzeka Liwa	1 937
54.	Rzeka Nogat	2 739
55.	Równina Ornecka	11 511
56.	Rzeka Wąlsza	9 835
57.	Rzeka Wąska	8 020
58.	Skarliński	6 349
59	Słobicki	5 036
60.	Spychowski	12 102
61.	Wybrzeże Staropruskie	1 769
62.	Wysoczyzna Elbląska-Zachód	1 873
63.	Wysoczyzna Elbląska-Wschód	5 806
64.	Wzgórza Dybowskie	10 608
65.	Wzgórza Dylewskie	14 483
66.	Wzgórza Szeskie	12 495
67.	Wzniesienia Górowskie	11 067

Obszary objęte Konwencją RAMSAR na obszarze ZPP:

- Jezioro Łuknajno – 27 listopada 1977 r. pow. 710 ha
- Rezerwat Przyrody Jezioro Karaś – 3 stycznia 1984 r. pow. 815 ha
- Rezerwat Przyrody Jezioro Oświn (Siedmiu Wysp) – 3 stycznia 1984 r. pow. 999 ha
- Biebrzański Park Narodowy- 27 października 1995 r. pow. 59,233 ha
- Narwiański Park Narodowy – 29 października 2002 r. pow. 7,350 ha
- Rezerwat przyrody Jezioro Drużno – 29 października 2002 r. pow. 40 ha
- Wigierski Park Narodowy – 29 października 2002 r. pow. 15,085 ha

Rezerваты biosfery na obszarze ZPP:

- Białowiecki Rezerwat Biosfery (1977)
- Rezerwat Biosfery „Jezioro Łuknajno” (1977)

Obiekty, które otrzymały Dyplom Europy:

- Białowiecki Park Narodowy

UŻYTKI EKOLOGICZNE

Na terenie Zielonych Płuc Polski utworzono ponad 686 użytków ekologicznych o łącznej powierzchni ponad 5 160,48 ha, z tego: w województwie podlaskim – 246 użytków o łącznej powierzchni 1 686,4 ha; w województwie warmińsko-mazurskim – 234 użytki o łącznej powierzchni 2 995,1 ha; w województwie mazowieckim w części należącej do Zielonych Płuc Polski – 212 użytków o łącznej powierzchni 440,6 ha.

STREFY OCHRONY PTAKÓW ORAZ ŻÓŁWIA BŁOTNEGO

W województwie podlaskim decyzją wojewody ustanowiono 208 ostoi ptaków: bielika – 10 stref, orlika krzykliwego – 136, kani rudej – 2, kani czarnej – 1, cietrzewia – 1, puchacza – 4, bociana czarnego – 41, kraski – 1, orlika grubodziobego – 1 i głuszca – 11. Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego znajduje się ok. 750 stref ochrony ptaków: bielika – ok. 120, orlika krzykliwego – ok. 450, rybołowa – ok. 30, bociana czarnego – ok. 70, puchacza – ok. 4, kani czarnej – ok. 30, kani rudej – ok. 30, cietrzewia – ok. 20. Ponadto utworzone są strefy ochronne żółwia błotnego.

OSTOJE ŻUBRA

Ostojami żubra w województwie podlaskim są: Puszcza Białowieska (ok. 460

sztuk) i Puszcza Knyszyńska (ok. 80 sztuk). W województwie warmińsko-mazurskim natomiast jedyną ostoją żubra jest Puszcza Borecka (ok. 70 sztuk). W województwie mazowieckim, pomorskim i kujawsko-pomorskim nie stwierdzono występowania żubra w stanie dzikim.

INNE

Poza opisanymi powyżej formami ochrony na terenie Zielonych Płuc Polski funkcjonują również zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i stanowiska dokumentacyjne.

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe – na terenie województwa podlaskiego funkcjonuje jeden taki zespół „Głogi”, na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego wyznaczono sześć takich zespołów – w rejonie Gołdapi (2) i w dorzeczu Krutyni (4), w województwie mazowieckim w części należącej do Zielonych Płuc Polski wyznaczono dwa zespoły – „Pólka – Raciąż” oraz „Dolina Rzeki Łydyni”.

Stanowisko dokumentacyjne – na terenie województwa podlaskiego znajduje się jedno stanowisko dokumentacyjne – nieczynne wyrobisko powierzchniowe o powierzchni 0,3 ha, w warmińsko-mazurskim występuje także tylko jedno stanowisko dokumentacyjne – odkrywki wapienia położone w gminie Lubawa, w województwie mazowieckim w części należącej do Zielonych Płuc Polski – również jedno stanowisko.

III.

WYBRANE OBIEKTY KULTUROWE NA OBSZARZE ZIELONYCH PŁUC POLSKI

OBIEKTY ZNAJDUJĄCE SIĘ NA LIŚCIE ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA LUDZKOŚCI UNESCO

Miejsca o „najwyższej powszechnej wartości” wpisane na Listy Światowego Dziedzictwa uznawane są za wspólne dobro ludzkości. Z obszaru Polski, w poczet obiektów o randze Światowego Dziedzictwa, zaliczono 13 obiektów, w tym jeden z terenu Zielonych Płuc Polski

- 1997 – średniowieczny zespół miejski Torunia

ZESPOŁY GRODZISK I KURHANÓW

- Jaćwieskie w Wodzikach, Szurpiłach, Szwajcarii k. Suwałk, Rajgrodzie i Czerwonym Dworze
- Wczesnosłowiańskie w Haćkach k. Bielska Podlaskiego
- Książąt ruskich i mazowieckich: Wizna (XI w.), Drohiczyn (XI w.), XII-XIII w. stolica księstwa ruskiego, Mielnik (XI w.), Suraż (XI w.)

ZAMKI KRZYŻACKIE

Zamki krzyżackie powstawały głównie w drugiej połowie XIV wieku jako gotyckie twierdze obronne z funkcjami klasztorными.

Krzyżacy na terenie Prus wybudowali około 200 zamków. Obecnie na obszarze Zielonych Płuc Polski można zobaczyć 30 obiektów, z czego tylko 10 zamków zachowało się w całości.

Województwo kujawsko-pomorskie

- Brodnica – zachowała się wieża zamkowa, piwnice zamku oraz częściowo zrekonstruowane mury zamku, mury obronne, brama wjazdowa do miasta i baszta. Wszystkie budowle są rozproszone po mieście, a pochodzą z początku XIV wieku.

- Golub – Dobrzyń – zamek kompletny, wybudowany w latach 1293-1306.

- Kowalewo Pomorskie – z zamku zachowały się niewielkie fragmenty murów, powstawał w latach 1231-1280.
- Radziki Duże – ruiny zamku pochodzą z końca XIV wieku.
- Złotoria – po zamku zachowały się spore fragmenty murów, zamek powstał w połowie XIV wieku.

Województwo warmińsko-mazurskie

- Barciany – zachowane są dwa skrzydła zamku krzyżackiego z pierwszej połowy XIV wieku

- Frombork – budowla z początku XIV wieku zachowana w całości

- **Jęglówki** – po zamku z przełomu XIV-XV wieku nie zachowały się ślady, na tym miejscu wzniesiono pałac w XIX w.
- **Kętrzyn** – budowla powstała po 1360 roku i zachowała się w całości
- ⊗ **Lidzbark Warmiński** – zamek zachował się w całości, powstał w latach 1350-1355
- ⊗ **Nidzica** – zamek zachował się w całości, a powstał w latach 1370-1400
- ⊗ **Olsztyn** – zamek z połowy XIV wieku zachował się w całości
- ⊗ **Ostróda** – zamek zachował się w całości a wybudowany został w latach 1349-1380
- ⊗ **Pasłęk** – zamek zachował się w całości i pochodzi z I połowy XIV wieku
- **Pieniężno** – po zamku zachował się jedynie budynek i resztki murów z połowy XIV wieku,
- ⊗ **Reszel** – dobrze zachowany zamek z 1350 roku
- **Ryn** – zamek z 1377 roku zachował się w całości
- **Szymbark** – ruiny zamku z okresu 1378-1386

ZAMKI POLSKIE

Województwo mazowieckie

- **Brok** – z budowli zachowały się jedynie ruiny wieży, zamek z XVII wieku
- ⊗ **Ciechanów** – zachowała się malownicza ruina, zamek powstał w latach 20-tych XV wieku
- ⊗ **Liw** – zamek powstał pod koniec XIV wieku, do dziś zachowała się wieża i resztki murów

Województwo podlaskie

- **Mielnik** – ruiny z początku XIV wieku
- **Drohiczyn** – zamek z XII-XIII wieku, pozostałością jest masyw Góry Zamkowej
- **Ciechanowiec** – zachowany jest fragment bramy oraz ślady wałów i fos wybudowane w XVI wieku,
- **Gródek** – ruiny z przełomu XIII i XIV wieku
- ⊗ **Tykocin** – zamek wzniesiono w 1433 roku, obecnie widoczne są zaledwie małe fragmenty ziemnych fortyfikacji, a z zarysu murów zamkowych można odczytać plan dawnych zabudowań
- **Łomża** – fragmenty fundamentów książęcego zamku nad Narwią wzniesione w XV wieku
- **Sidra** – zamek wybudowany w drugiej połowie XVI wieku, do dziś zachowane są tylko fragmenty fundamentów oraz bastei

Województwo pomorskie

- **Przeźmark** – budowla z początku XIV wieku, z zamku zachowały się mury, wieża i kościół

SKANSENY

Niezwykłą atrakcją na szlakach obszaru Zielonych Płuc Polski są skanseny. Muzea ludowego budownictwa gromadzą pod gołym niebem stare, oryginalne budynki: drewniane chaty, zagrody, stajnie, wiatraki i kuźnie, kościoły i cerkwie. Najczęściej można spotkać się z rekonstrukcją całej wsi, a także odtworzonymi wnętrzami chat i warsztatów.

Województwo kujawsko-pomorskie

- Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu

Województwo mazowieckie

- Skansen Kadzidło – zagroda Kurpiowska

Województwo podlaskie

- Białostockie Muzeum Wsi
- Skansen w Białowieży – Muzeum Kultury Ruskiej Podlasia
- Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu
- Skansen Kurpiowski w Nowogrodzie
- Zagroda litewska – Skansen w Puńsku
- Skansen fortyfikacyjny w Bakalarzowie

Województwo warmińsko-mazurskie

- Muzeum Mazurskie w Owczarni
- Skansen Maszyn Rolniczych „Uchronić od zapomnienia” w Gminie Pieniężno
- Skansen Maszyn Rolniczych w Naterkach
- Skansen w Olsztynku

OBIEKTY KULTU RELIGIJNEGO

Poniżej zaprezentowano wybrane obiekty kultu religijnego znajdujące się na obszarze Zielonych Płuc Polski, które zasługują na szczególną uwagę.

WYBRANE CERKWIE ZABYTKOWE**Kujawsko-pomorskie**

- Cerkiew św. Mikołaja w Toruniu – mieści się w zaadaptowanym drewnianym budynku dawnego kościoła ewangelicko-luterańskiego, wybudowanym w 1888 r.

Mazowieckie

- Kościół pw. św. Wojciecha w Ostrołęce – parafialny kościół rzymskokatolicki z 1890 roku. Pierwotnie była to cerkiew prawosławna, wybudowana na terenie ówczesnych koszar rosyjskich w Ostrołęce.

Podlaskie**A**

- Cerkiew Podwyższenia Krzyża Świętego w Andryjankach
- Cerkiew św. Jana Teologa w Augustowie

B

- Kaplica św. Mikołaja w Bachurach
- Cerkiew św. Mikołaja w Białowieży
- Sobór św. Mikołaja w Białymstoku
- Cerkiew św. Eliasza w Białymstoku
- Cerkiew Świętego Ducha w Białymstoku
- Cerkiew św. Marii Magdaleny w Białymstoku
- Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Bielsku Podlaskim
- Cerkiew św. Michała Archanioła w Bielsku Podlaskim

- Cerkiew Zaśnięcia Matki Bożej w Boćkach

C

- Cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego w Ciechanowcu
- Cerkiew Opieki Matki Bożej w Choroszcy
- Cerkiew św. św. Kosmy i Damiana w Czeremsze
- Cerkiew Zaśnięcia NMP w Czyżach

D

- Cerkiew św. Mikołaja w Drohiczynie
- Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Dubinach

G

- Grabarka (św. Góra Grabarka pw. Przemienienia Pańskiego) – góra położona obok wsi o tej samej nazwie w powiecie siemiatyckim, w gminie Nurzec-Stacja. Jest najważniejszym miejscem kultu religijnego wyznawców prawosławia w Polsce
- Cerkiew św. Mikołaja w Grodzisku
- Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Gródku
- Kaplica Opieki Matki Bożej w Gródku

H

- Cerkiew Świętej Trójcy w Hajnówce
- Sobór Św. Trójcy w Hajnówce
- Cerkiew pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Hajnówce

J

- Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Juszkowym Grodzie

K

- Kryniczka Cerkiew pw. św. Braci Machabeuszy
- Cerkiew św. Mikołaja w Kleszczelach
- Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Kleszczelach
- Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Krynkach
- Cerkiew Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Kuźnicy

Ł

- Sobór św. Trójcy w Łomży

M

- Cerkiew św. Mikołaja w Michałowie
- Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Mielniku
- Cerkiew św. Barbary w Milejczycach

N

- Cerkiew św. Mikołaja w Narewce
- Cerkiew Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Narwi
- Cerkiew św. Mikołaja w Nowym Dworze
- Cerkiew Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Nowej Woli

O

- Cerkiew św. Michała w Orli
- Cerkiew św. św. Cyryla i Metodego w Orli
- Cerkiew parafialna p.w. Zaśnięcia NMP w Ostrowi Północnej

P

- Cerkiew parafialna pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Pasynkach
- Cerkiew św. Jana Teologa w Pawłach
- Cerkiew pw. Opieki Matki w Puchły

R

- Cerkiew Narodzenia NMP w Rogaczach
- Cerkiew Cudownego Zbawiciela w Rogawce
- Cerkiew św. Jerzego w Rybołach

S

- Cerkiew św. Dymitra w Sakach

- Cerkiew św. Jerzego w Siemianówce
- Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Siemiatyczach
- Cerkiew pw. Trójcy Świętej w Siemiatyczach
- Cerkiew św. św. Piotra i Pawła w Sobotynie
- Cerkiew św. Aleksandra Newskiego w Sokółce
- Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Starym Lewkowie
- Monaster Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Supraślu
- Cerkiew Wszystkich Świętych w Suwałkach
- Cerkiew Ścięcia Głowy św. Jana Chrzciciela w Szczytach
- Cerkiew parafialna pw. św. Michała Archanioła i św. Anny w Starym Korninie

T

- Cerkiew św. Mikołaja Cudotwórcy w Topilcu
- Cerkiew pw. Matki Boskiej Pocieszycielki Strapionych w Tokarach

W

- Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Wasilkowie
- Cerkiew Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Werstoku

Z

- Cerkiew Opieki Matki Bożej w Zubaczech
- Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Zabłudowie

Ż

- Cerkiew filialna pw. św. Michała Archanioła w Żurobicach
- Cerkiew cmentarna pw. św. Męczennika Wiery, Nadzieży i Luby w Żerczycach
- Cerkiew pw. św. Dymitra z Salonik w Żerczycach
- Cerkiew pw. Męczennika Gabriela w Zwierkach

Warmińsko-mazurskie**B**

- Cerkiew Przemienienia Pańskiego w Braniewie
- Cerkiew Świętej Trójcy w Braniewie

D

- Cerkiew św. Mikołaja w Dobrym Mieście
- Cerkiew Zesłania Ducha Świętego w Dziergoniu

E

- Cerkiew św. Marii Magdaleny w Elblągu
- Cerkiew św. Jana Chrzciciela w Elblągu
- Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Elku

G

- Cerkiew św. Anny w Giżycku
- Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Górowie Iławeckim
- Cerkiew Podwyższenia Krzyża Świętego w Górowie Iławeckim

I

- Cerkiew św. Jana Teologa w Iławie

K

- Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Kętrzynie
- Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Korszach
- Cerkiew św. Dymitra w Kruklankach

L

- ☉ Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Lidzbarku Warmińskim

M

- Cerkiew św. Włodzimierza w Morągu
- Cerkiew Przemienienia Pańskiego w Mrągowie

O

- ☉ Cerkiew Opieki Matki Bożej w Olsztynie
- Cerkiew św. Jerzego w Orzyszu
- Cerkiew św. Mikołaja w Ornecie
- Cerkiew Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Orłowie

P

- Cerkiew św. Onufrego w Pasłęku
- Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Pasłęku
- Cerkiew św. Michała w Pieniężnie

R

- Cerkiew Przemienienia Pańskiego w Reszlu

W

- Cerkiew Świętego Krzyża w Węgorzewie

- Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w Wojnowie
- Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Węgorzewie

WYBRANE ZABYTKOWE KOŚCIOŁY KATOLICKIE

Kujawsko-pomorskie

- Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Górznie
- Kościół Chrystusa Króla w Jabłonowie Pomorskim
- Kościół św. Wojciecha w Jabłonowie Pomorskim

- Kościół Świętego Ducha w Toruniu

- Kościół św. Jakuba w Toruniu

- ☉ Bazylika katedralna św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Toruniu

- Kościół św. Jerzego w Toruniu

- Kościół św. Katarzyny w Toruniu

- ☉ Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Toruniu

- Kościół Matki Boskiej Zwycięskiej w Toruniu

- Kościół św. Mikołaja w Toruniu

- Kościół Opatrzności Bożej w Toruniu

- Kościół i klasztor poreformacki w Toruniu na Podgórzu

- Kościół św. Szczepana w Toruniu

- Kościół Trójcy Świętej w Toruniu

Mazowieckie

- Kościół Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Ciechanowie

- Kolegiata Trójcy Przenajświętszej w Myszyńcu

- Kościół Bożego Ciała w Makowie Mazowieckim
- Kościół Przemienienia Pańskiego w Sońsku
- Kościół św. Jakuba i Anny w Przasnyszu
- Kościół św. Klary i Józefa w Przasnyszu
- Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Przasnyszu
- Bazylika kolegiacka Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Pułtusk
- Kościół św. Antoniego w Ostrołęce
- Kościół Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Ostrołęce
- Kościół Świętej Trójcy w Węgrowie
- Kościół i klasztor Reformatów w Żurominie

Podlaskie

A

- ⊕ Bazylika Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie
- Sanktuarium w Studzienicznej w Augustowie

B

- Kościół św. Rocha w Białymstoku
- Zespół bazyliki archikatedralnej Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białymstoku
- ⊕ Kościół św. Wojciecha w Białymstoku
- Bazylika Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Mikołaja w Bielsku Podlaskim

C

- ⊕ Kościół i klasztor Dominikanów w Choroszczy

- Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej w Ciechanowcu

D

- ⊕ Bazylika katedralna Trójcy Przenajświętszej w Drohiczynie
- Kościół pw. Najświętszej Marii Panny w Dobrzyniewie Kościelnym

G

- Kościół Trójcy Przenajświętszej w Grajewie

H

- Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Hajnówce
- Kościół św. Stanisława w Hajnówce

K

- ⊕ Kolegiata Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Krypnie

Ł

- ⊕ Kościół p.p. Benedyktynek w Łomży
- Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łapach
- ⊕ Katedra św. Michała Archanioła w Łomży
- ⊕ Klasztor kapucynów w Łomży

M

- Kościół w Monkiniach

N

- Sanktuarium św. Antoniego Padewskiego w Niewodnicy Kościelnej
- Kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Niemirowie

- Kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Nowym Dworze

O

- Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Ostrożanach

P

- Kościół Przemienienia Pańskiego w Poświętnem (powiat białostocki)
- Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Puńsku

R

- ☪ Sanktuarium Maryjne w Różnymstoku

S

- ☪ Bazylika Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Sejnach
- Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Siemiatyczach
- Kościół o.o. Misjonarzy w Siemiatyczach
- Kościół Wniebowzięcia NMP w Sokółkach
- Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Sokółkach
- Kościół św. Antoniego w Sokółce
- Kościół św. Anny w Starej Kamiennej
- ☪ Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Suchowoli
- Kościół św. Trójcy w Supraślu
- ☪ Konkatedra św. Aleksandra w Suwałkach
- Kościół św. Piotra i Pawła w Suwałkach
- Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Suwałkach

T

- ☪ Kościół Trójcy Przenajświętszej w Tykocinie
- Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Tokarach

U

- Kościół pw. św. Wojciecha B.M w Uhowie

W

- Kościół Przemienienia Pańskiego w Wasilkowie
- Kościół św. Jana Chrzciciela w Wysokiem Mazowieckim

Warmińsko-mazurskie

B

- Zabytkowy kościół w Barcianach
- ☪ Bazylika św. Katarzyny z Aleksandrii w Braniewie
- Kościół św. Jakuba Apostoła w Bartołtach Wielkich
- Kościół św. Andrzeja Apostoła w Barczewie
- ☪ Kościół św. Jana Ewangelisty i Matki Boskiej Częstochowskiej w Bartoszycach
- Kościół św. Jana Chrzciciela w Bartoszycach
- Kościół św. Brunona w Bartoszycach

D

- Kościół Najświętszego Zbawiciela i Wszystkich Świętych w Dobrym Mieście

E

- Kościół św. Antoniego w Elblągu
- Kościół Bożego Ciała w Elblągu
- Kościół bł. Doroty w Elblągu
- Kościół Świętego Ducha w Elblągu
- Katedra św. Mikołaja w Elblągu
- Kościół św. Wojciecha w Elblągu
- Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Ełku
- Katedra św. Wojciecha w Ełku

F

- Bazylika archikatedralna Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Andrzeja we Fromborku

G

- Sanktuarium Maryjne w Gietrzwałdzie
- Konkatedra Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła w Gołdapi
- Kościół św. Leona w Gołdapi

I

- Cerkiew św. Jana Teologa w Iławie
- Kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Iławie (istniejący)
- Kościół Przemienienia Pańskiego w Iławie

K

- Bazylika św. Jerzego w Kętrzynie

L

- Kościół św. Wojciecha w Lidzbarku
- Kolegiata Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Lidzbarku Warmińskim

N

- Bazylika św. Tomasza Apostoła w Nowym Mieście Lubawskim

O

- Bazylika konkatedralna św. Jakuba w Olsztynie
- Kościół św. Józefa w Olsztynie
 - Kościół Chrystusa Króla w Olsztynie
 - Kościół św. Wawrzyńca w Olsztynie
 - Kościół garnizonowy Matki Boskiej Królowej Polski w Olsztynie
 - Kościół Najświętszego S.P. Jezusa w Olsztynie
- Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Olecku
- Kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Ostródzie
- Kościół św. Dominika Savio w Ostródzie

P

- Kościół św. Bartłomieja w Pasłęku

S

- Bazylika Matki Pokoju w Stoczku Warmińskim

Ś

- Święta Lipka – Kościół Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Świętej Lipce

W

- Kościół św. Piotra i Pawła w Węgorzewie

**WYBRANE ZABYTKOWE KOŚCIOŁY
PROTESTANCKIE**

- Kaplica Ewangelicko-Augsburska w Toraniu

- Kościół Ewangelicko-Augsburski Jezusa Żyjącego w Lidzbarku
- ⊗ Kościół Ewangelicko-Augsburski Św. Krzyża w Nidzicy
- Kościół Ewangelicko-Augsburski w Olsztynie
- Kościół Ewangelicki w Ostródzie

MECZETY

Miejsca kultu muzułmańskiego na obszarze Zielonych Płuc Polski zlokalizowane są jedynie w województwie podlaskim. Są to dwa z czterech czynnych meczetów w Polsce.

- ⊗ Meczet w Kruszynianach
- ⊗ Meczet w Bohonikach

MOLENNY

Mają wewnątrz na wzór cerkwi prawosławnej, modlitwy odbywają się w nawie przed ikonostasem pod przewodnictwem osoby świeckiej – nastawnika.

- ⊗ Gabowe Grądy – pochodzi z 1948 roku, drewniana, oszalowana, wzniesiona na rzucie prostokąta z dobudowaną od strony zachodniej na planie kwadratu trójkondygnacyjną dzwonnica o konstrukcji szkieletowej.
- Suwałki – pochodzi z lat 1909-1912. Jest największym staroobrzędowym domem modlitwy w Polsce. Zbudowana z drewna, dwuwieżowa. Znajduje się przy niej siedziba władz zwierzchnich Staropra-

wosławnej Cerkwi Pomorskiej Rzeczypospolitej Polskiej.

- ⊗ Wodзилki – pochodzi z 1921 roku. Jest drewniana, wzniesiona na rzucie prostokąta z dobudowaną w 1928 roku od strony zachodniej ośmioboczną dzwonnica zwieńczoną spadzistym dachem, kulą i ośmiokańczastym krzyżem.
- ⊗ Wojnowo – jest jedyną tego typu budowlą ceglana w Polsce. Została zbudowana w latach 1923-1927 na wzór kościołów ewangelickich w modnym na Mazurach stylu neogotyckim.

Dawne molenny znajdujące się na terenie Zielonych Płuc Polski

- Kościół św. Anny w Gibach – pierwotnie molenna bezpopowców wzniesiona w 1912 roku w miejscowości Pogorzelec.
- ⊗ Klasztor staroobrzędowców w Wojnowie – pierwotnie założony w 1847 roku klasztor stanowił własność mnichów bezpopowców, którzy od 1868 roku należeli do ruchu jednowierczego.

MIEJSCA MARTYROLOGII

Obozy koncentracyjne i jenieckie

- ⊗ Treblinka (KL) – kompleks dwóch niemieckich obozów, pracy i zagłady, istniejących w latach 1941/1942-1944 w lasach nad Bugiem, wzdłuż linii kolejowej Siedlce-Małkinia, niedaleko wsi Poniatowo, miejsce zagłady ok. 900 000 ludzi, głównie Żydów.
- ⊗ Sztutowo – Stutthof (KL) – w latach 1939-1945 niemiecki obóz koncentrac-

cyjny „KL Stutthof”. Był to najdłużej działający obóz koncentracyjny poza przedwojennymi granicami Niemiec, miejsce eksterminacji ok. 80 000 osób, głównie Żydów.

- ⊗ **Działdowo (Soldau)** – niemiecki obóz koncentracyjny. W latach 1939-1945 przez obóz przeszło ok. 30 000 osób, a około 15 000 znalazło tu śmierć.
- **Getta żydowskie** w Sokołowie Podlaskim, Węgrowie, Białymstoku, Mławie i Płońsku.

Obozy jenieckie:

- obozy przejściowe NKWD mieściły się m.in. w Białymstoku i Sokołowie Podlaskim
- obozy i więzienia NKWD po wojnie i w PRL-u mieściły się m.in. w Toruniu – Rudak, Ciechanowie, Działdowie, Białymstoku i Kolnie.
- ⊗ **Stalag I-A Stablack** – największy w Prusach Wschodnich w Stablawkach i Kamińsku (obecnie Gmina Górowo Iławeckie)
- ⊗ **Stalag I - F Suwałki (Sudauen)**
- ⊗ **Stalag I - B Królikowo k. Olsztynka**

MIEJSCA ZBRODNI NAZISTOWSKICH I SOWIECKICH

Województwo kujawsko-pomorskie

- **Barbarka (Toruń)** – cmentarz-pomnik pomordowanych, miejsce masowych egzekucji niemieckich.
- **Rypin** – stał się miejscem męczeńskiej śmierci nauczycieli, księży, urzędników, ziemian, Żydów, a las w Rusinowie k. Rypina i las w Raku k. Skrwilna – ich

zbiorową mogiłą. W powiecie rypińskim egzekucje, wykonywane przez żandarmerię niemiecką, gestapo i oddziały Jagdkommando, miały miejsce ponadto w miejscowości Księżę, Okalewko oraz Czumsk Duży.

- **Łopatki** – w niedalekiej piaszkowni jesienią 1939 roku hitlerowskie formacje SS i gestapo rozstrzelały od 2000 do 2400 osób z powiatu wąbrzeskiego. Na miejscu straceń znajduje się symboliczna mogiła, a na niedalekim wzgórzu pomnik.

Województwo mazowieckie

- **Guty-Bujno** – w lasach okalających wieś Niemcy dokonali wielu masowych mordów na Polakach, Żydach i Rosjanach, w miejscu egzekucji położono pamiątkową płytę.
- **Rybieńko Nowe** – rozstrzelano w egzekucji masowej 100 osób, w odwecie za zabicie naczelnika powiatu.
- **Sadowne** – dokonano niezliczonych mordów Żydów,

Województwo podlaskie

- **Bratnia** – Krzyż i pamiątkowa tablica na miejscu straceń (przy drodze do Lubawy).
- ⊗ **Jeziorko**, cmentarz ofiar zbrodni hitlerowskich, położony przy szosie Łomża-Jedwabne, 7 km od Łomży.
- **Giby** – pomnik ku czci wywiezionych i zamordowanych w nieznanym miejscu w 1945 r. przez NKWD ok. 600 mieszkańców Puszczy Augustowskiej i Suwalszczyzny.

- ⊕ **Grajewo** – cmentarz żydowski, na budynku mieszkalnym przy ulicy 3 Maja wmurowano tablicę upamiętniającą cmentarz i miejsce mordu.
- **Jabłoń-Dobki** – we wsi znajduje się zbiorowa mogiła pomordowanych.
- **Jedwabne** – pomnik upamiętniający pomordowanych Żydów.
- ⊕ **Las Giełczyński** – nazwa kompleksu leśnego położonego w pobliżu Giełczyna, w którym w latach okupacji niemieckiej w Polsce (1939-1945), dokonano masowych egzekucji.
- **Krasowo-Częstki** – wieś doświadczyła dotkliwych represji, postawiono tablicę pamiątkową w pobliżu miejsca, gdzie doszło do zbrodni hitlerowskiej.
- ⊕ **Popówka** – miejsce pamięci narodowej, martyrologii narodu polskiego. W miejscu egzekucji znajduje się tablica upamiętniająca to zdarzenie, a w miejscu, gdzie znajdowała się wieś, został postawiony pomnik.
- **Rajsk** – Niemcy dokonali pacyfikacji Rajska, zabijając na miejscu 142 osoby, wieś została spalona.
- **Wólka Waniewska** – dokonano mordu mieszkańców wsi ukrywających się przez wywozem do prac przymusowych. Na miejscu zbrodni postawiono pamiątkową obelisk.
- **Zambrów** – obszerna zabudowa garnizonową ma bogatą historię, m.in. dokonano tu mordu polskich żołnierzy w 1939 r.
- ⊕ **Las Łopuchowski – k. Tykocina** – w lecie 1941 roku ludność żydowska licząca około 1400 osób została wymordowana w lasach obok wsi Łopuchowo.

Województwo warmińsko-mazurskie

- **Kalkówka** – w miejscu zbrodni na mieszkańcach Mławy wybudowano mauzoleum w formie betonowego sarkofagu ze stojącymi obok słupami symbolizującymi ludzi oczekujących na egzekucję, mogiła została upamiętniona krzyżem brzoźowym.
- ⊕ **Zawady Małe** – Przy szosie w lesie znajduje się pomnik ku czci 120 Polaków, więźniów niemieckiego obozu koncentracyjnego Soldau (KL) w Działdowie.

POLA BITEW

Obszar Zielonych Płuc Polski, to także miejsca słynnych bitew. Poniżej prezentujemy najśłynniejsze.

- ⊕ 1410 rok – Bitwa pod Grunwaldem
- ⊕ 1708 rok – Bitwa w Myszyńcu (wojna polsko-szwedzka)
- ⊕ 1807 rok – Bitwa w Iławie (kampania napoleońska)
- ⊕ 1806 rok – Bitwa pod Pułtuskim (kampania napoleońska)
- ⊕ 1831 rok – Bitwa w Ostrołęce (Powstanie Listopadowe)
- 1831 rok – Bitwa w Grajewie (Powstanie Listopadowe)
- 1863 rok – Bitwa w Myszyńcu (Powstanie Styczniowe)
- 1863 rok – Bitwa Węgrowie (Powstanie Styczniowe)
- 1863 rok – Bitwa w Siemiatyczach (Powstanie Styczniowe)
- ⊕ 1914 rok – Bitwa w Stebarku – największa bitwa niemiecko-rosyjska w I wojnie światowej
- 1920 rok – Bitwa w Białymstoku

- 1939 rok – Bitwa w Białymstoku – II wojna światowa
- 1939 rok – Bitwa w Mławie – II wojna światowa
- 1939 rok – Bitwa o Wiznę – II wojna światowa, Kampania wrześniowa
- 1945 rok – Bitwa w Elblągu – II wojna światowa – front niemiecko-rosyjski
- 1945 rok – Bitwa w Gołdapi – II wojna światowa – front niemiecko-rosyjski

MUZEA

Poniżej prezentujemy ważniejsze Muzea Zielonych Płuc Polski.

Województwo podlaskie

B

- Białostockie Muzeum Wsi
- Skansen w Białowieży
- Muzeum Podlaskie w Białymstoku
- Muzeum Rzeźby Alfonsa Karnego
- Muzeum Historyczne w Białymstoku
- Muzeum Wojska w Białymstoku
- Muzeum Motoryzacji i Techniki w Białymstoku
- Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach

C

- Muzeum Wnętrz Pałacowych w Choroszczy
- Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu

S

- Muzeum Ziemi Sokólskiej
- Muzeum Ikon w Supraślu

T

- Muzeum Kultury Żydowskiej w Tykocinie

Ł

- Muzeum Północno-Mazowieckie w Łomży

Województwo warmińsko-mazurskie

- Dom Gazety Olsztyńskiej
- Muzeum Przyrody w Olsztynie
- Muzeum Sportu w Olsztynie
- Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie
- Muzeum Mazurskie w Szczytnie
- Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku
- Muzeum w Elblągu
- Warmińsko-Mazurskie Muzeum Pożarnictwa w Lidzbarku

Województwo kujawsko-pomorskie

G

- Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa w Gębocinie
- Muzeum w Grudziądzu

K

- Muzeum Kolei Wąskotorowej w Wenecji
- Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce

L

- Pałac w Lubostroniu

T

- Orbitorium – Planetarium im. Władysława Dziewulskiego w Toruniu

- ⊗ Ratusz Staromiejski w Toruniu
 - Muzeum Artylerii w Toruniu
- ⊗ Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej- Prüfferowej w Toruniu
 - Muzeum Inżynierii Komunalnej Torunia
 - Muzeum Uniwersyteckie w Toruniu
- ⊗ Muzeum Okręgowe w Toruniu
 - Muzeum Podróżników im. Tony Halika

Województwo mazowieckie

- Muzeum Historyczne w Przasnyszu
- Muzeum Romantyzmu w Opinogórze
- ⊗ Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie
- ⊗ Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce

OBIEKTY SZTUKI INŻYNIERSKIEJ

- ⊗ **Kanał Augustowski** – jest to droga wodna łącząca drogą okrężną dopływy Wisły z Bałtykiem poprzez dopływy Niemna,

z pominięciem dolnego biegu Wisły. Kanał Augustowski to część Szlaku Batorego i wraz z zespołem budowli i urządzeń został ujęty w rejestrze zabytków nieruchomych – długość kanału: 101 km, w tym 82 km w granicach Polski. Kanał Augustowski został uznany 25 kwietnia 2007 roku za Pomnik Historii. Jako zabytek sztuki inżynierskiej w skali europejskiej kandyduje do wpisania go na Listę Światowego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO. Wniosek w tej sprawie zgłosiła Polska i Białoruś w 2008 roku.

- ⊗ **Kanał Elbląski** (niem. Oberländischer Kanal) zwany także Kanałem Ostródzko-Elbląskim jest najdłuższym kanałem żeglownym w Polsce. Jego długość wynosi 83,3 km. Łączy Jezioro Druzno z Drwęcą oraz z jeziorem Jeziorak.
- Torowisko kolei wąskotorowej w Czarnej Białostockiej

GREEN LUNGS OF POLAND

NATURAL AND CULTURAL VALUES

I. INTRODUCTION

The north-east region of Poland is one of the last European areas characterised by unpolluted environment and unique touring values. In order to answer the natural needs of nature protection heritage, Krzysztof Wolfram introduced the idea of the Green Lungs of Poland (GLP) in 1983 which was to integrate environment protection with economic development and civilizational advance in the north-eastern region of Poland.

On 13th May 1988, in Białowieża, an agreement between five former provinces of Białystok, Łomża, Olsztyn, Ostrołęka and Suwałki, was signed in aid of comprehensive protection and eco-development of GLP's region. On 21st December 1990, the National Foundation for Environmental Protection joined the agreement, followed by the Ministry of the Environment, Natural Resources and Forestry on 15th June 1991, the National Fund for Environmental Protection and Water Management on 3rd June 1992. On 14th September 1994, Sejm of the Republic of Poland approved a declaration on the Green Lungs of Poland which states that Sejm acknowledges the Green Lungs of Poland as a region in which principles of eco-development should be conse-

quently respected. Currently, the Green Lungs of Poland cover the area of 63 234 square kilometres, thus 20,2% of Poland's territory, and are inhabited by 4012967 thousands of people, whose number accounts for 10,53% of Poland's population. According to the new administrative divisions into provinces, the area of GPL stretches from Kuyavian-Pomeranian Province (3442 square kilometres), Masovian Province (14811 square kilometres), Podlaskie Province (20187 square kilometres), Pomeranian Province (794 square kilometres) and Warmian-Masurian Province (24000 square kilometres). The area of GPL encompasses 386 municipalities and 58 districts. Since 2005 the Green Lungs of Poland Foundation located in Białystok has been supervising all activities related to materialisation and promotion of the idea of the Green Lungs of Poland. The idea is a direct continuation of activities carried out by the National Foundation for Environmental Protection within the Office of the Green Lungs of Poland agreement implementation which functioned in the period between 1990-2005.

Various national and religious elements have coexisted for centuries in the north-

east part of Poland. Three different cultural regions – Masovian, Podlaskie and Warmian-Masurian (former East Prussia) – abut each other in this area. Throughout centuries this territory has either been under the administration of Poland, the Grand Duchy of Lithuania, the State of the Teutonic Order, Prussia and Germany. Numerous grads, kurgans, castles and chapels remind of the bygone cultures. As anywhere else in Europe, the West coexists with the East creating a unique cultural mosaic. Slavic peoples, Germans, Baltic peoples, Tatars and Jews have been shaping the appearance of this very corner of Europe. Countless swept across this region. However, the unique and nostalgic beauty of this land has never been eroded.

Morphology of all lake districts of GLP's area was, to a large extent, shaped by the activity of the ice sheets and ice streams during the successive phases and stages of the Baltic glacial period. The vivacious and varied surface is formed by foremost undulating areas of the post-glacial plateau, of terminal moraines, numerous ribbon and moraine lakes as well as valleys through which ice streams used to flow. The landscape is further enriched with the hills of kames, eskers, drumlins and dead-ice moraines. Góra Dylewska (312 m AMSL) near Lubawa and Wzgórza Szewskie (309 m. AMSL) near Gołdap are the highest peaks of the GLP's area. Large areas of northern Masurian region are covered with extensive, flat sand sandra, which are alluvial fans

driven by water from the melting glacier. To the south of the lake districts one can find areas shaped by the earlier ice sheet of the Wolstonian Stage.

The area of the Green Lungs of Poland is varied in terms of hydrography. The largest reservoirs of stagnant waters are located in the zone of the lake district, whereas, the largest rivers flow in the southern part. The main rivers of the south-eastern area are Narew, with its tributary of Biebrza, and Bug, whereas, the main rivers of the western part include Drwęca, Pasłęka and Łyna.

The Great Masurian Lake District with the two largest lakes in Poland – Lake Śniardwy (109,7 square kilometres) and Lake Mamry (102,3 square kilometres) – is located in the central part of the Masurian Lake District. Lake Jeziorak (32,3 square kilometres) and Lake Wigry (21,15 square kilometres), located to the west and to the east of the GLP respectively, are also amongst the largest reservoirs in Poland. Lake Hańcza (108,5 square metres), which is located in the district, is the deepest lake in Poland and in the European Plain. The forest cover of the GLP's region is estimated at 28,5% (as compared to the state's average of 28,9%). The plant community, which includes more than 1250 vascular plant species, was shaped only after the final melting of the ice sheet which is dated 14 000 years ago. The most extensive forest areas can be found in the sand sandra's region. In the Lake District those areas include: Iława Forest (pl: Lasy Iławskie), Ta-

bor Forest (pl: Lasy Taborskie), Napiwodzko-Ramucka Primeval Forest (pl: Lasy Napiwodzko-Ramuckie), Piska Forest (pl: Puszcza Piska), Borecka Forest (pl: Puszcza Borecka), Romincka Forest (pl: Puszcza Romincka) and Augustów Primeval Forest (pl: Puszcza Augustowska). Whereas, in the Masurian and Podlaskie regions the main forest areas are: Kurpie Forest (pl: Puszcza Kurpiowska), White Wilderness (pl: Puszcza Biała), Knyszyn Forest (pl: Puszcza Knyszyńska) along with the most natural and valuable forest area in Poland – Białowieża Forest (pl: Puszcza Białowieska). The temperate coniferous forests estimated at 77,5% of the tree stand are the most common type of trees in the GLP's region. Pine wood is the dominant tree species (70%) of the temperate coniferous forests in the GLP's region. The present tree stand is not natural, however, as centuries back the proportion of coniferous and deciduous forest was exactly the reverse.

Human activity has had the most vital impact on the present state of primeval forests and forest stands.

The area of the Green Lungs of Poland is inhabited not only by common Polish animal species but also by the bison, whose population is estimated at 820 heads, the lynx – approx. 60 heads, the wolf – more than 200 heads and the grouse – approx. 130 heads. The avifauna, estimated at 300 nesting bird species, is the great richness of the GLP's region. The GLP's area is a habitat of unique European birds whose main mainstays include: Napiwodzko-Ramucka

Primeval Forest (pl: Lasy Napiwodzko-Ramuckie), Lake Łuknajno, Nietlice swamps (pl: Bagna Nietlickie), Augustów Primeval Forest (pl: Puszcza Augustowska), the Biebrza River Valley (pl: Dolina Biebrzy), the swampy valley of the upper Narew River (pl: Bagienna Dolina Górnej Narwi), Knyszyn Forest (pl: Puszcza Knyszyńska), Białowieża Forest (pl: Puszcza Białowieska) and the valley of the upper Bug River (pl: Dolina Górnego Bugu).

The climate of the GLP's region is severe, thus being the coldest lowland area of Poland. The north-eastern fringes of the GLP's region are particularly severely cold. The period of winter lasts for 115 days in Olecko, whereas in Ostroda – for 94 days only. The average annual rainfall in the GLP's region is estimated at 500-700 mm.

The region of the Green Lungs of Poland encompasses the most important protections areas in Poland, which form the unique ecosystem that includes 4 national parks, 13 scenic parks, 263 nature reserves and approximately 4700 nature monuments. Approximately 40% of the entire area of the Green Lungs of Poland is under various forms of nature protection. In the nearest future, it is also planned to create the Masurian National Park and extend the area of the Białowieża National Park across the entire Białowieża Forest. Furthermore, it is also planned to create 6-8 scenic parks as much as to incorporate the entire area of the Bug river valley, located in the GLP's region, into the scenic park and establish the Kurpie Scenic Park.

With releasing the publication entitled “The Green Lungs of Poland – natural and cultural values” (pl: „ZIELONE PŁUCA POLSKI – walory przyrodnicze i kulturowe”), which includes the descriptive content part and a map [ca. 1: 460 000], we offer the readers to increase and consolidate their knowledge on the most important civilizational values of Poland.

In the index of the enlisted nature areas and objects and in the content part devoted to the selected cultural objects, the most valuable objects are marked with .

The logo is to pay readers' attention to the particular objects recommended to visit. The logo of the Green Lungs of Poland

placed next to the section titles of *National Parks, Scenic Parks and European Ecological Network Natura 2000* suggests that all objects mentioned are worth special attention. At the same time, we would like to pay attention to the fact that all objects and areas selected as ‘most important’ or ‘most valuable’ are a subjective choice of the publications’ author and thus should not be treated as a scientific ranking. It refers to both nature and cultural objects under protection.

We also encourage our readers to share their remarks, suggestions for content correction or completion to included in the editorial of the successive issues.

Have a good read!

II.

NATURAL AREAS AND OBJECTS UNDER PROTECTION

The idea of the Green Lungs of Poland is to create a spatial system of nature protection comprising protected areas and expanses of economic value located amongst those areas and thus being subject to legal force of different laws referring to their nearby location of areas of natural value.

NATIONAL PARKS

Białowieża National Park – established in 1921 as the reserve forestry, in 1932 it was transformed into the National Park, and in 1947 it was accredited with full legal grounds as the Białowieża National Park. The exact terrain of the reserve comprises 4,747 ha of Park and protects the last forest at the European Lowland Area marked with primeval character, with a great share of deciduous trees. Especially precious are oak forest stands with an admixture of lime, maple, hornbeam. Białowieża National Park is the world's biggest mainstay of bison, species which was restored in 1929 currently inhabiting the nature's reserve and

Park was granted with the status of a UNESCO World Heritage Site (the only one in Poland in the category of natural

properties) and a World Biosphere Reserve. In 1997 Białowieża National Park was also granted with the European Diploma to acknowledge the importance of its natural virtues. Currently, the total area of Białowieża National Park amounts to 10,502 ha, and what is more, in June 2009 Minister of the Environment has accepted formation of national park on the area of approximately 35,000 ha.

Biebrza National Park – the biggest national park in Poland, which covers the area of 59,223 ha. Its buffer zone stretches to the area of 6,6824 ha. It was established in 1993 in order to protect and preserve the ecosystem of the Biebrza Valley, the biggest and the most precious swamp terrains in this part of Europe. They are considered to be unique due to their ornithofauna and the occurrence of rare plant assemblies and distinctive mammal species. As far as the most valuable plant species are concerned, one can list: pedicularis sceptrum-carolinum, Greek valerian, carex chordorrhiza, and saxifraga hirculus. The Park is inhabited by 235 bird species, incl. the golden eagle and the white-tailed eagle, the whooper swan, the short-toed eagle, the little gull, the aquatic warbler, and the short-eared owl. When it comes the

most valuable mammals, the Park is inhabited by the wolf, the otter, the beaver, the stoat and the bat. Being a unique place on the European scale, Biebrza swamps are to be soon granted with the status of a **World Biosphere Reserve**; they are already under the **Ramsar Convention**.

Narew National Park – the newest Park of the Green Lungs of Poland that was established in 1996. It covers the area of 7,350 ha, while its buffer zone stretches to the area of 15,408 ha. The Park encompasses a fragment of swampy Upper Narew Valley surrounded by numerous backwaters located between the towns of Suraż and Rzędziny. From the list of various plants, one should name the European white waterlily, the yellow water-lily, the Siberian iris, the common sundew as well as the Orchid family. In the year 2000, the Park it was granted the patronage of the Ramsar Convention due to the fact that it is one of the ten most important mainstays of water and wetland bird species. The most valuable bird species inhabiting the Park are: the Aquatic Warbler, the Corn Crake, the Eurasian Bittern, the Little Bittern, the Black Stork, the Common Teal, the Pintail, the Western Marsh-harrier, the Hen Harrier, the Montagu's Harrier, the Spotted Crake, the Little Crake, the Water Rail, the Great Snipe, the Eurasian Curlew, the Short-eared Owl, the Common Crane, the Black Tern, the Bluethroat, the Redwing and the Savi's Warbler. Furthermore, the Park is inhabited by

a great number of mammals, incl. the elk, the beaver, the otter, and the stoat. Situated in the Park the Oxbow lake area of the River Narew is often called the Polish Amazon River.

Wigry National Park – it was established in 1989 on the area of 14,840 ha. It comprises of Wigry Lake along with its surrounding area. Since 2002, it has been under the RAMSAR Convention which acknowledged water and wetland areas of the Park for their international importance. The northern part of Park is covered with moraine formations originated from the last glaciation, with an extremely diversified landforms, whereas the southern part comprises of sandr, flat, nearly plain areas. Forest terrains constitute 61% and surface waters -18,5% of an overall Park area. One of the Wigry National Park's attractions are the tiny dystrophic midforest lakes also known as 'suchary'. Forest communities form mixed-conifer forests and mixed forests. There are also various boreal and subboreal species occurring in the Park. Special attention should be paid to the peat communities: the high peat with the common sundew and the English sundew, *Vaccinium microcarpum*, the black crowberry as well as the sedge peat with the Beak-rush and the Ranoch-rush. As for the plants protected in the Park, one should name the Twinflower, the Daphne, the Daphne mezereum, the Martagon, the Globe-flower. The Beaver is also a characteristic mammal for the Wigry

National Park. Furthermore, the Park is inhabited by: the otter, the deer, the badger, the elk and the roe deer as much as the following rare bird species: the Lesser Spotted Eagle, the buzzard, the kite and, the most popular – the swan.

SCENIC PARKS

In Podlaskie Province, there are 3 scenic parks with an overall area of approx. 90,000 ha. These are:

Knyszyn Forest Scenic Park – the Park was established in 1988, its area amounts to 74,447 ha; whereas its buffer zone is estimated at 52,255 ha. It is the largest protected area of the entire Podlaskie Province and at the same time, one of the most extensive protected areas of all Poland. The Park was established to protect the surrounding forest terraces and the valleys of Supraśl River and Sokodoły River along with their tributaries.

Łomża Landscape Park of the Narew Valley – the Park was established in 1994, its area amounts to 7,354 ha; whereas its buffer zone is estimated at 12,311 ha. The main objective of the Park is to preserve the valley of River Narew in its natural condition and to protect valuable assemblies of water grass, reed beds, peat, meadow and the Park's unique landforms.

Suwałki Scenic Park – established in 1976 was the very first

scenic park in Poland. Its area amounts to 6,284 ha; whereas its buffer zone is estimated at – 8,617 ha. The Park was founded in order to preserve the unique glacial landscape. The deepest lake in Poland – Lake Hańcza - 108,5 m. is also situated within the area of the Park.

There is one scenic park established in the Masovian part of the Green Lungs of Poland:

Bug Scenic Park – the Park was established in 1994, its area amounts to 74,136,5 ha; whereas its buffer zone is estimated at 113,671,7 ha. Bug Scenic Park stretches along the left-bank part of Lower Bug river Valley from the Toczna River estuary to the Liwiec River estuary. The well-preserved Valley of the Bug River along with sinuous river, numerous oxbow lakes and islands found in the river current as much as sandy sandbanks and slopes are of Park's greatest attractions.

There is one scenic park in the Pomeranian part of the Green Lungs of Poland:

Vistula Spit Scenic Park – it was established in 1985, it covers the area of 4,410 ha. Vistula spit was formed as a result of sea and wind accumulation in the shore zone of the Baltic Sea; it is built from sandy material drifted by the river. Special attention should be paid to the presence of enormous *dune embankments* whose crests and culminations form natural vantage points.

8 scenic parks with an overall area of approximately 145,000 ha have been esta-

blised in Warmian-Masurian Province. The entire territory of the 5 parks is located within the area of the Province:

Masurian Scenic Park – established in 1977. Its area amounts to 53,655 ha; whereas its buffer zone is estimated at 18,608 ha. Its aim is to protect the environment, the landscape and the local cultural goods as much as the traditional spatial systems formed by alleys, buffer and park strips. Śniardwy Lake - 11,380 m., which is the largest lake in Poland is located within the Park's area.

Dylewo Hills Scenic Park – established in 1994, its area amounts to 7,484 ha. The Park's area is characterized by a wide variety of flora which results from the diversity of habitats which stems from the richness of the landform. More than the half of Park's area is covered with forests with such predominant deciduous forests as oak-hornbeam forests, beech woods, Riparian forests, and cerr forests.

Wel Scenic Park – established in 1995 on the area of 20,444 ha. The Wel River with its natural and varied course running across lakes, glacial ribbon lakes, varied landform and richness of flora and fauna predispose the park for being designated as the area under protection.

Romnicka Forest Scenic Park – established in 1998, the Park's area is estimated at 14,620 ha;

whereas its buffer zone at 8,500 ha. The Park embraces the Polish part of Romnicka Forest (pl: Puszcza Romnicka) whereas the buffer zone comprises of lakelands and village areas. Picturesque character of the area results from the landform with the high altitudes of up to 80 meters.

Elbląg Upland Scenic Park – established in 1985 the Park's area is estimated at 13,732 ha, whereas its buffer zone occupies the area of 22,948 ha. The Park was established in order to preserve and protect the qualities of nature and landscape of the western and southern parts of the way moraine upland, often referred to as Elbląg Hills (pl: Wzniesienia Elbląskie).

The 3 following parks are situated partially in Warmian-Masurian Province and partially in the neighbouring Kuyavian-Pomeranian and Pomeranian Provinces:

Górznieńsko-Lidzbarski Scenic Park – established in 1990. The Park's area is estimated at 27,764 ha. Its area is distinguished by outstanding nature qualities. The moraine upland which is cut by deep gutters dominates the northern and central parts of the Park. Moraine terrain contributes to the presence of numerous lakes, rivers, small streams and springs.

Iława Lake District Scenic Park – established in 1993. The Park's area is estimated at

25,045 ha, whereas its buffer zone occupies the area of 18,038 ha. The Park can be characterized by an early post-glacial landscape with a decent share of thick forest complexes. Numerous lakes with surrounding areas constitute a collection of unique fauna and flora. Jeziorak Lake (27,5 km), which is the longest lake in the country, can be found within the Park's territory.

Brodnica Scenic Park – established in 1985 with the area of 16,685 ha. It was the first scenic park to be founded in former Toruń Voivodeship. Currently, it occupies an area shared by 2 provinces of Kuyavian-Pomeranian and Pomeranian regions. The glacial landform is the predominating feature of the Park. The morphological peculiarities of this area are knolls and keme hills found nearby Sumówko Lake.

NATURE RESERVES

Within the territory of the Green Lungs of Poland one can find 258 nature reserves that cover the area of 51 857,59 ha. A list of all nature reserves, which also includes their area and year of establishment, can be found in the table below.

PODLASKIE PROVINCE

No.	NAME OF THE NATURE RESERVE	AREA (ha)	Year of establishment
1	Antoniuk Reserve (pl: Antoniuk)	70,07	1995
2	Wizna Swamps Reserve I (pl: Bagno Wizna I)	30,00	1967
3	Wizna Swamps Reserve II (pl: Bagno Wizna II)	76,00	1967
4	Bahno Reserve in Borki (pl: Bahno w Borkach)	286,90	1990
5	Berezewo Reserve (pl: Berezewo)	115,26	1995
6	Bobruczek Reserve (pl: Bobruczek)	0,90	1962
7	Brzozowy Grąd Reserve (pl: Brzozowy Grąd)	0,08	1963
8	 Budzisk Reserve (pl: Budzisk) – situated in Supraśl Commune and Czarna Białostocka Commune. It was established in order to protect a fragment of Knyszyn Forest in which forest terrains growing on dry ground and those of peat bog and swampy character as well as numerous springs can be found.	328,51	1970
9	Chomontowszczyzna Reserve (pl: Chomontowszczyzna)	234,42	1999
10	Ciemny Kąt Reserve (pl: Ciemny Kąt)	125,95	1984
11	 Sudovians' Cemetery Reserve (pl: Cmentarzysko Jaćwingów) – nature reserve located in the village of Szwańcaria in Suwałki Region, approximately 5 km away from the north-eastern part of Suwałki. The main objective of its formation was to preserve fresh coniferous forest sites for didactic and scientific purposes as much as to protect a barrow cemetery which was used in the period from the 2nd to the 5th century by the so-called Suwałki group that was a West-Baltic culture associated with the Sudovians. The barrows are considered to be of the main cultural value in the reserve.	4,12	1959
12	Czapliniec Belda Reserve (pl: Czapliniec Belda)	11,58	1958

13	Czarny Kąt Reserve (pl: Czarny Kąt)	32,97	1989
14	Czechy Orlańskie Reserve (pl: Czechy Orlańskie)	77,95	1995
15	Oak Hills Reserve (pl: Dębowe Góry)	99,62	2001
16	Dębowy Grąd Reserve (pl: Dębowy Grąd)	100,47	1985
17	Waliczówka Valley Reserve (pl: Dolina Waliczówki)	44,75	1995
18	 Glinki Reserve (pl: Glinki) – the smallest nature reserve within the area of the Augustów Primeval Forest which protects the only existing stand of the ostrich fern. Approximate number of ferns growing in the Reserve amounts to 450 pieces. Ramsons are one of the Reserve's unique attractions.	15,70	1971
19	 Erratics in Bachanowo upon Czarna Hańcza Reserve (pl: Głazowisko Bachanowo nad Czarną Hańczą) – a geological and landscape nature reserve under partial protection, it is situated in Suwałki Region (Jeleniewo Commune, Suwałki District), southwards from Hańcza Lake, near the village of Bachanowo. The aim of reserve's protection on this area is to preserve the unique erratics which remind of the natural glacial landscape. This little area is occupied by a cluster of 10,000 glacial erratics with the circumference of 0,5 to 8 m.	0,98	1972
20	 Erratics in Łopuchowskie Reserve (pl: Głazowisko Łopuchowskie) – a nature reserve located in Jeleniewo Commune, in the village of Łopuchowo. The Reserve embraces a forest, meadows and pastures along with a large group of glacial erratics. It forms a unique landscape of front moraine upheavals from the Baltic glaciation. The landscape includes fragments of two embankments of side moraines found between Hańcza Lake and Szeszupa depression. Specialised geologists claim that there are no similar places on the European Plain where one could find a greater assembly of such large glacial erratics that form superficial erratics.	15,88	1988 1963
21	Głęboki Kąt Reserve (pl: Głęboki Kąt)	40,46	1979
22	Gnilec Reserve (pl: Gnilec)	37,21	1995
23	 Gorbacz Reserve (pl: Gorbacz) – a nature reserve situated in Michałowo Commune. It is a peat bog reserve which was created to protect Gorbacz Lake, an oligotrophic lake with its peculiar water vegetation and high and low peat bogs.	113,73	1966 1963
24	Pieszczana Mountain Reserve (pl: Góra Pieszczana)	220,10	1987

25	Uszeście Mountain Reserve (pl: Góra Uszeście)	12,02	1985
26	Grabówka Reserve (pl: Grabówka)	60,80	1996
27	Grąd Radziwiłłowski Reserve (pl: Grąd Radziwiłłowski)	24,16	1990
28	Jałówka Reserve (pl: Jałówka)	277,03	1990
29	Jelonka Reserve (pl: Jelonka)	227,00	1989
30	Jesionowe Mountains Reserve (pl: Jesionowe Góry)	376,55	1987
31	 <p>Hańcza Lake Reserve (pl: Jezioro Hańcza) – a nature reserve situated in Przerośl Commune. It is a water reserve under partial protection. Hańcza Lake is a glacial-ribbon lake, the deepest one in Poland and the European Lowlands (with the maximum depth of 108,5 m, the medium depth of 38,7 m, the maximum width of 120,4 m in square metres, the surface area of 304 ha, the coastline length of 11,750 m). Lake's shores are surrounded by a high and steep slope. The coastal zone is covered with wide erratics formed in the process of lump smelting of dead ice which fills lake's gutter. The biggest of those erratics, which is also a nature monument, is called the 'Border Stone' (pl: Kamień Graniczny).</p>	304,00	1963
32	 <p>Kalejty Lake Reserve (pl: Jezioro Kalejty) – a nature reserve situated in the area of Nowinka Commune, in the western part of Augustów Primeval Forest, 3,5 km north-east from Augustów. The Reserve encompasses Kalejty Lake along with the fragments of primeval forest tree stands of native origin.</p>	763,51	1980
33	Kolno Lake Reserve (pl: Jezioro Kolno)	269,26	1960
34	Wiejki Lake Reserve (pl: Jezioro Wiejki)	22,50	2005
35	Kalinowo Reserve (pl: Kalinowo)	69,76	1989
36	Kaniston Reserve (pl: Kaniston)	136,59	1984
37	Karczmisko Reserve (pl: Karczmisko)	16,57	1971
38	Koryciny Reserve (pl: Koryciny)	89,06	1975
39	 <p>Kozi Rynek Reserve (pl: Kozi Rynek) – a nature reserve situated in the area of Sztabin Commune. It is a forest reserve whose aim is to protect the remnants of native tree stands growing on dry ground and marshy meadow forests as much as the existing stands of elks and black storks characteristic for Augustów Primeval Forest. In the reserve's area one can find insurgents' graves of the 1863 January Uprising.</p>	146,63	1959

40	Kozłowe Borki Reserve (pl: Kozłowe Borki)	246,97	1995
41	Kozłowy Ług Reserve (pl: Kozłowy Ług)	139,45	1997
42	Krasne Reserve (pl: Krasne)	85,22	1990
43	 Krzemianka Reserve (pl: Krzemianka) – a nature reserve situated in Dobrzyniewo Duże and Czarna Białostocka Communes. The reserve was established to preserve a fragment of Knyszyn Forest which is characterised by a great variety of flora and diversified landform as well as to preserve the spring areas. The reserve's area constitutes an extensively swampy Krzemianka spring valley which is surrounded by moraine hills. Furthermore, a prehistoric firestone mine called 'Rybniiki and Krzemianka' (pl: Rybniiki – Krzemianka) is located in the territory of the reserve.	230,91	1987
44	 Krzemienne Mountains Reserve (pl: Krzemienne Góry) – a reserve situated in Knyszyn Forest in Supraśl Commune. It was established in order to preserve a natural condition typical for Knyszyn Forest forests assemblies found in the keme embankment. The reserve's area is enriched with moraine upheavals with steep slopes.	73,56	1987
45	Kukle Reserve (pl: Kukle)	313,54	1983
46	 Kulikówka Reserve (pl: Kulikówka) – a nature reserve situated in Dobrzyniewo Duże Commune. It was established in order to preserve a fragment of marshy meadows in Kulikówka spring valley located in Knyszyn Forest. In Kulikówka spring valley one can find a stand of the ostrich fern, the fern species under a strcit protection.	10,88	1987
47	 Kuriańskie Swamps Reserve (pl: Kuriańskie Bagno) – a nature reserve located in the south-eastern part of Augustów Primeval Forest within the territories of Płaska and Sztabin municipalities. The unique geomorphology of the area and the rare forest assemblies, plants and animals are designated under protection. The reserve is one of the last refuges of the Wood Grouse in Poland.	1716,71	1985
48	Cieliczański Forest Reserve (pl: Las Cieliczański)	370,58	1990
49	 Zwierzyniecki Forest (pl: Las Zwierzyniecki) – a nature reserve located in the city of Białystok and within the Białystok commune aimed at protecting the wetland forest stand for scientific and didactic purposes. Back in the days of Branicki Family there was already an area of 14 versta of a fenced animal park, which served for numerous court hunting.	33,84	1996
50	Native Forests of Białowieża Forests Reserve (pl: Lasy Naturalne Puszczy Białowieskiej)	8581,62	2003

51	Lipiny Reserve (pl: Lipiny)	56,29	1962
52	Ławski Forest Reserve I (pl: Ławski Las I)	108,93	1998
53	Ławski Forest Reserve II (pl: Ławski Las II)	74,11	1998
54	Łempis Forest (pl: Łempis)	132,21	1983
55	Łokieć Reserve (pl: Łokieć)	139,50	1989
56	Mały Borek Reserve (pl: Mały Borek)	90,53	1959
57	Michnówka Reserve (pl: Michnówka)	85,86	1979
58	Międzyrzecze Reserve (pl: Międzyrzecze)	249,86	1990
59	Nietupa Reserve (pl: Nietupa) – a nature reserve located in the Krynki commune near the village of Kruszyniany. The reserve was created in aid of protection of beaver refuges in the swampy valley of Nietupa River, which flows into the river basin of Niemen.	273,73	1996
60	Nieznanowo Reserve (pl: Nieznanowo)	27,70	1974
61	Olszanka – Myśliszcze Reserve (pl: Olszanka – Myśliszcze)	278,32	1995
62	Marycha Beaver Mainstay Reserve (pl: Ostoja bobrów Marycha)	207,85	1960
63	Perkuć Reserve (pl: Perkuć) – a forest landscape reserve located in the central part of Augustów Primeval Forest within the territory of Płaska commune. Spruce-pine wildwood, which is typical of Augustów Primeval Forest, as much as glacial landforms and terrestrialising lakes are under special protection.	209,82	1970
64	Podcerkwa Reserve (pl: Podcerkwa)	228,17	1995
65	Podolany Reserve (pl: Podolany)	15,10	1995
66	Pogorzelce Reserve (pl: Pogorzelce)	6,15	1974
67	Pomorze Reserve (pl: Pomorze)	20,50	1983
68	Przewłoka Reserve (pl: Przewłoka)	78,38	1995
69	Prof. Władysław Szafer Landscape Reserve (pl: Rezerwat Krajobrazowy im. prof. Władysława Szafera) – a nature reserve located in the territory of Hajnówka and Białowieża municipalities covering the area of 17 km along the road 689 (Białowieża – Hajnówka). 17 various forest assemblies, from riparian and carr forests to spruce and pine coniferous forests are under the special protection. The tree assemblies are characterised by varied tree age structures and tree height. One can find a num-	1356,91	1969

	ber of tree monuments. There are 37 registered kurgans dated back to the 10th and 11th centuries. The highest peak of the reserve is Góra Batorego (183 m AMSL).		
70	Rabinówka Reserve (pl: Rabinówka)	652,45	2005
71	Ruda Reserve (pl: Ruda)	3,38	2007
72	Rutka Reserve (pl: Rutka)	49,06	2001
73	Rycerski Kierz Reserve (pl: Rycerski Kierz)	43,52	1989
74	Siemianówka Reserve (pl: Siemianówka)	224,62	1995
75	Sitki Reserve (pl: Sitki)	34,09	1979
76	Sokółe Reserve (pl: Sokółe)	44,33	1990
77	Stara Dębina Reserve (pl: Stara Dębina)	33,54	1987
78	Stara Ruda Reserve (pl: Stara Ruda)	83,15	1980
79	Stare Biele Reserve (pl: Stare Biele)	255,65	1987
80	Starodrzew Szyndzielski Reserve (pl: Starodrzew Szyndzielski)	79,74	1990
81	 Starożyn Reserve (pl: Starożyn – a nature reserve located within the territory of Płaska commune. Galio-Carpinetum typicum, temperate broadleaf and mixed forests and carr forests of the Augustów Primeval Forest form natural and in some areas even semi-primordial forest stands.	298,43	1960
82	Starzyna Reserve (pl: Starzyna)	370,08	1979
83	Surażkowo Reserve (pl: Surażkowo)	134,05	1987
84	 Szczekotowo Reserve (pl: Szczekotowo) – an archaeological-natural reserve located in the Białowieża Forest in the quarter 214 within the territory of Hajnówka commune. Szczekotowo Reserve is one of the main tourist attractions of the Białowieża Forest. One can find 2 kurgan stands here (to the left of Łutownia), which in total amount to 131 kurgans. It is the greatest group of kurgans within the territory of the Forest. A Budy village named Szczekotowo, which dated back to the 17th and 18th centuries, was located on the reserve's glade. People used to make charcoal, tar and potash here.	36,63	1979
85	Szelągówka Reserve (pl: Szelągówka)	62,04	1995
86	Taboły Reserve (pl: Taboły)	302,44	1999
87	Tobolinka Reserve (pl: Tobolinka)	4,32	1959

88	Uroczysko Dzierzbia Reserve (pl: Uroczysko Dzierzbia)	71,80	2001
89	Wielki Dział Reserve (pl: Wielki Dział)	120,07	1990
90	Wielki Las Reserve (pl: Wielki Las)	129,33	1990
91	Witanowszczyzna Reserve (pl: Witanowszczyzna)	80,80	2007
92	Woronicza Reserve (pl: Woronicza)	133,08	1989
93	Wysokie Bagno Reserve (pl: Wysokie Bagno) – a nature reserve located within the territory of Białowieża commune. An extensive peat bog covered with spruce forest and a part of peat bogged valley of Narew River are under reserve protection. Educational track named 'Primeval Forest's Landscapes', which stretches from Białowieża to Jagiellońskie Forest Education Centre is a part of the reserve.	78,92	1979
		In total: 23647,77	

WARMIAN-MASURIAN PROVINCE

No.	NAME OF THE NATURE RESERVE	AREA (ha)	Year of establishment
1	Kozian Swamp Reserve (pl: Bagno Koziana)	54,85	1991
2	Mostki Swamp Reserve (pl: Bagno Mostki)	35,18	1996
3	Nadrowskie Swamp (pl: Bagno Nadrowskie)	58,10	1991
4	Bajory Reserve (pl: Bajory)	216,37	1988
5	Boczki Reserve (pl: Boczki)	108,80	1974
6	Borki Reserve (pl: Borki) – a nature reserve located within the territory of Kruklanki commune. Borki Reserve is a unique nature reserve on the regional and national plane due to the origin of reserve forests, which were formed almost naturally, as much as to the accumulation of rare and relic species and plant assemblies typical of eastern part of the Masurian Lake District.	235,04	1958
7	Elbląg Upland Beeches (pl: Buki Wysoczyzny Elbląskiej) – a nature reserve located in the central part of the Elbląg Upland Scenic Park, to the east of Łęcze in the Elbląg county, in the Tolkmicko commune. The reserve was created in order to protect the fragment of Galio odorati-Fagetum forest (beechwood with a mixture of maple, pine wood, and hard beam). The reserve is located within the Park's territory and is considered as ecolo-	94,02	1961

	gically valuable due to its uniquely rich form characterised by deep erosional cuts with denivelations of up to 60 metres.		
8	Beech Reserve (pl: Bukowy)	8,35	1954
9	Ciełętnik Reserve (pl: Ciełętnik)	3,38	1959
10	Cisowy Jar Reserve (pl: Cisowy Jar)	10,68	1959
11	Czapliniec Reserve (pl: Czapliniec)	17,10	1947
12	Czaplisko – Ławny Lasek Reserve (pl: Czaplisko – Ławny Lasek)	7,62	1963
13	Czerwica Reserve (pl: Czerwica)	11,63	1957
14	 Czerwona Struga Reserve (pl. Czerwona Struga) – a floral reserve protecting fragments of stellaria and alder marshy meadow with the sites of ostrich fern. It is located within the Romnicka Forest Scenic Park, in the territory of Debeninka municipality.	3,60	1973
15	Oak Mountain Reserve (pl: Dębowa Góra)	163,32	1994
16	Dębowo Reserve (pl: Dębowo)	24,72	1954
17	Dęby Napiwodzkie Reserve (pl: Dęby Napiwodzkie)	37,11	1989
18	Oaks in Kruki Pasłęckie (pl: Dęby w Krukach Pasłęckich)	9,66	1960
19	Wąsza River Valley (pl: Dolina Rzeki Wąszy)	205,00	1957
20	Stradanka Valley (pl: Dolina Stradanki)	119,86	2006
21	Dylewo Reserve (pl: Dylewo)	113,80	1970
22	Dziki Kąt Reserve (pl: Dziki Kąt)	34,10	1973
23	Galwica Reserve (pl: Galwica)	95,09	1958
24	Gązwa Reserve (pl: Gązwa)	204,76	1958
25	Brynica Gorge (pl: Jar Brynicy)	26,07	1955
26	Jasne Reserve (pl: Jasne)	106,30	1988
27	Lake near Drozdowo Reserve (pl: Jezioro koło Drozdowa)	9,93	2000
28	Black Lake Reserve (pl: Jezioro Czarne)	9,28	1957
29	 Dobskie Lake Reserve (pl: Jezioro Dobskie) – a nature reserve located in Giżycko county, in Kamionka forestry, in Giżycko commune. It includes four islands and a part of Fuledzki Róg peninsula. The reserve was established in order to protect the moraine lake Dobsko with its islands of Gilma, Wyspa Lipka, Wyspa Heleny and Wysoki Ostrów. On the Glima island one can find grad remains.	1833,22	1976

	The lake and its shores are a place of rest and feed of migrating birds in their spring and autumnal migrations. There is large accumulation of erratic on the Fuledzki Róg peninsula. They are an example of relic glacial landscape.		
30 	Drużno Lake Reserve (pl: Jezioro Drużno) – the reserve includes the Drużno Lake reservoir, wet grounds and forests surrounding the lake. The reserve was created in order to protect the water and wetland birds' breeding sites as much as the landscape. Drużno Lake is located in the south-eastern part of Elbląg Fen (pl: Żuławy Elbląskie) in Elbląg commune; it is the remains of the former Vistula Lagoon. Drużno is a shallow lake located in the depression of 0,5 m below mean sea level. The Ecosystem of Drużno Lake is unique; it is a shallow (0,8 m), extensive, and strongly eutrophicated lake with strongly fluctuating water table. One can observe a great richness of biotypes here – from riparian forests, to carr forests and reed beds to stripes of floating plants and elodeids. It is also a nesting place for more than 110 bird species and a resting place for further 100 species of migrating birds. The reserve is also enlisted to be designated as a Polish national park in the future. Since 2002, it has also been one of the areas under the Ramsar Convention.	3021,60	1966
31	French Lake Reserve (pl: Jezioro Francuskie)	13,64	1963
32	Gauda Lake Reserve (pl: Jezioro Gaudy)	332,53	1957
33	Ilga Lake Reserve (pl: Jezioro Ilga)	74,71	1957
34 	Karaś Lake Reserve (pl: Jezioro Karaś) – it is a special protection area of habitats located in Iława commune. It was created for didactic and scientific purposes in order to protect the terrestrialsing lake and surrounding swamps. The mainstay stretches from peat bogs, to swamps and lakes which are in the lake's final evolutionary phase. The water table is surrounded by a ring of reed beds, scrubland, and wet forests, which are the lake's natural protection zone. The reserve was enlisted as an area under the Ramsar Convention in 1984.	688,65	1958
35	Kośno Lake Reserve (pl: Jezioro Kośno)	1260,63	1982
36	Kożuchy Lake Reserve (pl: Jezioro Kożuchy)	100,00	1963
37 	Lisunie Lake Reserve (pl: Jezioro Lisunie) – a nature reserve located in Mikołajki commune. It was established for didactic and scientific purposes to protect the terrestrialsing lake in its natural condition with its located in furthest east site of Cladium mariscus.	15,80	1958

38 	Łuknajno Lake Reserve (pl: Jezioro Łuknajno) – a nature reserve located in Mikołajki commune. This Biosphere Reserve (established in 1977) protects the kettle hole with its rich flora and fauna as much as its shore line, reed beds and wet riparian forests. The area is a settlement place for 175 species of water and wetland birds, including 2000 mute swan pairs that chose the area for their annual moulting. There are zoological and ecological tests carried out in the reserve. One can also find Kazimierz Dobrowolski field station of the Warsaw University. The reserve has been enlisted as an area under the Ramsar Convention since 1977.	710,00	1947
39	Dead Lake Reserve (pl: Jezioro Martwe)	17,73	1970
40	Neliwa Lake Reserve (pl: Jezioro Neliwa)	33,16	2006
41 	Nidzkie Lake Reserve (pl: Jezioro Nidzkie) – a nature reserve located in Ruciane-Nida commune. The Nidzkie Lake Reserve is located in the Masurian Plain within the territory of Piska Forest. The main reason for creating the reserve was to protect the unique landscape of lake district and Piska Forest stand. Nidzkie Lake is considered to be one of the most beautiful lakes in Poland. The lake's shape resembles a long gutter with its max. length of 23 km and diverse lake bottom characterised by numerous shallow and depression areas. The high lake shores are covered in 80% with thick forest assemblies of Piska Forest.	2934,71	1972
42	Orłowo Małe Lake Reserve (pl: Jezioro Orłowo Małe)	4,50	1958
43	Pogubie Wielkie Lake Reserve (pl: Jezioro Pogubie Wielkie)	716,29	1971
44 	Lake of Seven Islands Reserve (pl: Jezioro Siedmiu Wysp) – Oświn Lake along with its surrounding areas is located in Węgorzewo commune, near the Polish-Russian border. The nature reserve was created to protect the nesting sites of numerous water and wetland birds (about 110 species) and the surrounding plant cover. It is also a resting place for migrating birds, for geese in particular. The reserve is one of the strictly protected areas which is under the Ramsar Convention (which protects water and wetland areas of world-wide importance) and NATURA 2000 protection.	1618,34	1956
45	Warnoły Lake Reserve (pl: Jezioro Warnoły)	373,3	1976
46	Zdedy Lake Reserve (pl: Jezioro Zdedy)	182,00	2003
47	Kadyński Forest Reserve (pl: Kadyński Las)	8,11	1972

48	Kałeckie Błota Reserve (pl: Kałeckie Błota)	186,48	1988
49	Kamienna Góra Reserve (pl: Kamienna Góra)	95,14	1955
50	Klonowo Reserve (pl: Klonowo)	32,64	1955
51	Kociółek Reserve (pl: Kociółek)	7,44	1958
52	Koniuszanka Reserve I (pl: Koniuszanka I)	24,04	1958
53	Koniuszanka Reserve II (pl: Koniuszanka II)	64,55	1978
54	Royal Pine Reserve (pl: Królewska Sosna) – the reserve is located in the Masurian Scenic Park. It was created to protect the mixed-conifer forest which is typical of Piska Forest. It protects 200-year-old timber forest and three Kruczki lakes with the relic flora of high peat bogs. In the reserve one can find a dead pine tree monument which gave the name for the reserve.	103,76	1959
55	Krutynia Reserve I (Krutynia I) – the reserve includes a part of Krutynia river and protects the water and forest landscape of Mikołajki and Ruciane-Nida municipalities. In the reserve one can find one of the most beautiful kayak tracks in Europe, which stretches from Mokre Lake (pl: Jezioro Mokre) to Beldany Lake (pl: Jezioro Beldany).	273,12	1983
56	M. Wańkowicz Lower Krutynia Reserve (pl: Krutynia (Dolna) II im. M. Wańkowicza-rezerwat) – it is located in Mikołajki commune in the lower bank of River Krutynia. The reserve's aim is to protect the natural glacial landscape, natural water ecosystems of River Krutynia and Malinówka, Gardyńskie, Dłużec, Smolak lakes as much as the unique richness of reserve's flora and fauna, the flora of high, short, and intermediate peat bogs, and biotypes of birds of prey. The reserve is characterised by a diverse land surface. Also the river's valley is surrounded by moraine upheavals with varied carving of the surface. One can find the crayfish in River Krutynia which confirms cleanliness of river water.	969,33	1989
57	Kulka Reserve (pl: Kulka)	12,39	1955
58	Warmiński Forest (pl: Las Warmiński)	1803,00	1982
59	Lenki Reserve (pl: Lenki)	9,74	1959
60	Lipowy Gorge (pl: Lipowy Jar)	48,50	1981
61	Swan Reserve (pl: Łabędź)	10,61	1958
62	Małga Reserve (pl: Małga)	150,36	1991
63	Masuria Reserve (pl: Mazury) – the reserve is a site of diverse tree species covering the area of 293,2 ha of long ascents amongst Wielki Szwałk, Pilwąg and Łażno lakes.	372,69	1981

	It also protects three islands on Pilwąg Lake, a forest belt growing on the side of Pilwąg Lake, and the eastern part of the lake that covers the area of 80 ha. In the reserve one can find the tree species of Masurian dry forest.		
64	Mechacz Wielki Reserve (pl: Mechacz Wielki)	146,72	1974
65	Żegockie Swamps (pl: Mokradła Żegockie)	33,63	1991
66	Mokre Reserve (pl: Mokre)	7,00	1958
67	Mszar Reserve (pl: Mszar)	4,45	1953
68	Great Bears Reserve (pl: Niedźwiedzie Wielkie)	34,02	1955
69	 Nietlickie Swamp (pl: Nietlickie Bagno) – the reserve is located between Niegocin Śniardwy lakes, in the territory of Orzysz and Miłki municipalities. Nietlickie Swamps are also an example of diverse groups of swamp flora and fauna (incl. <i>Betula humilis</i> Schrank) which has been preserved since the glacial period. One can also find rare species of animals here, incl. the common crane whose more than 350 pairs can be seen annually nesting in here.	310,76	2003
70	Nowinka Reserve (pl: Nowinka)	74,25	2006
71	Osiek Reserve II (pl: Osiek)	43,60	1970
72	Beaver Mainstay Reserve in Bartosze (pl: Ostoja Bobrów Bartosze)	190,17	1964
73	 Beaver Mainstay on Pasłęka River (pl: Ostoja Bobrów na Rzece Pasłęce) – the reserve is to protect beavers inhabiting Wilczęta and Godkowo municipalities. The reserve offers numerous tourist and leisure attractions due to the unique landform with the interweaving River Pasłęka. It is also a highly attractive area for angling.	4249,20	1970
74	Ostrów Tarczyński Reserve (pl: Ostrów Tarczyński)	108,58	1993
75	 Perkuny Reserve (pl: Perkuny) – the reserve is located in Gizycko commune. It was created to protect the high peat bogs with the groups of surrounding herbal plants. Pierkunowo peat bog was formed on the terrestrialised glacial lake. In its central part one can find the so-called high peat bog, whereas on its side one can see the peat bog in its intermediate phase.	2,89	1954
76	Piekiełko Reserve (pl: Piekiełko)	26,19	2001
77	Pierwos Reserve (pl: Pierwos)	605,48	1987
78	Piekiełko Reserve (pl: Piekiełko)	277,17	1989
79	Piłaki Reserve (pl: Piłaki)	52,45	1991

80	Pióropusznikowy Gorge (pl: Pióropusznikowy Jar)	37,78	1962
81	Peninsula and Islands on Rydzewski Lake (pl: Półwysep i Wyspy na Jeziorze Rydzewskim)	26,00	1957
82	Pupy Reserve (pl: Pupy)	58,12	1995
83	Redykajny Reserve (pl: Redykajny)	14,00	1948
84	 Drwęca River Reserve (pl: Rzeka Drwęca) – a nature reserve that covers the entire area of Drwęca River (including its Kuyavian-Pomeranian part). It is the most extensive ichthyological reserve in Poland. The water area and the fish, which inhabit the reserve's waters (incl. the trout, the Atlantic salmon, the lake trout, the zarte, the river lamprey, and many others), are under protection. Also, the river's ecosystem offers good conditions for numerous water and wetland bird species. The so-called Swampy Valley of Drwęca deserves special attention due to its recognition of being the European bird mainstay.	1344,87	1961
85	Sołtysek Reserve (pl: Sołtysek)	10,47	1969
86	 Tabor Pines (pl: Sosny Taborskie) – the reserve is located in the area surrounding the village of Tabórz, in Łukta commune. It includes 230-year-old stands of Tabor pine-wood species. For centuries the Tabor pinewood has been highly valued world-wide as a building material for sailing masts. The cuts of the Tabor pinewood were presented at the Paris Expo in 1900. One of the reserve's attractions is a 1,5 kilometre-long didactic track with information boards.	76,85	1957
87	 Żytkiejmska Stream (pl: Struga Żytkiejmska) – the reserve is located in Dubeninki commune. The eastern part of Romnicka Forest with its rare flora and fauna species is designated as an area under protection. Peat bog covers the area of 91,3 ha of the mainly forest reserve. The area under protection includes a typical moraine landscape with the geomorphology and coniferous forest stands characteristic for the north-eastern part of the Masurian Lake District.	467,07	1982
88	Strzałowo Reserve (pl: Strzałowo)	13,13	1958
89	Swine Swamp (pl: Świńskie Bagno)	16,10	1993
90	Spytkowo Peat bog (pl: Torfowisko Spytkowo)	2,10	1958
91	 Nogat Estuary (pl: Ujście Nogatu) – an ornithological reserve located in Elbląg commune stretching from Nogat delta to Vistula Estuary in the Vistula Lagoon. The aim	356,72	2001

	of the reserve is to protect rich and diverse fauna of water and wetland birds as much as forest birds (both breeding and migrating) and their nesting places.		
92	Kramnik Natural Boundary (pl: Uroczysko Kramnik)	75,96	2001
93	Piotrowice Natural Boundary (pl: Uroczysko Piotrowice)	40,07	1998
94	Ustnik Reserve (pl: Ustnik)	32,50	1991
95	Lipowa Island Reserve (pl: Wyspa Lipowa)	5,00	1968
96	Lipowa Island on Szwałk Wielki Lake (pl: Wyspa Lipowa na Jeziorze Szwałk Wielki)	2,74	1975
97	Island on Partęczyny Wielkie Lake (pl: Wyspa na Jeziorze Partęczyny Wielkie)	0,60	1958
98	Islands on Mamry and Kisajno Lakes (pl: Wyspy na Jeziorach Mamry i Kisajno)	215,35	1957
99	Zabrodzie Reserve (pl: Zabrodzie)	27,30	1972
100	Zakręt Reserve (pl: Zakręt)	37,80	1957
101	 Elbląg Bay (pl: Zatoka Elbląska) – an ornithological reserve located in Elbląg commune stretching from Elbląg Bay to the northern part of Nowakowska Island. Breeding sites of water and wetland birds are under particular protection. In the reserve one can find the so-called Golden Island (pl: Żłota Wyspa) – still expanding thin peninsula on the Vistula Lagoon.	723,50	1991
102	Zielony Mechacz Reserve (pl: Zielony Mechacz)	94,30	1962
103	Springs of Łyny River (pl: Źródła Rzeki Łyny)	120,54	1959
104	Crane Swamp (pl: Żurawie Bagno)	5,56	1958
		In total: 30097,42	

MASOVIAN PROVINCE

No.	NAME OF THE NATURE RESERVE	AREA (ha)	Year of establishment
1	Baranie Mountains Reserve (pl: Baranie Góry)	176,62	1994
2	Bartnia Reserve (pl: Bartnia)	14,6	1977
3	Biele Reserve (pl: Biele)	27,9	1990

4	Bojarski Grąd Reserve (pl: Bojarski Grąd)	7,02	1995
5	Czaplowizna Reserve (pl: Czaplowizna)	213,23	1980
6	 Czarnia Reserve (pl: Czarnia) – a reserve located in Ostrołęka county, in Czarnia commune. It protects 160-180-year-old spruce-pine coniferous forest. Some trees are even 190-210-years old. The scote pine (pl: sosna bartna) is the unique species occurring only in Czarnia Reserve. One can see scote pines on the tourist track named 'Barcie Kurpiowskie'.	141,87	1964
7	Dębina Reserve I (pl: Dębina I)	51,21	1952
8	Dębniak Reserve (pl: Dębniak)	20,84	1978
9	Mławka Valley (pl: Dolina Mławki)	141,87	1994
10	Dziektarzewo Reserve (pl: Dziektarzewo)	5,35	1964
11	Dzierżeńska Kępa Reserve (pl: Dzierżeńska Kępa)	1,2	1991
12	Gołuska Kępa Reserve (pl: Gołuska Kępa)	9,95	1972
13	Jegiel Reserve (pl: Jegiel)	18,54	1981
14	Kaliniak Reserve (pl: Kaliniak)	54,41	1979
15	Kantor Stary Reserve (pl: Kantor Stary)	95,43	1996
16	Lekowo Reserve (pl: Lekowo)	5,31	1979
17	 Mingos Reserve (pl: Mingos) – a forest reserve located in Łyse commune. The reserve was created for didactic and scientific purpose to protect fragments of pine coniferous forest and its natural tree stand found in Kurpie Forest. The pinewood tree restores itself naturally, which is an unusual phenomenon.	13,46	1971
18	Moczydło Reserve (pl: Moczydło)	58,08	1981
19	Modła Reserve (pl: Modła)	9,36	1979
20	Mokry Jagiel Reserve (pl: Mokry Jagiel)	114,98	2002
21	Noskowo Reserve (pl: Noskowo)	75,79	1977
22	 Olsy Płoszyckie Reserve (pl: Olsy Płoszyckie) – a forest reserve located in the north-eastern part of Lelis commune, near the village of Płoszyce. The 70-90-year-old carr trees are under protection in the reserve.	140,86	1997
23	Olszyny Rumockie Reserve (pl: Olszyny Rumockie)	149,51	1994
24	Podgórze Reserve (pl: Podgórze)	37,76	1987
25	Podjabłońskie Reserve (pl: Podjabłońskie)	38,48	2005

26	Popławy Reserve (pl: Popławy)	6,28	1977
27	Przekop Reserve (pl: Przekop)	21,08	1964
28	Mołożewska Skarpa Reserve (pl: Skarpa Mołożewska)	2	1987
29	Stawinoga Reserve (pl: Stawinoga)	146,51	1981
30	Sterdyń Reserve (pl: Sterdyń)	11,91	1979
31	Surowe Reserve (pl: Surowe)	4,57	1964
32	Śliże Reserve (pl: Śliże)	44,29	1981
33	Śnieżyczki Reserve (pl: Śnieżyczki)	25,27	1980
34	Tabory Reserve (pl: Tabory) – a forest reserve located in Łyse commune. The aim of the reserve is to protect the natural stands of spruce-pine coniferous forest found in Kurpie Forest. One can find 160-180-year-old spruce and pine trees here.	17,21	974
35	Karaska Peat bog (pl: Torfowisko Karaska) – a Karaska peat bog reserve located in Kadzidło commune near the town of Piaseczno. The reserve is to protect one of the most extensive fragment of high peat bog with its characteristic grown and well-preserved flora and fauna. Karaska Peat bog is the most extensive high peat bog in Central Polish Lowlands and one of the most extensive high peat bog areas in Poland. In the area of the reserve one can find the rare and dying species of natural groups of vegetable communities in peat bog formations in Poland.	402	2000
36	Serafin Peat bog (pl: Torfowisko Serafin) – a peat bog reserve located in Łyse commune. The reserve is to protect the peat bog formed on the terrestrialised glacial lake with its rich flora and fauna. The so-called 'quagmire', which was formed on the glacial lake terrestrialised with floating plants, covers the biggest area of the reserve.	184,92	1997
37	Wielgolas Reserve (pl: Wielgolas)	6,73	1981
38	Wilcze Błota Reserve (pl: Wilcze Błota)	89,26	1996
39	Mołożewska Sanddune (pl: Wydma Mołożewska) – an ornithological reserve located in Bug Pravalley, in Jabłonna Lacka commune, to the east of the town of Mołożew-Wieś. The reserve is to protect breeding areas and nesting places of rare bird species, in the autumn-winter-spring period in particular. Turf communities cover the extensive part of the reserve.	63,8	1987
40	Zwierzyniec Reserve (pl: Zwierzyniec)	40,42	1964
		In total: 2689,88	

KUYAVIAN-POMERANIAN PROVINCE

No.	NAME OF THE NATURE RESERVE	AREA (ha)	Year of establishment
1	Bachotek Reserve (pl: Bachotek)	22,71	1984
2	Mostki Swamp Reserve (pl: Bagno Mostki)	135,05	1996
3	Bobrowisko Reserve (pl: Bobrowisko)	3,24	1958
4	Czarny Bryńsk Reserve (pl: Czarny Bryńsk)	13,13	1963
5	 Brynica Gorge Reserve (pl: Jar Brynicy) – a reserve located in Górznieńsko-Lidzbarski Scenic Park in Janowo commune. The kingpin of the reserve is River Brynica, which flows through the 40-metre-deep gorge. In the reserve one can find the so-called Poland's Oak (pl: Dąb Rzeczypospolitej), which is of 32-metre height and of 6-metre-long perimeter.	28,27	2001
6	Jar Grądowy Cieleća Reserve (pl: Jar Grądowy Cieleća)	70	2003
7	 Bazarowa Kępa Reserve (pl: Kępa Bazarowa) – the reserve is located in Toruń. It is an island situated between the main stream channel of Vistula River and the ground of Mała Wisła (on the left Vistula bank), opposite the Old Town, which is separated from the island by the stream channel. One can find 58 bird species here as the reserve is a part of the bird migration track along Vistula River.	32,4	1987
8	Mieliło Reserve (pl: Mieliło)	11,37	1958
9	 Mszar Płociczno Reserve (pl: Mszar Płociczno) – a peat bog reserve located in Świedziebnia commune. It was created to protect terrestrialising immediate peat bogs which cover the area of 27 ha. On the peat bog one can find numerous insect and amphibians under protection. Pine coniferous forests have also developed outside the wetland.	182,39	1997
10	Okalewo Reserve (pl: Okalewo)	5,28	1965
11	Okonek Reserve (pl: Okonek)	9,04	1963
12	Ostrowy upon Brynica Reserve (pl: Ostrowy nad Brynicą)	2,06	1962
13	Retno Reserve (pl: Retno)	33,6	1981
14	 Drwęca River (pl: Rzeka Drwęca) – a water reserve stretching along Drwęca River (incl. the other side of the river located in the Warmian-Masurian Province). The water area and the fish, which inhabit the reserve's waters (incl. the trout, the Atlantic salmon, the lake trout,	444,38	1961

	the zarte, the river lamprey, and many others) are under protection. Also, the river's ecosystem offers good conditions for numerous water and wetland bird species. The so-called Swampy Valley of Drwęca deserves special attention due to its recognition of being the European bird mainstay. Being located between Brodnica and Nowe Miasto Lubawskie, it is a green corridor of local and national importance. Along with the Vistula Valley it is one of the main kingpins of green corridors in Poland.		
15	Stręszek Reserve (pl: Stręszek)	4,46	1963
16	Szumny Zdrój Reserve (pl: Szumny Zdrój)	37,16	1958
17	Tomkowo Reserve (pl: Tomkowo)	15,82	1965
18	Wronie Reserve (pl: Wronie)	68,74	1978
		In total: 1119,1	

POMERANIAN PROVINCE

No.	NAME OF THE NATURE RESERVE	AREA (ha)	Year of establishment
1	Beeches of Vistula Spit (pl: Buki Mierzei Wiślanej)	7	1962
2	Kąty Rybackie Reserve (pl: Kąty Rybackie)	4,13	1957
3	 Mewia Łacha Reserve (pl: Mewia Łacha) – a bird reserve located on Gdansk coastline, in Stegna commune. The reserve protects breeding sites of the tern and feeding and resting sites of the charadriiformes. Since 2007 it has been the only nesting site of the Sandwich Tern which is home for more than 400 bird pairs. In the reserve one can also find the sites of the sea holly and the dark red helleborine, which are under protection.	131,5	1991
		In total: 142,63	

EUROPEAN ECOLOGICAL NETWORK NATURA 2000

In the region of the Green Lungs of Poland there are 84 areas qualified for NATURA 2000, 34 are designated as the Special Protection Areas (SPA), and 33 – as the Special Areas of Conservation (SAC). The total area of the Green Lungs of Poland under the protection of NATURA 2000 amounts to ca. 25 883,85 square kilometres.

SPECIAL PROTECTION AREA (SPA)

PODLASKIE PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Swampy Narew Valley (pl:Bagienna Dolina Narwi)	PLB200001	234,71
2.	Wizna Swamp (pl: Bagno Wizna)	PLB200005	144,71
3.	Lower Bug River Valley (pl: Dolina Dolnego Bugu)	PLB140001	130,95
4.	Lower Narew River Valley (pl: Dolina Dolnej Narwi)	PLB140014	259,06
5.	Upper Nurzec Valley (pl: Dolina Górnego Nurca)	PLB200004	39,95
6.	Upper Narew River Valley (pl: Dolina Górnej Narwi)	PLB200007	183,84
7.	Biebrza Refugium (pl: Ostoja Biebrzańska)	PLB200006	1499,29
8.	Antecedent Narew Valley (pl: Przełomowa Dolina Narwi)	PLC200003	76,49
9.	Augustów Primeval Forest (pl: Puszcza Augustowska)	PLB200002	1343,78
10.	Białowieża Forest (pl: Puszcza Białowieska)	PLC200004	631,48
11.	Knyszyn Forest (pl: Puszcza Knyszyńska)	PLB200003	1361,45
12.	Piska Forest (pl: Puszcza Piska)	PLB280008	728,02#
		Total:	7633,73

Area of the entire territory

WARMIAN-MASURIAN PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Nietlice Swamps (pl: Bagna Nietlickie)	PLB280001	40,81
2.	Pastęka Valley (pl: Dolina Pastęki)	PLB280002	206,70

3.	Omulwa and Płodownica Valleys (pl: Doliny Omulwi i Płodownicy)	PLB140005	343,87
4.	Wkra and Mławka Valleys (pl: Doliny Wkry i Mławki)	PLB140008	287,51
5.	Dobskie Lake (pl: Jezioro Dobskie)	PLB280012	64,52
6.	Družno Lake (pl: Jezioro Družno)	PLC280001	30,89
7.	Łuknajno Lake (pl: Jezioro Łuknajno)	PLB280003	13,80
8.	Oświn Lake and the surrounding areas (pl: Jezioro Oświn i okolice)	PLB280004	25,16
9.	Iława Forest (pl: Lasy Iławskie)	PLB280005	252,18
10.	Skaliskie Forests (pl: Lasy Skaliskie)	PLB280011	12644,70
11.	Refugium of the Orzysz Traverse (pl: Ostoja Poligon Orzysz)	PLB280014	212,08
12.	Warmian Refugium (pl: Ostoja Warmińska)	PLB280015	1420,16
13.	Borecka Forest (pl: Puszcza Borecka)	PLB280006	189,63
14.	Napiwodzko-Ramucka Primeval Forest (pl: Lasy Napiwodzko-Ramuckie)	PLB280007	1166,05
15.	Piska Forest (pl: Puszcza Piska)	PLB280008	728,02#
16.	The Vistula Lagoon (pl: Zalew Wiślany)	PLB280010	322,24
		Total: 18948,32	

Area of the entire territory

MASOVIAN PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Lower Bug River Valley (pl: Dolina Dolnego Bugu)	PLB140001	743,10
2.	Kostrzyń Valley (pl: Dolina Kostrzynia)	PLB140009	143,76
3.	Liwiec Valley (pl: Dolina Liwca)	PLB140002	274,31
4.	Omulwa and Płodownica Valleys (pl: Doliny Omulwi i Płodownicy)	PLB140005	343,87
5.	Wkra and Mławka Valleys (pl: Doliny Wkry i Mławki)	PLB140008	287,51
6.	White Wilderness (pl: Puszcza Biała)	PLB140007	837,80
		Total: 2630,35	

KUYAVIAN-POMERANIAN PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Swampy Drwęca Valley (pl: Bagienna Dolina Drwęcy)	PLB040002	33,66
2.	Lower Vistula Valley (pl: Dolina Dolnej Wisły)	PLB040003	236,63
Total:			270,29

POMERANIAN PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Lower Vistula Valley (pl: Dolina Dolnej Wisły)	PLB040003	111,35
2.	Vistula Estuary (pl: Ujście Wisły)	PLB220004	17,48
Total:			128,83

SPECIAL AREAS OF CONSERVATION (SAC)

PODLASKIE PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Biebrza Valley (pl: Dolina Biebrzy)	PLH200008	1210,03
2.	Jeleniewo	PLH200001	0,004
3.	Narew Swamps (pl: Narwiańskie Bagna)	PLH200002	68,23
4.	Suwalki Refugium (pl: Ostoja Suwalska)	PLH200003	63,49
5.	Wigry Refugium (pl: Ostoja Wigierska)	PLH200004	150,75
6.	Refugium of the Upper Narew River Valley (pl: Ostoja w Dolinie Górnej Narwi)	PLH200010	203,07
7.	Knyszyn Refugium (pl: Ostoja Knyszyńska)	PLH200006	1360,84
8.	Bug Refugium (pl: Ostoja Nadbużańska)	PLH140011	460,37#
9.	Sejno Lake District (pl: Pojezierze Sejneńskie)	PLH200007	70,11
10.	Antecedent Narew Valley (pl: Przelomowa Dolina Narwi)	PLC200003	76,49
11.	Augustów Primeval Forest (pl: Puszcza Augustowska)	PLH200005	1057,66
12.	Białowieża Forest (pl: Puszcza Białowieska)	PLC200004	631,48
13.	Shelters of the Brzesko Fortified Area (pl: Schrony Brzeskiego Rejonu Umocnionego)	PLH200014	1,17
Total:			5353,69

Area of the entire territory

WARMIAN-MASURIAN PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Bieńkowo	PLH280009	1,23
2.	Budwity	PLH280010	4,51
3.	Drwęca Valley (pl: Dolina Drwęcy)	PLH280001	69,31
4.	Gązwa	PLH280011	4,99
5.	Gierłoż	PLH280002	0,57
6.	Drużno Lake (pl: Jezioro Drużno)	PLC280001	30,89
7.	Karaś Lake (pl: Jezioro Karaś)	PLH280003	8,15
8.	Mamerki	PLH280004	1,62
9.	Borecka Refugium (pl: Ostoja Borecka)	PLH280016	253,40
10.	Lidzbark Lake (pl: Ostoja Lidzbarska)	PLH280012	73,98
11.	Welsko Refugium (pl: Ostoja Welska)	PLH280014	30,17
12.	Antecedent Wel River Valley (pl: Przełomowa Dolina Rzeki Wel)	PLH280015	12,72
13.	Romincka Forest (pl: Puszcza Romincka)	PLH280005	147,54
14.	Pasłęka River (pl: Rzeka Pasłęka)	PLH280006	66,82
15.	The Vistula Lagoon and the Vistula Spit (pl: Zalew Wiślany, Mierzeja Wiślana)	PLH280007	408,63
Total:			1114,53

MASOVIAN PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Baranie Góry	PLHI40002	1,81
2.	Kantor Stary	PLHI40007	0,97
3.	Krogulec	PLHI40008	1,11
4.	Olszyny Rumockie Reserve (pl: Olszyny Rumockie)	PLHI40010	1,5
5.	Bug Refugium (pl: Ostoja Nadbużańska)	PLHI40011	460,37#
6.	Lucynowsko-Mostowieckie Dunes (pl: Wydmy Lucynowsko-Mostowieckie)	PLHI40013	4,28
Total:			470,04

Area of the entire territory

KUYAVIAN-POMERANIAN PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Nieszawa Valley of the Vistula River (pl: Nieszawska Dolina Wisły)	PLH040012	38,92
2.	Forts in Toruń (pl: Forty w Toruniu)	PLH040001	0,13
		Total: 39,05	

POMERANIAN PROVINCE

No.	NAME	CODE	AREA (in square kilometres)
1.	Refugium in the Vistula Estuary (pl: Ostoja w Ujściu Wisły)	PLH220044	8,83
		Total: 8,83	

NATURE MONUMENTS

There are 4300 nature monuments registered in the area of the Green Lungs of Poland.

There are 2 167 of such nature monuments in the Podlaskie Province. They include individual trees – 1 917, forest communities – 118, forest alleys – 27, glacial erratic – 103, and other – 1 (kame and a seagull colony).

There are 2 277 nature monuments in the Warmian-Masurian Province, including individual trees – 1 619, forest communities – 357, forest alleys – 89, glacial erratic – 204, and other – 8.

There are 20 of such nature monuments in the Pomeranian Province's area within the Green Lungs of Poland, whereas in the Kuyavian-Pomeranian Province there are 36 registered nature monuments. In the Masovian part of the Green Lungs of Poland one can find 825 nature monuments.

AREAS OF PROTECTED LANDSCAPES

Within the region of the Green Lungs of Poland there are 82 areas designated as protected landscape areas whose joint territory is estimated at more than 1 412 286 ha. Below, one can find an index of protected landscape areas in the Podlaskie and Warmian-Masurian Provinces.

Currently, there are 15 areas of the Podlaskie Province designated as protected landscape areas whose territory is estimated at 462 717 ha. They include:

No.	NAME OF THE AREA	AREA (ha)
1.	Biebrza Valley (pl: Dolina Biebrzy)	32 635
2.	Biebrza Valley (pl: Dolina Biebrzy)	1 241
3.	Błędzianka Valley (pl: Dolina Błędzianki)	3 550
4.	Bug Valley (pl: Dolina Bugu)	30 162
5.	Bug and Nurzec Valley (pl: Dolina Bugu i Nurca)	2 921
6.	Narew Valley (pl: Dolina Narwi)	41 862
7.	Rospuda Valley (pl: Dolina Rospudy)	25 250
8.	Rajgród Lake (pl: Jezioro Rajgrodzkie)	3 930
9.	Lake District of the Northern Suwałki Region (pl: Pojezierze Północnej Suwalszczyzny)	39 510
10.	Rajgród Lake District (pl: Pojezierze Rajgrodzkie)	12 027
11.	Sejny Lake District (pl: Pojezierze Sejneńskie)	37 880
12.	Białowieża Forest (pl: Puszcza Białowieska)	78 538
13.	Augustów Primeval Forest and Lake District (pl: Puszcza i Jeziora Augustowskie)	65 475
14.	Kurpie Plain and the Lower Narew Valley (pl: Równina Kurpiowska, Dolina Dolnej Narwi)	48 994
15.	Sokółka Heights (pl: Wzgórza Sokólskie)	38 742

There are 67 areas of the Warmian-Masurian Province designated as protected landscape areas whose territory is estimated at 949 569 ha.

No.	NAME OF THE AREA	AREA (ha)
1.	Mażańskie Swamps (pl: Bagna Mażańskie)	1 180
2.	Buchnowski protected landscape area (pl: Buchnowski OChK)	197
3.	Dąbrówieński protected landscape area (pl: Dąbrówieński OchK)	5 565
4.	Błędzianka Valley (pl: Dolina Błędzianki)	5 995
5.	Lower Drwęca Valley (pl: Dolina Dolnej Drwęcy)	17 472
6.	Lower Łyna Valley (pl: Dolina Dolnej Łyny)	16 430
7.	Elma Valley (pl: Dolina Elmy)	8 923

8.	Gołdapa and Węgorapa Valley (pl: Dolina Gołdapy i Węgorapy)	30 534
9.	Upper Drwęca Valley (pl: Dolina Górnej Drwęcy)	8 040
10.	Upper Wkra Valley (pl: Dolina Górnej Wkry)	4 098
11.	Lega Valley (pl: Dolina Legi)	8 580
12.	Pastęka Valley (pl: Dolina Pastęki)	43 307
13.	Guber River Valley (pl: Dolina Rzeki Guber)	14 364
14.	Orzyc River Valley (pl: Dolina Rzeki Orzyc)	4 642
15.	Wel River Valley (pl: Dolina Rzeki Wel)	5 254
16.	Symsarna Valley (pl: Dolina Symsarny)	19 330
17.	Middle Łyna River Valley (pl: Dolina Środkowej Łyny)	15 308
18.	Nida and Szkotówka Valleys (pl: Doliny Rzek Nidy i Szkotówki)	8 392
19.	Grabowo	3 765
20.	Grzybiny	2 085
21.	Hartowiecki	384
22.	Legińsko-Mragowskie Lakes (pl: Jeziora Legińsko-Mragowskie)	20 616
23.	Rajgród Lakes (pl: Jeziora Rajgrodzkie)	7 423
24.	Družno Lake (pl: Jezioro Družno)	11 739
25.	Goryńskie Lake (pl: Jezioro Goryńskie)	1 463
26.	Mielno Lake (pl: Jezioro Mielno)	10 498
27.	Olecko Lake (pl: Jeziora Oleckie)	10 521
28.	Orzyc Lakes (pl: Jeziora Orzyckie)	21 153
29.	Oświn Lake (pl: Jezioro Oświn)	15 183
30.	Elbląg Canal (pl: Kanał Elbląski)	30 150
31.	The Great Masurian Lake District (pl: Kraina Wielkich Jezior Mazurskich)	85 527
32.	Tabor Forest (pl: Lasy Taborskie)	29 942
33.	Naguszewski protected landscape area (pl: Naguszewski OChK)	206
34.	Narieński protected landscape area (pl: Narieński OChK)	7 984
35.	Buffer Zone of the Masurian Scenic Park – Kierwik (pl: Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Kierwik)	250
36.	Buffer Zone of the Masurian Scenic Park – Ruciane Nida (pl: Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Ruciane Nida)	1 637

37.	Buffer Zone of the Masurian Scenic Park – Szei Bór (pl: Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Szei Bór)	592
38.	Buffer Zone of the Masurian Scenic Park – East (pl: Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Wschód)	9 250
39.	Buffer Zone of the Masurian Scenic Park – West (pl: Otulina Mazurskiego Parku Krajobrazowego – Zachód)	7 381
40.	Buffer Zone of the Masurian Scenic Park – Dębień (pl: Otulina Welskiego Parku Krajobrazowego – Dębień)	1 757
41.	Buffer Zone of the Masurian Scenic Park – Słup (pl: Otulina Welskiego Parku Krajobrazowego – Słup)	2 138
42.	Ełk Lake District (pl: Pojezierze Ełckie)	49 297
43.	Łława Lake District – A, – B (pl: Pojezierze Łławskie – A, – B)	13 032
44.	Łława Lake District – East (pl: Pojezierze Łławskie – Wschód)	2 063
45.	Olsztyn Lake District (pl: Pojezierze Olsztyńskie)	40 997
46.	Borecka Forest (pl: Puszcza Borecka)	22 861
47.	Piska Forest (pl: Puszcza Piska)	43 630
48.	Napiwodzko-Ramucka Primeval Forest (pl: Puszcza Napiwodzko-Ramucka)	131 444
49.	Romnicka Forest (pl: Puszcza Romincka)	7 740
50.	Bauda River (pl: Rzeka Bauda)	16 678
51.	Banówka River (pl: Rzeka Banówka)	4 529
52.	Dzierzgoń River (pl: Rzeka Dzierzgoń)	2 413
53.	Liwa River (pl: Rzeka Liwa)	1 937
54.	Nogat River (pl: Rzeka Nogat)	2 739
55.	Ornecka Plain (pl: Równina Ornecka)	11 511
56.	Wąlsza River (pl: Rzeka Wąlsza)	9 835
57.	Wąska River (pl: Rzeka Wąska)	8 020
58.	Skarliński protected landscape area (pl: Skarliński OChK)	6 349
59.	Słobicki protected landscape area (pl: Słobicki OChK)	5 036
60.	Spychowski protected landscape area (pl: Spychowski OChK)	12 102
61.	Old Prussian Coast (pl: Wybrzeże Staropruskie)	1 769

62.	Elbląg Plateau – West (pl: Wysoczyzna Elbląska – Zachód)	1 873
63.	Elbląg Plateau – East (pl: Wysoczyzna Elbląska – Wschód)	5 806
64.	Dybrowskie Hills (pl: Wzgórze Dybrowskie)	10 608
65.	Dylewskie Hills (pl: Wzgórze Dylewskie)	14 483
66.	Szeskie Hills (pl: Wzgórze Szeskie)	12 495
67.	Górowo Heights (pl: Wzniesienia Górowskie)	11 067

Areas falling under the scope of the Ramsar Convention in the area of the Green Lungs of Poland:

- Łuknajno Lake (pl: Jezioro Łuknajno) – since 27th November 1977, the area of 710 ha
- Karaś Lake Nature Reserve (pl: Rezerwat Przyrody Jezioro Karaś) – since 3rd January 1984, the area of 815 ha
- Oświn Lake Nature Reserve (of Seven Islands) [pl: Rezerwat Przyrody Jezioro Oświn (Siedmiu Wysp)] – 3rd January 1984, the area of 999 ha
- Biebrza National Park (pl: Biebrzański Park Narodowy) – since 27th October 1995, the area of 59 233 ha
- Narew National Park (pl: Narwiański Park Narodowy) – since 29th October 2002, the area of 7 350 ha
- Drużno Lake Nature Reserve (pl: Rezerwat przyrody Jezioro Drużno) – since 29 th October 2002, the area of 40 ha
- Wigry National Park (pl: Wigierski Park Narodowy) – since 29 th October 2002, the area of 15 085 ha

Biosphere reserves in the area of the Green Lungs of Poland:

- Białowieża Biosphere Reserve (pl: Białowieżski Rezerwat Biosfery) (1977)
- Łuknajno Lake Biosphere Reserve (pl: Rezerwat Biosfery „Jezioro Łuknajno”) (1977)

Objects awarded with the European Diploma

- Białowieża National Park (pl: Białowieżski Park Narodowy)

SITES OF ECOLOGICAL SIGNIFICANCE

In the region of the Green Lungs of Poland there are areas designated as 'sites of ecological significance' whose total area covers more than 5 160,48 ha. Including 246 sites (1 686,4 ha) in the Podlaskie Province, 234 sites (2 995,1 ha) in the Warmian-Masurian Province, and 212 sites (440,6 ha) located in the Masovian part of the Green Lungs of Poland.

ZONES FOR THE PROTECTION OF BIRDS AND MUD TURTLES

In the Podlaskie Province there are 208 bird refuges as designated by the decision of the Voievode, they include the refuges of the sea eagle – 10 zones, the lesser spotted eagle – 136, the red kite – 2, the black kite – 1, the black grouse – 1, the Eurasian eagle-owl – 4, the black stork – 41, the roller – 1, the greater spotted eagle – 1 and the wood grouse – 11. In the Warmian-Masurian Province there are approx. 750 zones of bird protection, which include refuges of the white-tailed eagle – ca. 120, the lesser spotted eagle – ca. 450, the osprey – ca. 30, the black stork – ca. 70, the Eurasian eagle-owl – ca. 4, the black kite – ca. 30, the red kite – ca. 30, the black grouse – ca. 20. Furthermore, there are also areas designated as protection zones of the mud turtle.

BISON REFUGES

The bison refuges located in the Podlaskie Province include: Białowieża Forest (ca. 460 heads) and Knyszyn Forest (ca. 80 heads). Whereas, in the Warmian-Masurian Province Borecka Forest with ca. 70 heads is the only bison refuge in this area. No wild

bison refuges have been registered in the Masovian, Pomeranian and Kuyavian-Pomeranian Provinces.

OTHER

Besides the above-mentioned forms of nature protection applied in the Green Lungs of Poland, one can name various complexes of nature and landscape and documented sites of nature.

Complexes of nature and landscape – there is one such complex in the Podlaskie Province, which is called 'Głogi', there are 6 such complexes in the Warmian-Masurian Province, which include 2 in the Gołdap area and 4 in the Krutynia Basin. Whereas, in the Masovian part of the Green Lungs of Poland there are two of such complexes known as 'Pólka – Raciąż' and 'Łydyńia River Valley'.

Documentated sites of nature – in the Podlaskie Province there is only one such site located in the closed ground mining area estimated at 0,3 ha, also in the Warmian-Masurian Province there is only one documented site of nature in limestone excavation located in Lubawa commune. In the Masovian part of the Green Lungs of Poland one can also find one documented site of nature.

III.

SELECTED CULTURAL OBJECTS IN THE AREA OF GREEN LUNGS OF POLAND

OBJECTS ENLISTED AS UNESCO WORLD HERITAGE SITES

Locations of the outstanding universal value enlisted as UNESCO World Heritage Sites are considered to be the common goods of humanity. There are 13 such locations in Poland, including ones in the region of the Green Lungs of Poland. Z obszaru Polski, w poczet obiektów o randze Światowego Dziedzictwa, zaliczono 13 obiektów, w tym jeden z terenu Zielonych Płuc Polski

- 🌐 The Medieval Town of Toruń (pl: Średniowieczny zespół miejski Torunia) – enlisted in 1997

COMPLEXES OF GRADS AND KURGANS

- 🌐 Sudovian complexes in Wodziki, Szurpily, Szwajcara near Suwałki, Rajgród and Czerwony Dwór
- 🌐 Early Slavic complexes in Haćki near Bielsk Podlaski
- Rus and Masovian Grand Dukes' complexes in: in Wizna (11th c.), Drohiczyn (11th c.), between 12th–13th c. the capital of the Principality of Ruthenia Mielnik (14th c.), Suraz (11th c.)

TEUTONIC CASTLES

Teutonic castles were mainly built in the second half of the 14th century as Gothic fortresses with some monastic functions. The Teutonic Order built approx. 200 castles in the territory of Prussia. Currently, one can visit 30 such castles located in the region of the Green Lungs of Poland, only 10 out of 30 castles have been preserved in their entirety.

The Kuyavian-Pomeranian Province

- Castle in Brodnica – the castle tower, castle cellar and partly reconstructed walls, ramparts, town entrance gateway and the wall tower have been preserved. All buildings are scattered across the town and are dated in the beginning of the 14th century.
- 🌐 Castle in Golub-Dobrzyń – an entirely preserved castle zamek kompletny, built between 1293-1306
- Castle in Kowalewo Pomorskie – only some fragments of castle walls have been preserved, the castle was built in the period between 1231 – 1280
- Castle in Radziki Duże – the wreck of the castle is dated the end of the 14th century.

- Castle in **Złotoria** – extensive fragments of castle walls have been preserved, the castle was built in the mid-14th century.

The Warmian-Masurian Province

- Castle in **Barciany** – two flanks of the teutonic castle of the first half of the 14th century have been preserved.
- ⊗ Castle in **Frombork** – a castle being dated from the beginning of the 14th century has been entirely preserved.
- Castle in **Jędrzejki** – there are no trace that remain after the castle of the turn of the 14th and 15th centuries, in the 19th century a palace was built on the site.
- Castle in **Kętrzyn** – the castle was built in 1360 and has been preserved in its entirety.
- ⊗ Castle in **Lidzbark Warmiński** – the castle has been preserved in its entirety, it was built in the period between 1350-1355
- ⊗ Castle in **Nidzica** – the castle has been preserved in its entirety, it was built between 1370-1400
- ⊗ Castle in **Olsztyn** – the castle of the mid-14th century, preserved in its entirety
- ⊗ Castle in **Ostróda** – the castle has been preserved in its entirety, it was built in the period between 1349-1380
- ⊗ Castle in **Paślęk** – the castle has been preserved in its entirety, it was built in the first half of the 14th century.
- Castle in **Pieniężno** – the only remains are the buildings and parts of the castle walls dated in the first half of the 14th century.

- ⊗ Castle in **Reszel** – well-preserved castle dating back to the year 1350.
- Castle in **Ryn** – entirely-preserved castle dating back to the year 1377
- Castle in **Szymbark** – the wreck of the castle is dated back to the period between 1378-1386

POLISH CASTLES

The Masovian Province

- Castle in **Brok** – only the wreck of the castle tower has been preserved, the castle is dated back to the 17th century.
- ⊗ Castle in **Ciechanów** – only a picturesque wreck of the castle has been preserved, the castle was built in 1420s.
- ⊗ Castle in **Liw** – the castle was built in the late 14th century, only the castle tower and the remains of the castle walls have been preserved.

Podlaskie Province

- Castle in **Mielnik** – the wreck of the castle dating back to the beginning of the 14th century.
- Castle in **Drohiczyn** – the castle built in the period of the 11th and 13th centuries, the only remain is the massif of Castle Mountain (pl: Góra Zamkowa)
- Castle in **Ciechanowiec** – the only remains are a part of the gateway and traces of ramparts and moats constructed in the 16th century.
- Castle in **Gródek** – the wreck of the castle dating back to the turn of the 13th and 14th centuries

- Castle in **Tykocin** – the castle was built in 1433, currently one may only find small fragments of ground fortifications and the remains of the castle walls reveal the plan of the old buildings.
- Castle in **Łomża** – only fragments of the foundations of the ducal castle, which was erected in the 15th century, can be found upon the Narew River.
- Castle in **Sidra** – the castle built in the second half of the 16th century, only fragments of the castle foundations and bastion have been preserved.

The Pomeranian Province

- Castle in **Przeźmark** – dated back to the early 14th century, only castle walls, tower and church have been preserved.

OPEN-AIR MUSEUMS

One of the main attractions on the tourist tracks of the Green Lungs of Poland are the open-air museums. Open-air museums of folk buildings invite to see old, preserved buildings which include wooden huts, pens, stables, windmills and smithies, as much Catholic as Orthodox churches. Visitors can find both the reconstructions of entire villages and the replicas of huts and smithies' interiors.

Kuyavian-Pomeranian Province

- Ethnographic Museum of Maria Znamierowska-Prüfferowa in **Toruń** (pl: Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu)

Masovian Province

- Open-air Museum in **Kadzidło** – Kurpie Pen (pl: Skansen Kadzidło – zagroda Kurpiowska)

Podlaskie Province

- Białystok Museum of the Countryside (pl: Białostockie Muzeum Wsi)
- Open-air Museum in **Białowieża** – Museum of Podlachian Rus Culture (pl: Skansen w Białowieży – Muzeum Kultury Ruskiej Podlasia)
- Museum of Agriculture in **Ciechanów** (pl: Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu)
- Kurpie Open-air Museum in **Nowogród** (pl: Skansen Kurpiowski w Nowogrodzie)
- Lithuanian pen – an open-air museum in **Puńsk** (pl: Zagroda litewska – skansen w Puńsku)
- Open-air museum of fortifications in **Bakalarzewo** (pl: Skansen fortyfikacyjny w Bakalarzewie)

Warmian-Masurian Province

- Masurian Museum in **Owczarnia** (pl: Muzeum Mazurskie w Owczarni)
- Open-air museum of farm machines 'Save from Oblivion' in **Pieniężno** Commune (pl: Skansen Maszyn Rolniczych, „Uchronić od zapomnienia” w Gminie Pieniężno)
- Open-air museum of farm machines in **Naterki** (pl: Skansen Maszyn Rolniczych w Naterkach)
- Open-air museum in **Olsztyn** (pl: Skansen w Olsztynie)

OBJECTS OF RELIGIOUS WORSHIP

Below one can find selected object of religious worship located in the area of the Green Lungs of Poland, which are worth special attention.

SELECTED HISTORIC ORTHODOX CHURCHES:

Kuyavian-Pomeranian Province

- St. Nicholas Orthodox Church in Toruń (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Toruniu) – it is located in an adapted wooden building of the old Evangelical-Lutheran church built in 1888.

Masovian Province

- St. Adalbert Church in Ostrołęka (pl: Kościół pw. św. Wojciecha w Ostrołęce) – Roman-Catholic parish church dated back to 1890. Originally, it was an Orthodox church built in the territory of the then Rus barracks in Ostrołęka.

Podlaskie Province

A

- Feast of the Cross Orthodox Church in Andryjki (pl: Cerkiew Podwyższenia Krzyża Świętego w Andryjankach)
- St. John the Evangelist Orthodox Church in Augustów (pl: Cerkiew św. Jana Teologa w Augustowie)

B

- St. Nicholas Chapel in Bachury (pl: Kaplica św. Mikołaja w Bachurach)

St. Nicholas Orthodox Church in Białowieża (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Białowieży)

St. Nicholas Cathedral in Białystok (pl: Sobór św. Mikołaja w Białymstoku)

- St. Elias Orthodox Church in Białystok (pl: Cerkiew św. Eliasza w Białymstoku)

Holy Spirit Orthodox Church in Białystok (pl: Cerkiew Świętego Ducha w Białymstoku)

- St. Mary Magdalene Orthodox Church in Białystok (pl: Cerkiew św. Marii Magdaleny w Białymstoku)

Nativity of the Blessed Virgin Mary Orthodox Church in Bielsk Podlaski (pl: Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Bielsku Podlaskim)

St. Michael Archangel Orthodox Church in Bielsk Podlaski (pl: Cerkiew św. Michała Archanioła w Bielsku Podlaskim)

- Dormition of the Virgin Mary Orthodox Church in Boćki (pl: Cerkiew Zaśnięcia Matki Bożej w Boćkach)

C

- The Ascension Orthodox Church in Ciechanowiec (pl: Cerkiew Wniebowstąpienia Pańskiego w Ciechanowcu)
- Orthodox Church of the Protection of the Mother of God in Choroszcz (pl: Cerkiew Opieki Matki Bożej w Choroszczy)
- Saints Cosmas and Damian Orthodox Church in Czeremsza (pl: Cerkiew św. Kosmy i Damiana w Czeremsze)
- Dormition of the Virgin Mary Orthodox Church in Czyże (pl: Cerkiew Zaśnięcia NMP w Czyżach)

D

- ⊕ St. Nicholas Orthodox Church in Drohiczyn (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Drohiczyne)
- Dormition of the Virgin Mary Orthodox Church in Dubiny (pl: Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Dubinach)

G

- ⊕ Grabarka – Transfiguration of Jesus Holy Mount of Grabarka (pl: Grabarka – św. Góra Grabarka pw. Przemienienia Pańskiego) – the mount located near the village of the same name in Siemiatycze county of Nurzec-Stacja commune góra położona obok wsi o tej samej nazwie w powiecie siemiatyckim, w gminie Nurzec-Stacja. It is the most important place of the religious worship for the Orthodox people in Poland.
- St. Nicholas Orthodox Church in Grodzisk (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Grodzisku)
- Nativity of the Blessed Virgin Mary Orthodox Church in Gródek (pl: Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Gródku)
- Chapel of the Protection of the Mother of God in Gródek (pl: Kaplica Opieki Matki Bożej w Gródku)

H

- ⊕ Holy Trinity Orthodox Church in Hajnówka (pl: Cerkiew Świętej Trójcy w Hajnówce)
- Holy Trinity Cathedral in Hajnówka (pl: Sobór Św. Trójcy w Hajnówce)

- Nativity of the Holy John the Baptist Orthodox Church in Hajnówka (pl: Cerkiew pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Hajnówce)

J

- Nativity of the Blessed Virgin Mary Orthodox Church in Juszkowy Gród (pl: Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Juszkowym Grodzie)

K

- ⊕ The Hasmoneans Orthodox Church in Kryniczka (pl: Cerkiew pw. św. Braci Machabeuszów w Kryniczce)
- St. Nicholas Orthodox Church in Kleszczelce (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Kleszczelach)
- Dormition of the Virgin Mary Orthodox Church in Kleszczelce (pl: Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Kleszczelach)
- Nativity of the Blessed Virgin Mary Orthodox Church in Krynki (pl: Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Krynkach)
- Feast of the Cross Orthodox Church in Kuźnica (pl: Cerkiew Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Kuźnicy)

Ł

- Holy Trinity Cathedral in Łomża (pl: Sobór św. Trójcy w Łomży)

M

- ⊕ St. Nicholas Orthodox Church in Michałowo (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Michałowie)

 Nativity of the Blessed Virgin Mary Orthodox Church in Mielnik (pl: Cerkiew Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Mielniku)

 St. Barbara Orthodox Church in Milejczyce (pl: Cerkiew św. Barbary w Milejczycach)

N

• St. Nicholas Orthodox Church in Narewka (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Narewce)

 Feast of the Cross Orthodox Church in Narew (pl: Cerkiew Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Narwi)

• St. Nicholas Orthodox Church in Nowy Dwór (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Nowym Dworze)

 Nativity of the Holy John the Baptist Orthodox Church in Nowa Wola (pl: Cerkiew Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Nowej Woli)

O

• St. Nicholas Orthodox Church in Orla (pl: Cerkiew św. Michała w Orli)

• Saints Cyril and Methodius Orthodox Church in Orla (pl: Cerkiew św. Cyryla i Metodego w Orli)

• Dormition of the Virgin Mary Orthodox Church in Ostrów Północna (pl: Cerkiew parafialna pw. Zaśnięcia NMP w Ostrowi Północnej)

P

 Nativity of the Holy John the Baptist Orthodox Church in Pasynki (pl: Cer-

kiew parafialna p.w. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Pasynkach)

• St. John the Evangelist Orthodox Church in Pawły (pl: Cerkiew św. Jana Teologa w Pawłach)

 Orthodox Church of the Protection of the Mother of God in Puchły (pl: Cerkiew pw. Opieki Matki w Puchłach)

R

• Nativity of the Blessed Virgin Mary Orthodox Church in Rogacze (pl: Cerkiew Narodzenia NMP w Rogaczach)

• Holy Redeemer Orthodox Church in Rogawka (pl: Cerkiew Cudownego Zbawiciela w Rogawce)

• St. Goerge Orthodox Church in Ryboły (pl: Cerkiew św. Jerzego w Rybołach)

S

• St. Dmitry Orthodox Church in Saki (pl: Cerkiew św. Dymitra w Sakach)

• St. Goerge Orthodox Church in Siemianówka (pl: Cerkiew św. Jerzego w Siemianówce)

 Orthodox Church of Sts. Peter and Paul in Siemiatycze (pl: Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Siemiatyczach)

• Holy Trinity Orthodox Church in Siemiatycze (pl: Cerkiew pw. Trójcy Świętej w Siemiatyczach)

• Orthodox Church of Sts. Peter and Paul in Sobiatyń (pl: Cerkiew św. św. Piotra i Pawła w Sobiatynie)

 St. Alexander Nevsky Orthodox Church in Sokółka (pl: Cerkiew św. Aleksandra Newskiego w Sokółce)

- Orthodox Church of Sts. Peter and Paul in Stare Lewkowo (pl: Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Starym Lewkowie)
- ⦿ Monastery of the Annunciation of the Blessed Virgin Mary in Supraśl (pl: Monaster Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Supraślu)
- ⦿ All Saints Orthodox Church in Suwałki (pl: Cerkiew Wszystkich Świętych w Suwałkach)
- Orthodox Church of the Beheading of St. John the Baptist in Szczyty (pl: Cerkiew Ścięcia Głowy św. Jana Chrzciciela w Szczytach)
- ⦿ St. Michael Archangel and St. Anna Orthodox Church in Stary Kornin (pl: Cerkiew parafialna pw. św. Michała Archanioła i św. Anny w Starym Korninie)

T

- St. Nicholas the Wonderworker Orthodox Church in Topilce (pl: Cerkiew św. Mikołaja Cudotwórcy w Topilcu)
- ⦿ St. Mary the Consoler Orthodox Church in Tokary (pl: Cerkiew pw. Matki Boskiej Pocieszycielki Strapionych w Tokarach)

W

- Orthodox Church of Sts. Peter and Paul in Wasilków (pl: Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Wasilkowie)
- Feast of the Cross Orthodox Church in Werstok (pl: Cerkiew Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Werstoku)

Z

- Orthodox Church of the Protection of the Mother of God in Zubacze (pl: Cerkiew Opieki Matki Bożej w Zubaczach)
- Dormition of the Virgin Mary Orthodox Church in Zabłudów (pl: Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Zabłudowie)

Ż

- St. Michael Archangel Filial Orthodox Church in Żurobowice (pl: Cerkiew filialna pw. św. Michała Archanioła w Żurobicach)
- Cemetery Orthodox Church of St. Martyrs Wiera, Nadzieжда and Luba in Żerczyce (pl: Cerkiew cmentarna pw. św. Męczennic Wiery, Nadzieжды i Luby w Żerczycach)
- Saint Demetrius of Thessaloniki Orthodox Church in Żerczyce (pl: Cerkiew pw. św. Dymitra z Salonik w Żerczycach)
- Orthodox Church of St. Martyr Gabriel in Zwierki (pl: Cerkiew pw. Męczennika Gabriela w Zwierkach)

Warmian-Masurian Province

B

- The Transfiguration of Jesus Orthodox Church in Braniewo (pl: Cerkiew Przemienienia Pańskiego w Braniewie)
- Holy Trinity Orthodox Church in Braniewo (pl: Cerkiew Świętej Trójcy w Braniewie)

D

- St. Nicholas Orthodox Church in Dobrze Miasto (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Dobrym Mieście)
- Pentecost Orthodox Church in Dzierzgoń (pl: Cerkiew Zesłania Ducha Świętego w Dzierzgoniu)

E

- ⊕ St. Mary Magdalene Orthodox Church in Elbląg (pl: Cerkiew św. Marii Magdaleny w Elblągu)
- St. John the Baptist Orthodox Church in Elbląg (pl: Cerkiew św. Jana w Elblągu)
- Orthodox Church of Sts. Peter and Paul in Elk (pl: Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Elku)

G

- St. Anna Orthodox Church in Giżycko (pl: Cerkiew św. Anny w Giżycku)
- ⊕ Dormition of the Virgin Mary Orthodox Church in Gorów Iławiecki (pl: Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Górowie Iławieckim)
- Feast of the Cross Orthodox Church in Górow Iławiecki (pl: Cerkiew Podwyższenia Krzyża Świętego w Górowie Iławieckim)

I

- St. John the Evangelist Orthodox Church in Iława (pl: Cerkiew św. Jana Teologa w Iławie)

K

- Nativity of the Blessed Virgin Mary Orthodox Church in Kętrzyn (pl: Cerkiew

Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Kętrzynie)

- Orthodox Church of Sts. Peter and Paul in Korsze (pl: Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Korszach)
- Orthodox Church of Sts. Peter and Paul in Krukłanki (pl: Cerkiew św. Dymitra w Krukłankach)

L

- ⊕ Orthodox Church of Sts. Peter and Paul in Lidzbark Warmiński (pl: Cerkiew Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Lidzbarku Warmińskim)

M

- St. Vladimir Orthodox Church in Morąg (pl: Cerkiew św. Włodzimierza w Morągu)
- The Transfiguration of Jesus Orthodox Church in Mrągowo (pl: Cerkiew Przemienienia Pańskiego w Mrągowie)

O

- ⊕ Orthodox Church of the Protection of the Mother of God in Olsztyn (pl: Cerkiew Opieki Matki Bożej w Olsztynie)
- St. Goerge Orthodox Church in Orzysz (pl: Cerkiew św. Jerzego w Orzyszu)
- St. Nicholas Orthodox Church in Ornet (pl: Cerkiew św. Mikołaja w Ornecie)
- Nativity of the Holy John the Baptist Orthodox Church in Orłowo (pl: Cerkiew Narodzenia św. Jana Chrzyciela w Orłowie)

P

- St. Onuphrius Orthodox Church in Pa-
słęka (pl: Cerkiew św. Onufrego w Pa-
słęku)
- Nativity of the Blessed Virgin Mary Or-
thodox Church in Pasłęka (pl: Cerkiew
Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w
Pasłęku)
- St. Michael Orthodox Church in Pienięż-
no (pl: Cerkiew św. Michała w Pieniężnie)

R

- The Transfiguration of Jesus Orthodox
Church in Reszlo (pl: Cerkiew Przemie-
nienia Pańskiego w Reszlu)

W

- Holy Cross Orthodox Church in Węgo-
rzewo (pl: Cerkiew Świętego Krzyża w
Węgorzewie)
- Dormition of the Virgin Mary Orthodox
Church in Wojnów (pl: Cerkiew Zaśnie-
cia Najświętszej Marii Panny w Wojnowie)
- Orthodox Church of Sts. Peter and Paul in
Węgorzewo (pl: Cerkiew Świętych Apo-
stołów Piotra i Pawła w Węgorzewie)

SELECTED HISTORIC CATHOLIC CHURCHES

Kuyavian-Pomeranian Province

- Feast of the Cross Church in Górzno
(pl: Kościół Podwyższenia Krzyża Świę-
tego w Górznie)
- Jesus the King Church in Jabłonowo Po-
morskie (pl: Kościół Chrystusa Króla w
Jabłonowie Pomorskim)

- St. Adalbert Church in Jabłonowo Po-
morskie (pl: Kościół św. Wojciecha w Ja-
błonowie Pomorskim)
- Holy Spirit Church in Toruń (pl: Kościół
Świętego Ducha w Toruniu)
- St. Jakob Church in Toruń (pl: Kościół
św. Jakuba w Toruniu)
- St. John the Baptist Cathedral Basilica in
Toruń (pl: Bazylika katedralna św. Jana
Chrzyciela i św. Jana Ewangelisty w To-
runiu)
- St. Goerge Church in Toruń (pl: Kościół
św. Jerzego w Toruniu)
- St. Catherine Church in Toruń (pl: Ko-
ściół św. Katarzyny w Toruniu)
- Church of Assumption of the Blessed Vir-
gin Mary in Toruń (pl: Kościół Wniebowzię-
cia Najświętszej Marii Panny w Toruniu)
- Glorious Virgin Mary Church in Toruń
(pl: Kościół Matki Boskiej Zwycięskiej w
Toruniu)
- St. Nicholas Church in Toruń (pl: Ko-
ściół św. Mikołaja w Toruniu)
- Providence Church in Toruń (pl: Kościół
Opatrzności Bożej w Toruniu)
- Post-Reformation Church and mona-
stery in Toruń Podgórze (pl: Kościół i
klasztor poreformacki w Toruniu na
Podgórzu)
- St. Stephen Church in Toruń (pl: Kościół
św. Szczepana w Toruniu)
- Holy Trinity Church in Toruń (pl: Kościół
Trójcy Świętej w Toruniu)

Masovian Province

- Nativity of the Blessed Virgin Mary
Church in Ciechanów (pl: Kościół Na-

rodzenia Najświętszej Marii Panny w Ciechanowie)

- Holy Trinity Collegiate Church in Myszyniec (pl: Kolegiata Trójcy Przenajświętszej w Myszynie)
- Corpus Christi Church in Maków Mazowiecki (pl: Kościół Bożego Ciała w Makowie Mazowieckim)
- The Transfiguration of Jesus Church in Sońsk (pl: Kościół Przemienienia Pańskiego w Sońsku)
- Sts. Jacob and Anna Church in Przasnysz (pl: Kościół św. Jakuba i Anny w Przasnyszu)
- Sts. Clara and Joseph Church in Przasnysz (pl: Kościół św. Klary i Józefa w Przasnyszu)
- Church of Assumption of the Blessed Virgin Mary in Przasnysz (pl: Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Przasnyszu)
- Collegiate Basilica of the Annunciation of the Blessed Virgin Mary in Pułtusk (pl: Bazylika kolegiacka Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Pułtusku)
- St. Anthony Church in Ostrołęka (pl: Kościół św. Antoniego w Ostrołęce)
- Visitation of the Blessed Virgin Mary Church in Ostrołęka (pl: Kościół Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Ostrołęce)
- Holy Trinity Church in Węgrowo (pl: Kościół Świętej Trójcy w Węgrowie)
- Church and monastery of the Reformers in Żuromin (pl: Kościół i klasztor Reformatorów w Żurominie)

Podlaskie Province

A

- Sacred Heart of Jesus Basilica in Augustów (pl: Bazylika Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie)
- Sanctuary in Studzieniczna in Augustów (pl: Sanktuarium w Studzienicznej w Augustowie)

B

- St. Roch Church in Białystok (pl: Kościół św. Rocha w Białymstoku)
- Complex of the Archcathedral Basilica of Assumption of the Blessed Virgin Mary in Białystok (pl: Zespół bazyliki archikatedralnej Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białymstoku)
- St. Adalbert Church in Białystok (pl: Kościół św. Wojciecha w Białymstoku)
- Nativity of the Blessed Virgin Mary Basilica in Bielsk Podlaski (pl: Bazylika Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Mikołaja w Bielsku Podlaskim)

C

- Dominican church and monastery in Choroszcz (pl: Kościół i klasztor Dominikanów w Choroszcz)
- Holy Trinity Church in Ciechanowiec (pl: Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej w Ciechanowcu)

D

- Holy Trinity Cathedral Basilica in Drohiczyn (pl: Bazylika katedralna Trójcy Przenajświętszej w Drohiczynie)

- Holy Mary Church in Dobrzyniewo Kościelne (pl: Kościół pw. Najświętszej Marii Panny w Dobrzyniewie Kościelnym)

G

- Holy Trinity Church in Grajewo (pl: Kościół Trójcy Przenajświętszej w Grajewie)

H

- Feast of the Cross Church in Hajnówka (pl: Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Hajnówce)
- St. Stanislaus Church in Hajnówka (pl: Kościół św. Stanisława w Hajnówce)

K

- ☉ Nativity of the Blessed Virgin Mary Collegiate Church in Krypno (pl: Kolegiata Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Krypnie)

Ł

- ☉ Benedictine Sisters Church in Łomża (pl: Kościół p.p. Benedyktynek w Łomży)

M

- Church in Monkinie (pl: Kościół w Monkiniach)

N

- Sanctuary of St. Anthony of Padua in Niewodnica Kościelna (pl: Sanktuarium św. Antoniego Padewskiego w Niewodnicy Kościelnej)
- St. Stanislaus the Bishop Church in Niemirowo (pl: Kościół pw. św. Stanisława Biskupa w Niemirowie)

- St. John the Baptist Church in Nowy Dwór (pl: Kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Nowym Dworze)

O

- Nativity of the Blessed Virgin Mary Church in Ostrożany (pl: Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Panny Marii w Ostrożanach)

P

- The Transfiguration of Jesus Church in Poświętne (pl: Kościół Przemienienia Pańskiego w Poświętnem)
- Church of Assumption of the Blessed Virgin Mary in Puńsk (pl: Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Puńsku)

R

- ☉ St. Mary's Sanctuary in Różanystok (pl: Sanktuarium Maryjne w Różanymstoku)

S

- ☉ Visitation of the Blessed Virgin Mary Basilica in Sejny (pl: Bazylika Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Sejnach)
- Church of Assumption of the Blessed Virgin Mary in Siemiatycze (pl: Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Siemiatyczach)
- Church of the Missionary Fathers in Siemiatyczne (pl: Kościół o.o. Misjonarzy w Siemiatyczach)
- Church of Assumption of the Blessed Virgin Mary in Sokoły (pl: Kościół Wniebowzięcia NMP w Sokołach)

- Church (pl: Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Sokolach)
- St. Anthony Church in Sokółka (pl: Kościół św. Antoniego w Sokółce)
- St. Anna Church in Stara Kamienna (pl: Kościół św. Anny w Starej Kamiennej)
- ⊕ Church of Sts. Peter and Paul in Suchowola (pl: Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Suchowoli)
- Holy Trinity Church in Supraśl (pl: Kościół św. Trójcy w Supraślu)
- ⊕ St. Alexander Cathedral in Suwałki (pl: Konkatedra św. Aleksandra w Suwałkach)
- Church of Sts. Peter and Paul in Suwałki (pl: Kościół św. Piotra i Pawła w Suwałkach)
- Sacred Heart of Jesus Church in Suwałki (pl: Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Suwałkach)

T

- ⊕ Holy Trinity Church in Tykocin (pl: Kościół Trójcy Przenajświętszej w Tykocinie)
- Feast of the Cross Church in Tokary (pl: Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Tokarach)

U

- St. Adalbert Church in Uhów (pl: Kościół pw. św. Wojciecha B.M w Uhowie)

W

- The Transfiguration of Jesus Church in Wasilków (pl: Kościół Przemienienia Pańskiego w Wasilkowie)

- John the Baptist Church in Wysokie Mazowieckie (pl: Kościół św. Jana Chrzciciela w Wysokiem Mazowieckiem)

Ł

- Church of Sts. Peter and Paul in Łapy (pl: Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łapach)
- St. Michael Archangel Cathedral in Łomża (pl: Katedra św. Michała Archanioła w Łomży)
- The Capuchin monastery in Łomża (pl: Klasztor kapucynów w Łomży)

Warmian-Masurian Province**B**

- Historic Church in Barciane (pl: Zabytkowy Kościół w Barcianach)
- ⊕ Basilica of Saint Catherine of Alexandria in Braniewo (pl: Bazylika św. Katarzyny z Aleksandrii w Braniewie)
- St. Jakob the Apostle Church in Bartoły Wielkie (pl: Kościół św. Jakuba Apostoła w Bartołtach Wielkich)
- St. Andrew the Apostle Church in Barczewo (pl: Kościół św. Andrzeja Apostoła w Barczewie)
- ⊕ St. John the Baptist and the Black Madonna of Częstochowa Church in Bartoszyce (pl: Kościół św. Jana Ewangelisty i Matki Boskiej Częstochowskiej w Bartoszycach)
- St. John the Baptist Church in Bartoszyce (pl: Kościół św. Jana Chrzciciela w Bartoszycach)
- St. Bruno Church in Bartoszyce (pl: Kościół św. Brunona w Bartoszycach)

D

- Holy Redeemer and All Saints Church in Dobre Miasto (pl: Kościół Najświętszego Zbawiciela i Wszystkich Świętych w Dobrym Mieście)

E

- St. Anthony Church in Elbląg (pl: Kościół św. Antoniego w Elblągu)
- Corpus Christi Church in Elbląg (pl: Kościół Bożego Ciała w Elblągu)
- Blessed Dorothy of Montau Church in Elbląg (pl: Kościół bł. Doroty w Elblągu)
- Holy Spirit Church in Elbląg (pl: Kościół Świętego Ducha w Elblągu)
- St. Nicholas Cathedral in Elbląg (pl: Katedra św. Mikołaja w Elblągu)
- St. Adalbert Church in Elbląg (pl: Kościół św. Wojciecha w Elblągu)
- ⦿ Sacred Heart of Jesus Church in Ełk (pl: Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Ełku)
- ⦿ St. Adalbert Cathedral in Ełk (pl: Katedra św. Wojciecha w Ełku)

F

- ⦿ The Archcathedral Basilica of Assumption of the Blessed Virgin Mary and St. Andrew in Frombork (pl: Bazylika archikatedralna Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Andrzeja we Fromborku)

G

- ⦿ St. Mary's Sanctuary in Giętrzwald (pl: Sanktuarium Maryjne w Giętrzwaldzie)
- Mary Mother of the Church Concathedral in Gołdap (pl: Konkatedra Naj-

świętszej Maryi Panny Matki Kościoła w Gołdapi)

- St. Leo Church in Gołdap (pl: Kościół św. Leona w Gołdapi)

I

- ⦿ St. John the Evangelist Orthodox Church in Iława (pl: Cerkiew św. J. Teologa w Iławie)
- ⦿ Immaculate Conception Church in Iława – no longer existing (pl: Kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Iławie)
- The Transfiguration of Jesus Church in Iława (pl: Kościół Przemienienia Pańskiego w Iławie)

K

- ⦿ St. Goerge Collegiate Basilica in Kętrzyn (pl: Bazylika św. Jerzego w Kętrzynie)

L

- St. Adalbert Church in Lidzbark (pl: Kościół św. Wojciecha w Lidzbarku)
- ⦿ Collegiate of Sts. Peter and Paul in Lidzbark Warmiński (pl: Kolegiata Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Lidzbarku Warmińskim)

N

- Thomas the Apostle Basilica in Nowe Miasto Lubawskie (pl: Bazylika św. Tomasza Apostoła w Nowym Mieście Lubawskim)

O

- ⦿ St. Jakob Concathedral Basilica in Olsztyn (pl: Bazylika konkatedralna św. Jakuba w Olsztynie)

- St. Joseph Church in Olsztyn (pl: Kościół św. Józefa w Olsztynie)
- Christ the King Church in Olsztyn (pl: Kościół Chrystusa Króla w Olsztynie)
- St. Lawrence Church in Olsztyn (pl: Kościół św. Wawrzyńca w Olsztynie)
- Our Lady of Peace Garrison Church in Olsztyn (pl: Kościół garnizonowy Matki Boskiej Królowej Polski w Olsztynie)
- Sacred Heart of Jesus Church in Olsztyn (pl: Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Olsztynie)
- Feast of the Cross Church in Olecko (pl: Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Olecku)
- Immaculate Conception Church in Ostróda (pl: Kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Ostródzie)
- St. Dominica Savio Church in Ostróda (pl: Kościół św. Dominika Savio w Ostródzie)

P

- Bartholomew the Apostle Church in Paśłek (pl: Kościół św. Bartłomieja w Paśleku)

S

- Mary Mother Of Peace Basilica in Stoczek Warmiński (pl: Bazylika Matki Połkoju w Stoczku Warmińskim)

Ś

- Święta Lipka – Visitation of the Blessed Virgin Mary Church (pl: Święta Lipka – Kościół Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Świętej Lipce)

W

- Church of Sts. Peter and Paul in Węgorzewo (pl: Kościół św. Piotra i Pawła w Węgorzewie)

SELECTED HISTORIC PROTESTANT CHURCHES/CHAPELS**Kuyavian-Pomeranian Province**

- Evangelical-Augsburg Chapel in Toruń (pl: Kaplica ewangelicko-augsburska w Toruniu)
- Evangelical-Augsburg Church of the Living God in Lidzbark (pl: Kościół Ewangelicko-Augsburski pw. Jezusa Żyjącego w Lidzbarku)
- Evangelical-Augsburg Church of the Holy Cross in Nidzica (pl: Kościół Ewangelicko-Augsburski Św. Krzyża w Nidzicy)
- Evangelical-Augsburg Church in Olsztyn (pl: Kościół Ewangelicko-Augsburski w Olsztynie)
- Evangelical Church in Ostróda (pl: Kościół Ewangelicki w Ostródzie)

MOSQUES

Sites of Muslim worship situated in the Green Lungs of Poland can be only found in Podlaskie Province. These are the two out of four open mosques situated in Poland.

- Mosque in Kruszyniany
- Mosque in Bohoniki

MOLENNAS

Their interior resembles the interiors of Orthodox churches. Prayers are conduc-

ted in front of the iconostasis by a layman (called 'nastawnik').

- **Gabowe Grądy** – Molenna in Gabowe Grądy dated back to the year 1948. It is a wooden, timbered molenna built on the rectangular ground-plan with an extension on the western side of the building built on the square ground-plan. In the molenna one can also find a three-tier bell tower of a light-frame construction.
- **Suwałki** – Molenna in Suwałki is dated back to the period between 1909-1912. It is the biggest Orthodox molenna in Poland. It is a two-tower building made of wood. It is also the site of the superiors of the Pomorian Old Orthodox Church in Poland.
- **Wodziłki** – Molenna in Wodziłki is dated back to the year 1921. It is a wooden molenna built on the rectangular ground-plan with an extension built on the western side in 1928. The molenna is also constructed of an eight-sided bell tower with a slanting roof, a golden sphere and an eight-pointed cross.
- **Wojnowo** – Molenna in Wojnowo is the only brick molenna in Poland. Erected on the plan of Evangelical churches it was built in the neogothic style, which is popular in the Masurian Region, in the period between 1923-1927

QUANDAM MOLENNAS

- **St. Anna Church in Giby** (pl: Kościół św. Anny w Gibach) – Originally an

Orthodox molenna erected in Pogorzelec in 1912.

- **Orthodox Monastery in Wojnowo** (pl: Klasztor staroobrzędowców w Wojnowie)
 - Originally it was erected by the Orthodox monks in 1847, who joined the community of Edinoverie in 1868.

PLACES OF MARTYROLOGY

CONCENTRATION AND PRISONER-OF-WAR CAMPS

- **Concentration Camp in Treblinka – Treblinka (KL)** – a complex of two Nazi labor and concentration camps opened between 1941/1942-1944, located along the railwaytrack of Siedlce – Małkinia route in forests upon Bug River, near the village of Poniatowo, a site of massacre on approx. 900 000 people, mainly of Jewish origin.
- **Concentration Camp in Sztutowo – (KL) Stutthof** – a Nazi concentration camp opened in the period between 1939-1945. The Concentration Camp in Sztutowo was opened the longest amongst the German camps placed outside the German borders. It was a place of extermination of ca. 80.000 osób, mainly of Jewish origin.
- **Concentration Camp in Działdowo (Soldau)** – a Nazi concentration camp opened in the period between 1939-1945. More than 30 000 people were imprisoned in the camp, 15 000 internees were killed in the camp.

- **Jewish ghettos** in Sokołów Podlaski, Węgrowo, Białystok, Mława and Płońsk.

PRISONER-OF-WAR CAMPS

- NKVD transit camps located in Białystok and Sokołów Podlaski
- NKVD camps and prisons opened after the war and in the People's Republic of Poland, located in Toruń Rudak, Ciechanów, Działdowo, Białystok and Kolno
- ⊗ Stalag I-A Stablack- the biggest stalag in the Eastern Prussia located in Stablawki and Kamińsk (present Górowo Iławec-kie Commune)
- ⊗ Stalag I-F in Suwałki (Sudauien)
- ⊗ Stalag I-B in Królikowo near Olsztynek

SITES OF NAZI AND SOVIET MASSACRES

Kuyavian-Pomeranian Province

- **Barbarka** (Toruń) – a cemetery – a monument of victims of the mass Nazi executions
- **Rypin** – was a site of massacre of teachers, priests, clerks, landed gentry and Jews, who were buried in the forests of **Rusino** near **Rypina** and **Rak** near **Skrwilna**. Also, similar executions were carried out by German police, Gestapo, and the Jagd-kommando officers in the villages of **Księż**, **Okalewko** and **Czumsk Duży**.
- **Łopatki** – SS and Gestapo officers executed from 2000 to 2400 inhabitants of **Wąbrzesk** commune. The mass murder took place in the nearby sand-pit in the autumn of 1939. There is a symbolic

grave placed on the site of murders and a monument commemorating the victims can be found on the nearby hill.

Masovian Province

- **Guty-Bujno** – numerous mass murders on the Polish, Jewish and Russian people were carried out in the forests surrounding the village, there is a memorial placed on the site of the executions.
- **Rybienko Nowe** – a place where 100 persons were executed in revenge for killing a Commune Governor.
- **Sadowne** – a site of countless mass massacres of the Jews

Podlaskie Province

- **Bratnia** – a cross and a memorial placed near the road to Lubawa to commemorate the site of executions.
- ⊗ Forest cemetery in **Jeziorko**, a cemetery of victims of Nazi executions. It is situated near the village of Jeziorko, located near the route of Łomża – Jedwabne, 7 km away from Łomża
- **Giby** – a monument commemorating approx. 600 inhabitants of Augustow Primaeval Forest and Suwalki Region who were deported and killed in an unknown site by the NKVD in 1945.
- ⊗ **Grajewo** – a Jewish cemetery, there is a memorial placed in the building wall at 3 Maj Street to commemorate the cemetery and the site of massacre.
- **Jabłoń-Dobki** – a mass grave of exterminated victims of the Nazi placed in the village.

- **Jedwabne** – a monument commemorating exterminated Jews.
- ☉ **Las Giełczyński** – a name of a forest complex located near Giełczyn where mass massacres were carried out by the Nazi officers between 1939-1945 (in the period of the German occupation).
- **Krasowo-Częstki** – a village which suffered from recurrent repressions, a memorial plate is placed there to remember the victims.
- ☉ **Popówka** – a monument and a stone placed to remember the inhabitants of the village Popówka killed by the Nazis.
- **Rajsk** – the Nazis pacified and burnt down the village of Rajsk killing 142 people.
- **Wólka Waniewska** – the inhabitants of Wólka Waniewska, who went into hiding to avoid the labor camp, were murdered. On Obelisk placed in the village remembers the victims of the massacre.
- **Zambrów** – a place of rich history due to its extensive garrison buildings; Polish soldiers were murdered here in 1939.
- ☉ **Łopuchowo Forest near Tykocin** – in summer 1941 the Jewish community of 1400 people was executed in Łopuchowo Forest near the village of Łopuchowo.

Warmian-Masurian Province

- **Kalkówka** – there is a mausoleum in the form of a cement sarcophagus with surrounding columns symbolising people waiting for the execution that was built on the site of the massacre, in which the inhabitants of Mława were executed.

There is also a pine cross to remind of the common burial place.

- ☉ **Zawady Małe** – near the forest track there is a monument remembering 120 Polish people, the internees of the Nazi Soldau concentration camp in Działdowo.

BATTLE FIELDS

The area of the Green Lungs of Poland is also the site of many historic battles. The most famous battles are listed below:

- ☉ 1410 – the Battle of Grunwald (Polish-Teutonic war)
- ☉ 1708 – the Battle in Myszyniec (Polish-Swedish war)
- ☉ 1807 – the Battle in Iława (the Campaign of Napoleon Bonaparte)
- ☉ 1806 – the Battle of Pułtusk (the Campaign of Napoleon Bonaparte)
- ☉ 1831 – the Battle in Ostrołęka (November Uprising)
- 1831 – the Battle in Grajewie (November Uprising)
- 1863 – the Battle in Myszyniec (January Uprising)
- 1863 – the Battle in Węgrowo (January Uprising)
- 1863 – the Battle in Siemiatycze (January Uprising)
- ☉ 1914 – the Battle in Stębark – the greatest German-Russian battle of WWI
- 1920 – the Battle in Białystok (Polish-Soviet War)
- ☉ 1939 – the Battle in Białystok – WW II
- ☉ 1939 – the Battle in Mława – WW II

- 🏛️ 1939 – the Battle of Wizna – WW II, September Campaign
- 1945 – the Battle in Elbląg – WW II – German-Russian Front
- 1945 – the Battle in Gołdap – WW II – German-Russian Front

MUSEUMS

Podlaskie Province

B

- 🏛️ Białystok Musuem of the Countryside (pl: Białostockie Muzeum Wsi)
- 🏛️ Open-air museum in Białowieża (pl: Skansen w Białowieży)
- 🏛️ Museum of Podlaskie Province in Białystok (pl: Muzeum Podlaskie w Białymstoku)
- Alfons Karny Sculpture Museum in Białystok (pl: Muzeum Rzeźby Alfonsa Karnego w Białymstoku)
- Historical Museum in Białystok (pl: Muzeum Historyczne w Białymstoku)
- Museum of Army in Białystok (pl: Muzeum Wojska w Białymstoku)
- Museum of Motorization and Technology in Białystok (pl: Muzeum Motoryzacji i Techniki w Białymstoku)
- Small Fatherland Museum in Studziwoły (pl: Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach)

C

- 🏛️ Museum of Palace Interior in Choroszcz (pl: Muzeum Wnętrz Pałacowych w Choroszczy)

- 🏛️ Musuem of Agriculture in Ciechanowiec (pl: Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu)

S

- 🏛️ Museum of Sokółka Land (pl: Muzeum Ziemi Sokólskiej)
- 🏛️ Museum of Icons in Supraśl (pl: Muzeum Ikon w Supraślu)

T

- 🏛️ Museum of Jewish Culture in Tykocin (pl: Muzeum Kultury Żydowskiej w Tykocinie)

Ł

- Museum of Northern Masovia in Łomża (pl: Muzeum Północno-Mazowieckie w Łomży)

Warmian-Masurian Province

- Olsztyn Paper House in Olsztyn (pl: Dom Gazety Olsztyńskiej w Olsztynie)
- 🏛️ Museum of Nature in Olsztyn (pl: Muzeum Przyrody w Olsztynie)
- Museum of Sport in Olsztyn (pl: Muzeum Sportu w Olsztynie)
- 🏛️ Museum of Warmia and Masuria in Olsztyn (pl: Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie)
- 🏛️ Museum of Masuria in Szczytno (pl: Muzeum Mazurskie w Szczytnie)
- 🏛️ Nicholas Copernicus Museum in Frombork (pl: Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku)
- Museum in Elbląg (pl: Muzeum w Elblągu)
- Warmian-Masurian Museum of Firefighting in Lidzbark (pl: Warmińsko-Mazurskie Muzeum Pożarnictwa w Lidzbarku)

Kuyavian-Pomeranian Province

G

- Museum of Literacy and Printing in Gębocin (pl: Muzeum Piśmiennictwa i Drukarstwa w Gębocinie)
- Museum in Grudziądz (pl: Muzeum w Grudziądzu)

K

- Museum of a narrow gauge railway in Wenecja (pl: Muzeum Kolei Wąskotorowej w Wenecji)
- Kuyavian-Dobrzyń Ethnographic Park in Kłóbka (pl: Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce)

L

- Palace in Lubostroń (pl: Pałac w Lubostroniu)

T

- Władysław Dziewulski Orbitarium – Planetarium in Toruń (pl: Orbitarium – Planetarium im. Władysława Dziewulskiego w Toruniu)
- Old Town Hall in Toruń (pl: Ratusz Staromiejski w Toruniu)
- Museum of Artillery in Toruń (pl: Muzeum Artylerii w Toruniu)
- Ethnographic Museum of Maria Znamierowska-Prüfferowa in Toruń (pl: Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu)
- Museum of Muncial Engineering in Toruń (pl: Muzeum Inżynierii Komunalnej Torunia)

- University Museum in Toruń (pl: Muzeum Uniwersyteckie w Toruniu)
- District Museum in Toruń (pl: Muzeum Okręgowe w Toruniu)
- Tony Halik Museum of Travellers in Toruń (pl: Muzeum Podróżników im. Tony Halika w Toruniu)

Masovian Province

- Historical Museum in Przasnysz (pl: Muzeum Historyczne w Przasnyszu)
- Museum of Romanticism in Opinogóra (pl: Muzeum Romantyzmu w Opinogórze)
- Museum of the Masovian Nobility in Ciechanów (pl: Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie)
- Museum of Kurpie Culture in Ostrołęka (pl: Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce)

OBJECTS OF ENGINEERING ART

- **Augustów Canal** – is a water track binding circuitously the tributary of Vitula with the Baltic through the tributaries of Niemen, excluding the Lower Course of the Vistula River. The Canal as a part of the Batory Track and along with the complex of buildings and machines it has been registered as a stationary monument. The length of the canal is estimated at 101 km, 82 km out of which are within the Polish territory. On 25th April 2007, Augustów Canal was designated as the monument of history. As a monument of engineering art recognised Eu-

ropewide, it has been enlisted as a candidate for inscription on UNESCO's World Heritage List. The application for inscription was submitted by Poland and Belarus in 2008.

Elbląg Canal (pl: Kanał Elbląski, de: Oberländischer Kanal) also known as

Ostródzko-Elbląski Canal (pl: Kanał Ostródzko-Elbląski) is the longest sailing channels in Poland. Its length is estimated at 83,3 km. The Canal is located between Drużno and Drwęca Lakes and Jeziorak Lake.

- The track of the narrow-gauge railway in Czarna Białostocka